



*Megvalósítási terv a Tisza-völgyi árapasztó rendszer (ártér-reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel) I. ütemére
valamint
a kapcsolódó kistérségekben az életfeltételeket javító földhasználati és fejlesztési program*

A Szentesi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja

Helyzetértékelés – Konceptió – Operatív program



*VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság
1016 Budapest, Gellérthegy u. 30-32.*

*MTA RKK ATI
5000 Szolnok, Kossuth u. 12/a.*

*VIZITERV Consult Kft.
1149 Budapest, Kövér Lajos u. 13.*

Budapest, 2006. május

A munka az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság szerződése keretében a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium szakmai irányításával készült a VÁTI Kht. Térségi Tervezési Irodáján

MTRFH témafelelőse:	Csóka Judit
Kistérségi kapcsolattartó:	Boros Szilvia Szigeti Miklós
VÁTI Kht. témafelelőse:	Lányiné Fogarasi Kornélia
MTA RKK ATI témafelelőse:	Szoboszlai Zsolt
VÁTI Kht. szakértői:	Czene Zsolt Dálnokiné Devecseri Anikó Földesi Petra Göncz Annamária Illés István Majorné Vén Mariann Sárdi Anna Schneller Krisztián Staub Ferenc Vass Gábor Vaszócsik Vilja
MTA RKK ATI szakértői:	Szarvák Tibor T. Hargitai Judit
BOKARTISZ Kht. szakértői:	Molnár Géza Gál Tamás
További szakértők:	Nemes Nagy József Kiss János Péter Lőcsei Hajnalka Szabó József Faragóné Huszár Szilvia Jordán Klára
Irodavezető:	Göncz Annamária
Vezérigazgató:	Csanádi Ágnes

Ez a dokumentáció a VÁTI Kht. szellemi terméke. A hozzá kötődő – szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényben meghatározott – vagyoni jogok a VÁTI Kht-t illetik.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	4
II. Helyzetelemzés.....	7
II.1. Kapcsolódási pontok.....	7
II.1.1. A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja.....	7
II.1.2. A Szentesi kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata.....	10
II.1.3. Szentesi Kistérség Területfejlesztési Koncepció.....	11
II.1.4. Szentesi kistérség turizmusfejlesztési koncepciója.....	13
II.2. Társadalom.....	15
II.2.1. Demográfiai helyzet.....	15
II.2.2. Foglalkoztatás, munkanélküliség.....	16
II.2.3. Oktatás, képzés.....	17
II.2.4. Kultúra, civil szervezetek, települési megtartóerő.....	18
II.2.5. Szociális és egészségügyi jellemzők.....	19
II.2.6. Információs társadalom.....	20
II.3. A tájhasználat természeti és gazdasági összefüggései.....	22
II.3.1. Természeti adottságok.....	22
II.3.2. Természetvédelem, ökológiai hálózat.....	24
II.3.3. Vízhasználat.....	26
II.3.4. Területhasználat.....	32
II.3.5. Környezeti állapot.....	33
II.3.6. Összegzés: A tájhasználat értékelése és természeti, gazdasági összefüggései.....	35
II.4. Gazdasági bázis.....	37
II.4.1. Gazdasági ágak, gazdálkodás.....	37
II.4.2. Vállalkozási szerkezet.....	46
II.4.3. Összegzés: Relatív pozícióváltozás, gazdasági-társadalmi összefüggések és fejlődési tendenciák.....	47
II.5. Infrastruktúra.....	51
II.5.1. Térségi közlekedési kapcsolatok, elérhetőség.....	51
II.5.2. Települési infrastruktúra.....	53
II.6. Intézményrendszer.....	57
III. Koncepció.....	60
III.1. SWOT-analízis.....	61
III.2. Célpiramis.....	62
III.3. Jövőkép.....	63
III.4. A megvalósítást segítő intézményrendszer.....	64
III.5. Társadalmi, gazdasági, környezeti hatás.....	66
III.6. Negatív forgatókönyv.....	68
III. 7. A prioritások és az intézkedések közötti kapcsolat.....	69
IV. Operatív program.....	70
V. Mellékletek.....	128
IV.1. Interjúalanyok listája.....	128
IV.2. Táblázatos mellékletek.....	129
IV.3. Térképi mellékletek.....	139
IV.4. Felhasznált irodalom.....	140

I. Bevezetés

Jelen tervezési dokumentum a Szentesi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programjának helyzetfeltárás, koncepció és program munkarésze.

A program tervezése, illetve későbbi megvalósítása lefedi a 244/2003. (XII.18.) Kormányrendeletben meghatározott új KSH besorolásnak megfelelően a Szentesi kistérség teljes területét, amely az alábbi településeket foglalja magába: Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Nagytőke, Szegvár, Szentés. A teljes közigazgatási területre kiterjedő tervezési terület elhelyezkedését a mellékelt térkép mutatja. (1. térkép: A kistérség elhelyezkedése)

A munka a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (a továbbiakban VTT) II. – árvíztározókkal foglalkozó – tendere keretében készül, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság megbízásából, az Magyar Terület és Regionális Fejlesztési Hivatal szakmai felügyeletével¹.

Célja, hogy a kistérségi és a VTT-hez kapcsolódó fejlesztéseket harmonizálja, ezen belül segítse elő, hogy a kistérség:

- az árvízvédelmi beruházások által megnyíló térségi fejlesztési lehetőségekkel a - változásokat az egész ártér 1,8 millió lakosa érdekében befogadó kistérség - élni tudjon,
- fejlesztés érdekei, szándékai, projektjavaslatai mind teljesebben érvényesüljenek a 2007-2013-as ciklusra készülő Új Magyarország Programban,
- az eddigénél nagyobb segítséget kapjon:
 - fejlesztési elképzeléseinek új nézőpontból való átgondolására és
 - jelentősebb hazai és EU támogatásra, bővebb kapcsolódási lehetőségekre számíthasson.

A Tisza-mente fejlődése szempontjából meghatározó körülmény a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program közérdekűségéről és megvalósításáról szóló 2004. évi LXVII. törvény, amely meghatározza a VTT keretében elvégzendő feladatokat, az eljárás elveit, a földhasználati változásokat, és az árvízi beavatkozások ellentételezésének rendjét.

A Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését célzó VTT a Kormány kiemelt feladatai között szerepel. A Kormány a célok megfogalmazásával egyértelművé tette, hogy az árvízvédelmi funkció teljesítésén túl központi kérdésként kívánja kezelni a területen élő népesség életkörülményeinek javítását, a terület népességmegtartó képességének növelését, és a gazdálkodás feltételeinek biztosítását a VTT-hez kapcsolódó támogatási rendszerek kialakításával.

Ennek megfelelően a 1107/2003. (XI.5.) Kormányhatározat előírása szerint 2004-ben egyeztetésre került és elkészült - az egész ártérre vonatkozó - Tisza-menti integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program. E program teljes egészében tartalmazza a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program I. ütemének feladatait, azaz a Kormány által 2003. novemberben dek-

¹ A Szentesi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja a VTT első ütemében tervezett hullámtéri beavatkozásokat és árapasztó tározókat (Cigánd-Tiszakarádi, Szamos-Krasznaközi, Tiszaroffi, Nagykörűi, Hanyi-Tiszasülyi, Nagykunsági) befogadó 13 kistérségre készülő sorozat része. A kistérségi program készítésére jelen esetben a Szentés és Szegvár közigazgatási területét érintő hullámtéri beavatkozások révén kerül sor.

láralt 130 milliárdos, komplex árvízvédelmi és (az árvízvédelmi beavatkozásokat befogadó településkörre vonatkozóan) infrastrukturális, valamint tájgazdálkodási feladatokat tartalmazó VTT programot.

A tét a lakosság biztonsága, megélhetése, életminősége és az ártér működőképessége. A Tisza problematika integrált kezelésére azért van szükség, mert a térség legégetőbb biztonsági és megélhetési, leszakadási problémáinak gyökerei közösek, alapvetően a víz- és földhasználat-hoz, valamint az ágazati politikákhoz kötődnek. A tünetek: árvíz-, belvíz- és aszálykárok, éghajlatváltozás, elsivatagosodás, negatív vízháztartás, stratégiai vízkészletek mennyiségi és minőségi veszélyeztetettsége, illetve ezekkel összefüggésben talajminőség, termékenység, a föld- és vízhasználat hatásfoka, végül a gyengülő – megszűnő gazdasági szerep és perspektívátlanúság.

E problémák – veszélyeztető, figyelmen kívül nem hagyható mértékük és összefüggő jellegük miatt – az egész ártér jövője, fejlődése, illetve leszakadása szempontjából meghatározóak. A közös gyökerek következtében megoldás csak integrált lehet, az érintettek részvételével, összehangolt kormányzati, térségi és interdiszciplináris munkával kialakítva, a természeti és társadalmi, gazdasági együttműködésben megtalált rendezőelv alapján.

A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja egyidőben és együttműködésben készült az árvízvédelmi és területrendezési tervezéssel. Ez az elmúlt tíz évben kialakult tervezési gyakorlaton túllépve lehetővé tette – és jelen kistérségi munkát is segíti –, hogy az intézkedések, támogatható tevékenységek háttér számításai konkrét adatokkal, illetve részben műszaki tervekkel alátámasztottak legyenek.

A kistérségi tervezési dokumentumok kidolgozásának jogszabályi háttérét a területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló 18/ 1998. (VI.25.) KTM rendelet, valamint azok egyeztetésének és elfogadásának rendjéről szóló 184/1996. (XII.11.) Kormányrendelet előírásai képezik.

A Szentesi kistérségre most készülő integrált program elsődleges feladata, hogy a 2007–2013-as ciklus Nemzeti Fejlesztési Tervébe beépítendő Tisza-térségi fejlesztési elképzeléseket kistérségi szinten és projekt mélységben pontosítsa, hogy realitássá válhassanak és összeadódhassanak a kistérségi integrált programok előirányzatai, tervezett költségei, ami által működőképessé, eredményessé és fenntarthatóvá válhatnak a következőkben kibontásra kerülő operatív programok.

A kistérségi integrált program olyan stratégiai és operatív programokat fogalmaz meg, amelyekben a kistérségi társulás, illetve munkaszervezete kezdeményező, koordináló, illetve partnerségi szerepet vállal.

A programkészítés során alkalmazott módszerek között a dokumentumelemzés, a KSH hivatalos adatbázisainak elemzése, az interjúkészítés (interjúalanyok listáját lásd a mellékletben), a kérdőíves felmérés és a workshopok szerepeltek.

A tervezés középpontjában – hasonlóan az integrált Tisza programhoz – a következő célok megvalósításának segítése áll:

- a természet, társadalom és gazdaság harmonikus együttműködése,
- az árterek rehabilitációja és a folyó egészséges rendszerműködésének helyreállítása, beleértve a tartamos földhasználatot és vízkészlet-gazdálkodást, melyek együttesen

szolgálják a lakosság biztonságát, valamint a gazdaság, társadalom és táj egészséges fejlődését,

- a lakosság megélhetését szolgáló diverzifikált és magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása, beleértve
 - a sajátos agrár, helyi ipari-, idegenforgalmi és szolgáltatási struktúra megteremtését, és megalapozva ezt,
 - a periférikus helyzetből adódó hátrányok leküzdésével,
 - a tradíciók kiterjesztésével, a helyhez kötődő identitástudat erősítésével,
 - a képzettségi szint növelésével és
 - a foglalkoztatási helyzet javításával, valamint
 - a hálózatok és a külső belső együttműködések, illetve
 - a környezetbarát fejlesztések ösztönzésével és
 - a szubszidiaritás elvének kiteljesítésével.

A program speciális, a VTT árvízi beavatkozásaival összefüggő új eleme az ártér reaktiválásra való törekvés, az ökológiai és a vízrendszer rehabilitálása, egy, a táji adottságokra épülő - az egészséges és mozaikos tájszerkezet helyreállítását és fenntartását szolgáló - tájgazdálkodási rendszer javaslatával.

II. Helyzetelemzés

A Szentesi kistérség integrált programjának helyzetelemzése (előkészítő fázis) a területi egység fejlesztésére ható tényezők rendszerezését, azok értékelését tartalmazza.

II.1. Kapcsolódási pontok

Ahhoz, hogy a legitim tervdokumentumok betölthessék eredeti funkciójukat, azaz kijelöljék, illetve felülvizsgálják a célkitűzéseket, valamint biztosítsák a fejlesztési eszközök hatékony felhasználását, elengedhetetlen a vertikális és a horizontális koordináció. A területi egységre ható külső tényezők áttekintése kapcsán, a „felsőbb” szintű tervekhez való kapcsolódási pontok biztosítása érdekében az Országos Területfejlesztési Koncepcióban kiemelt térségként kezelt Tisza-térség középtávú fejlesztési programjának, a Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programjának fejlődési irányait mutatjuk be.

II.1.1. A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja

A Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló programról szóló 1170/2003. (XI.5.) Kormányhatározat 2. pontja alapján készült el a Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja. A program tervezési területe a teljes tiszai ártér minden településére kiterjed. A 445 település lakosainak száma 1 millió 754 ezer fő (az ország népességének 17%-a), területe az ország egynegyede, 2.272,5 ezer hektár, 4 régiót, 9 megyét és 51 - köztük a Szentesi - statisztikai kistérséget érint.

A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja az árvízvédelmi fejlesztések mellett a természeti- és épített környezet védelmére, az infrastruktúra, az ipar, a mezőgazdaság és a humán tényezők egyidejű és egymásra vonatkoztatott fejlesztésére tesz javaslatot úgy, hogy egy tudatos jövőkép megvalósítása érdekében integrálja e tényezőket, kezeli a városok és a vidéki térségek, falvak eltérő fejlesztési igényeit. A jövőkép értelmében a Tisza-mente legfőbb küldetése, hogy *az együttműködés térségévé váljon*, ahol megvalósul a fenntartható terület- és vidékfejlesztés, amely

- a természeti örökség megóvását, működésének elősegítését tekinti alapnak,
- a hagyományokon, identitástudaton, a társadalmi örökség ismeretén alapul,
- a működésének elősegítésére, fokozatosságra int, szerves fejlődést javasol és lassúbb ütemű fejlődést ígér,
- a periférikus helyzet leküzdését szolgálja,
- integrált.

A árvízvédelmi, tájhasználati és területfejlesztési szempontból paradigmaváltó program elveivel való összhang megteremtése, valamint a programokhoz, projektekhez való csatlakozás lehetőségének biztosítása elengedhetetlenül fontos a VTT árvízi beavatkozásait szolgáló kistérségek, így a Szentesi kistérség számára is.

Célpiramis

JÖVŐKÉP

Az együttműködés térsége

ÁTFOGÓ CÉLOK

A Kárpát-medence természeti rendszerével együttműködő, társadalmilag is hatékony gazdálkodási struktúra kialakítása
A térség népességmegtartó képességét javító, a létbiztonságot garantáló, kiegyenlített és fenntartható társadalmi feltételrendszer biztosítása

PRIORITÁSOK

I. Vízkezelés gazdálkodáson alapuló fenntartható táji rendszerek kialakítása	II. Hagyományokon és innováción alapuló képzési és foglalkoztatási lehetőségek hálózatokra támaszkodó fejlesztése	III. A periferikus helyzet leküzdése	IV. A Tisza ökológiai rendszeréhez és társadalmához alkalmazkodó gazdasági struktúra létrehozása	V. A térségi fejlesztési folyamatok demokratizálása és hatékonyságának növelése
---	--	---	---	--

SPECIFIKUS CÉLOK

I.1. Ártéri tájrehabilitáció	II.1. Hálózatok fejlesztése	III.1. Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása	IV.1. Magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása	V.1. Partnerségi szervezetek megerősítése
---------------------------------	--------------------------------	--	--	--

INTÉZKEDÉSEK

I.1.1. Természetközeli, diverz, mozaikos tájszerkezet kialakítása a mélyfekésű területeken, az ártéri vízrendszer rehabilitálására alapozva I.1.2. Természetközeli tájrészek fenntartása és növelése erdősítéssel, gyepesítéssel, az erdők természeti funkciójának visszaállítása, erdőstratégia kidolgozása I.1.3. Degradációra érzékeny talajokon földhasználat váltás	II.1.1. Civil hálózatok fejlesztése II.1.2. Innovációs kapacitások erősítése II.1.3. A szolgáltatások, valamint az alap- és szakellátások biztosításával a kistélepülések megtartó képességének fokozása	III.1.1. A térség külső elérhetőségének javítása a nemzetközi közlekedési folyosók kiépítésével III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási lehetőségeinek megteremtése a kapcsolódó infrastruktúra háttérrel együtt III.1.3. A térség belső kapcsolatainak javítása a vasúthálózatok korszerűsítésével és működtetésével III.1.4. A térség belső kapcsolatainak javítása a főúthálózat, alsórendű közúthálózat, kerékpárutak és a folyami átkelések bővítésével, fejlesztésével	IV.1.1. Egyedi arculatú tradicionális vidékipar és környezetvédelmi ipar kialakítása IV.1.2. A rurális tradíciókon és adottságokon alapuló, a piaci feltételekhez is alkalmazkodó speciális termékek előállítása IV.1.3. Meglévő ipari centrumok EU-s normáknak megfelelő fejlesztése és részvállalása a térségi munkamegosztásban IV.1.4. A mezőgazdaság jövedelmezőségének növelése, gazdasági munkamegosztás az EU-s vidékfejlesztési források bevonásával	V.1.1. A szükséges horizontális szerveződések létrehozása a térségi együttműködésekkel V.1.2. A Tisza-menti terület- és vidékfejlesztési, környezetgazdálkodási szervezetek szövetségeinek létrehozása V.1.3. A térségi partnerségi szervezetek és szövetségek ágazati szereplőkkel való megerősítése
---	---	--	---	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.2 Vízkezelési gazdálkodás</i>	<i>II.2. Hagyományalapú innovációk ösztönzése</i>	<i>III.2 Tercier és kvaterner hálózatok fejlesztése</i>	<i>IV.2. Széles körű adottságokhoz alkalmazkodó diverzifikált mezőgazdaság kialakítása</i>	<i>V.2. Térségi tervezési folyamatok társadalmisítása</i>
--	---	---	--	---

INTÉZKEDÉSEK

I.2.1. Stratégiai vízkészletek minőségi és mennyiségi megőrzése és bővítése I.2.2. Ártéri vízrendszer rehabilitáció, vízvisszatartás, a vízjárás szélsőségeinek csökkentése I.2.3. Árvízvédelmi beavatkozások (Vásárhelyi-terv Továbbfejlesztésének árvízvédelmi feladatai, fővédvonalak.)	II.2.1. Szerepek, tradíciók kiterjesztése, integrálása a mindennapok világába II.2.2. Lokális, Tisza és Alföld tudat erősítése II.2.3. A rurális tradíciók és az identitás erősítésével a kistelepülések kiüresedésének, „gettósodásának” mérséklése II.2.4. Sikeres modellek, példaértékű teljesítmények támogatása	III.2.1. Minőségi szolgáltató rendszer létrehozása III.2.2. Gazdasági szereplők és tudáscentrumok közös információs hálózatának kialakítása III.2.3. A logisztikai és kereskedelmi szerepkör erősítése a szolgáltatások minőségi és mennyiségi fejlesztésével III.2.4. Informatikai ellátottság ki-egyenlített fejlesztése	IV.2.1. A változó adottságoknak megfelelő területhasználat kialakítása az agrár-környezetgazdálkodási program alapján IV.2.2. Ökológiai gazdálkodás és az alacsony ráfordítás igényű gazdálkodás kialakítása, módszereinek elterjesztése IV.2.3. A vízkivezetésen alapuló ártéri tájgazdálkodás	V.2.1. Az országos, az ágazati és területi tervek készítésekor, felülvizsgálatok az érdekharmónizáló, érdekérvényesítő szervek szerepének hangsúlyosabbá tételére V.2.2. A Tisza-mente integrált programjának társadalmisítása és megvalósítása térségi támogatással V.2.3. Az intézmények felkészültségének fokozása, amellyel javul a térség abszorpciós képessége
---	--	--	--	---

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.3. Környezetbarát infrastruktúra rendszerek kialakítása</i>	<i>II.3. Képzési potenciálok növelése, foglalkoztatási helyzet javítása</i>		<i>IV.3. Térség adottságaihoz alkalmazkodó sajátos idegenforgalmi struktúra kialakítása</i>	
--	---	--	---	--

INTÉZKEDÉSEK

I.3.1. Decentralizált megújuló energia-gazdálkodási önfenntartó rendszerek kiépítése I.3.2. Közműoltó zárása és az alternatív szennyvíztisztító programok bevezetése a kis lélekszámú településeken I.3.3. Jól kidolgozott hulladékgazdálkodási tervekre épülő programok elindítása	II.3.1. A hátrányos helyzetű munkaerő foglalkoztatási lehetőségeinek bővítése II.3.2. A digitális informatikai elérhetőségi hátrányok csökkentésével a foglalkoztatás új típusú formáinak elterjesztése II.3.3. Az általános és a speciális képzettségi szint emelése II.3.4. A felsőoktatási hozzáférést akadályozó tényezők mérséklése		IV.3.1. Együttműködésen alapuló, a turisztikai arculattal harmónizáló termékcsomagok kialakítása IV.3.2. Az idegenforgalmi infrastruktúra kiépítése IV.3.3. Széles- és ökoturizmus fejlesztése	
--	--	--	---	--

II.1.2. A Szentesi kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata

A kistérséget érintő korábbi SAPARD program 2004-ben felülvizsgálatra került. Az új program időtávja rövid, a 2004-2006. éveket öleli át. A Szentesi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programjának középpontjában a következő általános célkitűzés áll: *az életkörülmények javítása a kistérségben*. Ez egyaránt magában foglalja és szolgálja az elnéptelenedés megállítását, a vidéki életfeltételek, az életminőség javítását, a társadalmi különbségek, a szociális problémák enyhítését. Az agrárstruktúra és vidékfejlesztési program a térség egyedi, belső erőforrásaira, értékeire való építkezést, a közös gondolkodást, a környezet – társadalom – gazdaság harmonikus fejlesztését, az élhető térség jövőképét szolgálja.

Az általános célkitűzésből kiindulva, a helyzetelemzés értékelésének eredményeit, a problémáin és célján megjelenő tényezőket figyelembe véve a stratégia az alábbi speciális célkitűzésekre irányul:

- ⇒ A foglalkoztatási helyzet és a jövedelemviszonyok javítása,
- ⇒ A vállalkozások helyzetének stabilizálása,
- ⇒ Gazdasági diverzifikáció, az alternatív megélhetést nyújtó tevékenységek segítése,
- ⇒ A turisztikai adottságok jobb kihasználása,
- ⇒ A mezőgazdaság versenyképességet és fenntartható tájhasználatot célzó szerkezetátalakítása,
- ⇒ A humán kapacitások és humán erőforrás fejlesztése, a kulturális örökség értékeinek kiaknázása,
- ⇒ Települési infrastruktúra és ellátás fejlesztése, a falvak felzárkóztatása,
- ⇒ Természeti erőforrások fenntartható használata, a környezettudatos gazdaság és társadalom kialakításának elősegítése.

Az alprogramok és a prioritások rendszere a következő:

1.1. Gazdaság- és vállalkozásfejlesztés

Tervezett tartalma: gazdasági infrastruktúra fejlesztése; információs rendszerek fejlesztése; vállalkozási együttműködés, integráció segítése; innovációs potenciál fejlesztése; vállalkozói ismeretek, tanácsadó szolgáltatások fejlesztése; eszközellátás, technológiafejlesztés; munkahelyteremtés támogatása.

Kapcsolódó nemzeti programok: GVOP, ROP, HEFOP.

1.2. Gazdasági diverzifikáció, alternatív jövedelemszerzés előmozdítása

Tervezett tartalma: ipari, kisipari, kereskedelmi és szolgáltató szektor fejlesztése; kézműves tevékenységek fejlesztése; alternatív foglalkoztatás támogatása.

Kapcsolódó nemzeti programok: GVOP, AVOP, ROP.

1.3. Az idegenforgalom fejlesztése

Tervezett tartalma: turisztikai szolgáltatások fejlesztése; kereskedelmi és falusi turizmus szálláshelyek fejlesztése; vendéglátás fejlesztése; gyógyturizmus, wellness turizmus, eligazító táblarendszer, kerékpárút, egyéb turisztikai célú infrastruktúrafejlesztés; turisztikai (és térség) marketing támogatása.

Kapcsolódó nemzeti programok: AVOP, ROP.

2.1. Agrárszerkezet-átalakítás, versenyképes agrárgazdaság, piacképes termékszerkezet kialakítása

Tervezett tartalma: mezőgazdasági és halászati üzemek beruházásainak támogatása; az EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai standardek bevezetése; minőségbiztosítási rendszerek bevezetése; agrárinnováció támogatása; mezőgazdasági termékfeldolgozás fejlesztése; marketing, piacra jutás és értékesítés fejlesztése; termelői csoportok, integráció támogatása.

Kapcsolódó nemzeti programok: AVOP, NVT

2.2. Agrárszerkezet-átalakítás háttérfeltételeinek biztosítása

Tervezett tartalma: információs és tanácsadói szolgáltatások támogatása; helyi jellegzetes termékek előállítás; gazdaságon belüli diverzifikáció; fiatal gazdák támogatása; félig önellátó gazdaságok támogatása; korai nyugdíjazás.

Kapcsolódó nemzeti programok: AVOP, NVT

II.1.3. Szentesi Kistérség Területfejlesztési Koncepció

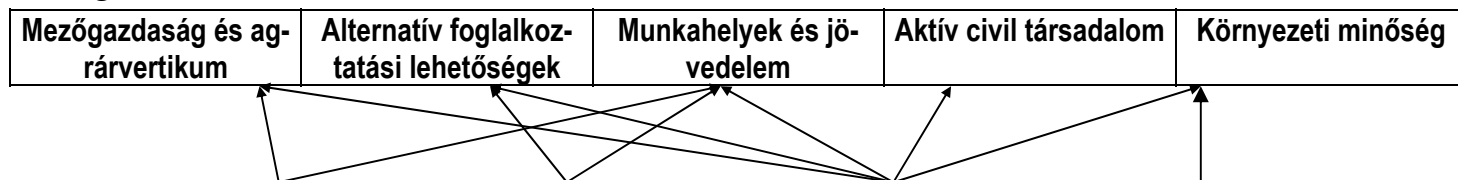
A Kistérségi Területfejlesztési Koncepció legfontosabb célja, hogy integrálja és generálja a térségi szereplők: önkormányzatok, vállalkozások, civil szervezetek és lakosok helyi kezdeményezéseit. Ennek érdekében a Területfejlesztési Koncepció olyan fejlesztési célokat és programokat fogalmaz meg, amelyek képesek az egyedi fejlesztési projekteket összekapcsolni, kistérségi keretbe illeszteni, ezáltal a központi és decentralizált, illetve az Európai Unió támogatások elérését és felhasználását célzó forrásszerzésüket segíteni és alátámasztani.

A Kistérségi Területfejlesztési Koncepció célrendszere

Küldetés

„Célunk az itt élő emberek életesélyeinek tartós javítása.”

Stratégiai területek



Prioritások

1.	2.	3.	4.
Versenyképes mezőgazdasági szerkezet megteremtése	Munkahelyteremtés és foglalkoztatás	Humán tényezők fejlesztése	Környezeti értékmegőrzés

Fejlesztési célok

1.	2.	3.	4.	5.
Mezőgazdasági szerkezet megújítása	Gazdaság- és Vállalkozás-fejlesztés	Infrastruktúra fejlesztése	Humán erőforrás fejlesztése	Környezeti értékmegőrzés
- Mezőgazdasági integráció fejlesztése - Mezőgazdasági termékpályák kiépítése - Optimális mezőgazdasági területhasználat és birtokszerkezet kialakítása - Minőségi termék előállítás célzó technológiai fejlesztés segítése	- Vállalkozásfejlesztési szolgáltatások biztosítása - Vállalkozások közötti partner- és üzleti kapcsolatok segítése - Kis- és középvállalkozások kiemelt segítése - Életképes új vállalkozások ösztönzése az alternatív jövedelem érdekében - Tőkevonzás a munkahelyteremtés érdekében - Térség- és település-marketing	- Infrastruktúra-ellátás fejlesztése - Vállalkozásokat vonzó infrastrukturális környezet kialakítása - Kis- és középvállalkozásokat segítő intézményrendszer fejlesztése - Informatika és információs csatornák fejlesztése - Lakossági ellátó oktatási, szociális és egészségügyi intézményhálózat fejlesztése - Épített környezet, építészeti értékek megújítása	- Iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli oktatás - Rugalmas szakképzés - Lakossági szemléletformálás, együttműködési készség és civil aktivitás javítása - Helyi identitás erősítése, hagyományápolás - Közösségfejlesztés, helyi közösségek erősítése - Civil szervezetek támogatása - Kulturális élet és intézmények fejlesztése	- Vállalatok környezetterhelésének csökkentése - Kommunális környezetszennyezés csökkentése - Környezeti szemlélet erősítése - Táj- és településképzés - Táj- és természetvédelem - Alternatív energiaforrások feltárása és alkalmazása - Térségi vízgazdálkodás javítása

Fejlesztési programok

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Program	Vállalkozásfejlesztési Program	Turisztikai Program	Kézműves Program	Településfejlesztési Program	Humán Fejlesztési Program	Közösségfejlesztési Program	Környezet-védelmi Program

II.1.4. Szentesi kistérség turizmusfejlesztési koncepciója

A koncepció tervezői szerint a kistérségi turizmus fejlesztésének a következő szempontjai vannak:

- Élményeket nyújtani a vendégeknek. Olyan élményeket, amiket csak itt kap meg, amik egyediek.
- A turisztikai termékek, programok, szolgáltatások a térség egyediségét, jellegzetes értékeit erősítsék.
- A turisztikai termékfejlesztésben alapvető a minőség és a hitelesség.
- A meglévő adottságokat kell turisztikai terméké fejlesztetni.

E szempontok teljesítésére javasolják a szentesi kistérségben a „*tájjellegben gyökerező emberléptékű turizmust*”, ami a helyzetfeltárásban részletezett térségi és települési adottságokból adódóan a következő fő turisztikai termékekre épülhet:

- Termálvíz, fürdőkultúra,
- Épített környezet,
- Kulturális élet.

Ezek a turisztikai termékek jelentik a kistérségi turizmus stratégiai területeit. Egyenrangú termékek, amelyek kiegészítik egymást és kistérségi szinten definiálhatók, azaz valamilyen szinten, formában valamennyi településen jelen vannak. Általuk a kistérség egy, a tájjellegre épített, a tágabb környezetébe illeszkedő, de mégis egyediséget hordozó, a természeti és kulturális örökséggel fémjelzett, könnyen és kényelmesen elérhető, természetes és aktív, élménygazdag kikapcsolódást nyújtó össztermékként jelenik meg a turisztikai piacon. Ebben az össztermékben minden település a maga karakterével, adottságaival, lehetőségeivel jelenik meg. Benne a turisztikai termékek fejlesztése a helyszínek és háttérfeltételek (infrastruktúra, szervezeti, partnerségi feltételek, marketing) fejlesztéséhez elválaszthatatlanul kapcsolódik.

A stratégiai program prioritásai:

- Turisztikai termékfejlesztés
- A turizmus háttérfeltételeinek megteremtése
- A turizmusfejlesztés közösségi és partnerségi alapjainak megteremtése

A négy fő turisztikai termékre – stratégiai területre épülnek a kistérségi turizmusfejlesztési stratégiai program alprogramjai a következők szerint:

Alprogram: Termál-, gyógy- és egészségturizmus

Intézkedéscsoportok	Intézkedések
1. Termékfejlesztés	1. Termálfürdők fejlesztése
	2. Termálfürdőben elérhető, termálvízre alapozott gyógyászati, wellness szolgáltatások kiépítése, fejlesztése
2. Helyszínfejlesztés	1. Termálfürdők környezetének infrastrukturális és környezetesztétikai rendezése
3. Háttérfeltételek fejlesztése	1. Szálláshelyek kialakítása, fejlesztése
	2. Szervezeti kapcsolatok építése
	3. Marketing

Alprogram: Falusi-, öko- és aktív turizmus

Intézkedéscsoportok	Intézkedések
1. Termékfejlesztés	1. Falusi turizmus kínálatának bővítése, színesítése
	2. Természetjárás, táborozás fellendítése
	3. Vízi turizmus fejlesztése
	4. Horgászat feltételeinek javítása
	5. Vadászat szolgáltatás-fejlesztése
	6. Lovas turizmus lehetőségeinek kihasználása
	7. Kerékpáros turizmus elindítása, útvonal kijelölés
	8. Erdei iskola, -óvoda program
	9. Sportturizmus lehetőségeinek kihasználása
	10. Agroturizmus lehetőségeinek kihasználása
2. Helyszínfejlesztés	1. Tájszociáció, tájképjavítás
	2. Természetjárást, aktív turizmust kiszolgáló infrastruktúra fejlesztése, kiépítése
3. Háttérfeltételek fejlesztése	1. Szálláshelyek, vendéglátás fejlesztése
	2. Szervezeti feltételek biztosítása
	3. Marketing tevékenység

Alprogram: Kulturális turizmus

Intézkedéscsoportok	Intézkedések
1. Termékfejlesztés	1. Konferencia és oktatási turizmus
	2. Múemléki turizmus
	3. Kastélyturizmus
	4. Kulturális programszervezés
	5. Kézműves hagyományok felélesztése, kihasználása
2. Helyszínfejlesztés	1. Épületekonstrukció, felújítás
	2. Településkép javítása, tér-, utcarekonstrukció
	3. Egyéb infrastrukturális feltételek kiépítése
3. Háttérfeltételek fejlesztése	1. Szálláshelyháttér fejlesztése
	2. Szervezeti feltételek megteremtése
	3. Marketing tevékenység

II.2. Társadalom

A Tisza-mente népességének jelentős része az ország legelmaradottabb, rendszerváltozásban is vesztes településeinek, kistérségeiben él. E vidéki népesség foglalkoztatási- és jövedelmi viszonyai, iskolai végzettsége, és ezen belül szakmai képzettsége is elmarad az országos átlagtól. Ugyancsak jelentős a lemaradás az egyetemet, főiskolát végzettek és az érettségizettek számarányát tekintve. Az elvándorlások, a feltételhiányok, a közösségek fejletlensége miatt kevés a kreativitás - a térség érdekében - kibontakoztató ember. A helyzetelemzés következő, humán erőforrás fejezete a fenti megállapítások Szentesi kistérségi vonatkozását mutatja be, azt, ahogyan a Csongrád-megyei sajátosságok, helyi erőállapotok és Szeged húzóereje ezt az általános képet itt kedvezőbbé rajzolják át.

II.2.1. Demográfiai helyzet

A Szentesi kistérség 8 településből áll. Össznépessége 2004-ben 44 ezer fő. A történeti népességadatok alapján átlagos népességmaximuma 1949-ben volt, legkevesebb népességgel 1870-ben rendelkezett. A települések szélsőségei ettől eltérően alakultak, egyenlő arányban találhatók népességminimumok 1870-ben és a legutóbbi népszámláláskor, a legmagasabb lakosszám tekintetében nagyobb a szórás: 4 település esetében 1949-re esik, a többinél teljesen eltérő időpontokra. A kistérségi központ: Szentes lakossága 1980-ig folyamatosan növekszik, ezt követően pedig csökkenő tendenciájú. (1. táblázatos melléklet)

A két legutolsó népszámlálás között a kistérség népessége összességében 5%-kal csökkent (ez a megyei érték ötszöröse), és egyetlen növekvő népességű települése sincsen. Az átlag mögött két falu kiemelkedő értékekkel rendelkezik: Eperjes lakossága 21%-kal, Nagytőkée pedig 11%-kal apadt. Megemlítené még Árpádhalom, ahol 2001-ben 10%-kal laktak kevesebben, mint 1990-ben.

A népességerózió egyértelműen a természetes fogyás következménye, ami a kistérség átlagában -6%-os volt 1990-2001 között (megyei átlag -4,8%), és legnagyobb mértékben Nagymágocsot (-25%) és Derekegyházat (-11%) érintette. E kedvezőtlen tendenciát még a vándorlási nyereség sem tudta ellensúlyozni, amelynek átlagértéke 0,5%-os volt az 1990-es népességre vetítve (megyei átlag +3,5%). Legnagyobb mértékű bevándorlás Nagymágocsra volt regisztrálható (+17%), ami az ott működő szociális otthonnak köszönhető, és ez a magyarázata a kiemelkedő természetes fogyásnak is ezen a településen. Említésre méltó még Eperjes negatív vándorlási egyenlege, ami -15%.

Az öregségi mutató térségi átlaga alapján (1,56) látható, hogy az itt élő népesség elöregedett, de ezek közül is kiemelkedő Eperjes (2,16), Derekegyház (1,84) és a fentiek miatt Nagymágocs adata (1,96). Ennek megfelelően alakulnak az eltartási terhek is (100 felnőttkorúra jutó gyermek- és időskorú száma): a legmagasabb értékek Nagymágocsra (77) és Eperjesre (75) vannak, a térségi átlag pedig 65 (megyei: 58).

Iskolázottság terén a kistérségben magasabb a megyei átlagnál (1.3%) az általános iskola 1. osztályát sem elvégzettek aránya (2,4%), de rosszabb a helyzet az érettségizettek, illetve a diplomával rendelkezők esetében is: az előbbieknél 37%-kal az utóbbinál kétharmaddal alacsonyabb a mutató a megyei átlagnál.

A Szentesi kistérség népességének 8%-a él külterületen. A külterületi lakosság leginkább Eperjesen (38%) és Nagytőkén (35%) jellemző, további terheket róva a helyi társadalomra és a szociális ellátó rendszerre.

II.2.2. Foglalkoztatás, munkanélküliség

A Szentesi kistérség foglalkoztatásában és gazdasági szerkezetében a mezőgazdasági tevékenység a meghatározó. Az ágazat domináns szerepe a gazdasági átalakulás során is megmaradt, a termelés, feldolgozás és értékesítés szerkezete azonban átrendeződött. A térség regisztrált vállalkozásainak száma 2002-ben 3.888 db volt. A regisztrált vállalkozások 54,9%-a egyéni vállalkozó².

A vállalkozások között többségben vannak a kisvállalkozások. 300 fő felett foglalkoztató cégek (Hungerit Rt, Legrand Kontavill Rt., Pankotai Agrár Rt, Árpád-Agrár Rt.) csak Szentesen működnek, számbeli arányuk 0,3% kistérségi szinten.

A működő jogi személyiségű vállalkozások között meghatározó a gazdasági, kereskedelmi, karbantartási szolgáltatást nyújtó tevékenység. Jelentős hányadot képviselnek az iparban és a mezőgazdasági feldolgozásban működő jogi személyiségű vállalkozások. A kistérség gazdasági szerkezetében a jelenleginél nagyobb részarányt képviselhetne a vendéglátás és a turizmus is, mivel a térség természeti és történeti hagyományai adottak hozzá.

A kistérség elsősorban informatikai, gép és műszeripari, élelmiszer-gépgyártó, műanyag-ipari, szerszámkészítő, csomagolóanyag-gyártó, faipari, hírközlési téren rendelkezik magasan képzett munkaerővel. A felsőfokú végzettségű munkavállalók az esetek többségében el tudnak helyezkedni a kistérségben, ami a diplomás munkanélküliek viszonylag alacsony számában is tükröződik.

A Szentesi kistérségben a gazdaságilag aktív népesség a lakónépességhez viszonyítva 45,1 %. Ez az érték településenként vizsgálva is hasonló, kivétel Nagymágocs községet, ahol a 60 év feletti lakosság aránya - a településen működő Idősek Szociális Otthona miatt – sokkal magasabb.

Az országos folyamatok és tendenciák a Szentesi kistérségben – az Alföld egészéhez hasonlóan – éreztették hatásukat. A legtöbb ágazatban csökkent a foglalkoztatottak száma 1990. óta. A csökkenés a mezőgazdaságban is érzékelhető, bár mértéke alacsonyabb az országos átlagnál. Magyarazatként szolgál, hogy – Szentes kivételével – a térségben a mezőgazdaságon kívül más megélhetési lehetőség nincs, vagy csak korlátozott számban van jelen (pl. önkormányzatok, szolgáltatás, kereskedelem, néhány feldolgozóipari vállalkozás). A jelenség fokozottan jelentkezik a kistérség periférikus elhelyezkedésű településein, mint Árpádhalom, Eperjes, Nagytőke.

Az 1990-es évek elején a Szenteshez közeli településeken a foglalkoztatottak körülbelül 20–30%-a ingázott. A város gazdasági válságának hatására elsők között az ingázók váltak munkanélkülivé, ami kistérség többi településében jelentősen emelte a munkanélküliek számát.

A munkanélküliség mértéke 1994-1997 között a térségben hullámzó volt, de csökkenő tendenciát mutatott. 1997-től 2001-ig tovább csökkent a munkanélküliség, azóta viszont – a na-

² Forrás: TEIR, KSH TSTAR; VÁTI Kht 2003. december

gyobb arányú létszámleépítések, illetve a nagyobb számban munkaerőpiacra lépő új munkavállalók miatt – nőtt.

A munkanélküliségi ráta a kistérségben 2000. és 2002. között átlagosan 5,22 % volt, az aktív népességhez viszonyítva ugyanakkor 8 %, ami megfelel az országos átlagnak³. A munkanélküliségi ráta településenként nagy eltéréseket mutat: Árpádhalmon a legmagasabb (9,17%), míg Nagymágocsra a legalacsonyabb (4,33%). Utóbbin a szociális otthon által nyújtott munkalehetőség hozzájárul a ráta pozitív alakulásához. A munkanélküliség csökkentését akadályozza, hogy a kistérségben kevés a munkalehetőség, emiatt szükség lenne a foglalkoztatás ösztönzésére és komoly foglalkoztató cégek letelepítésére.

A regisztrált munkanélküliek körében a fizikai foglalkozásúak alkotják a többséget, amíg az iskolai végzettség tekintetében a szakmunkásképzőt, szakközépiskolát, gimnáziumot végzettek aránya magas. A munkanélküliek között felsőfokú végzettségű a kistérség legtöbb településén nincsen, arányuk egyedül Szentesen közelíti meg az egy százalékot.

A roma társadalmi csoportok körében a munkanélküliség 4-5-ször magasabb, mint a többséget jelentő lakosság aktív munkavállalóinak körében. Indultak ugyan a kistérségben felzárkóztató és átképző programok, hatékonyságuk és integrációs szerepük azonban kevésbé hatékony.

II.2.3. Oktatás, képzés

A kistérség oktatási, kulturális központja Szentes. A kistérség központján kívül a községekben (Nagytőke kivételével) alapfokú oktatási intézmények látják el a képzési funkciót, kistérségi szinten összesen 4.076 tanulóval⁴. Az oktatási kínálat Szentesen a leggazdagabb, ahol az általános iskolák is különböző szakirányokkal (francia, angol nyelv, testnevelés, rajz stb.) működnek. Emellett van zeneiskola, és megkezdte tevékenységét egy alapfokú művészeti iskola is, képzőművészeti, tánc és színművészeti irányokkal.

Középfokú oktatási intézmények a kistérségben csak Szentesen találhatók, egy gimnázium és négy szakközép- ill. szakiskola. A kertészeti képzést folytató szakközépiskola kivételével – amelynek fenntartója a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium – a középiskolák a Csongrád Megyei Önkormányzat felügyelete alá tartoznak. A gimnáziumban idegen nyelvi osztályok, valamint természettudományi (biológia, kémia, matematika, informatika) tagozatok működnek. A hagyományos négy osztályos képzési forma mellett, 6 osztályos képzést is indítanak. A szakközép- és szakiskolákban közgazdasági és humán, műszaki és informatikai, valamint kertészeti képzés folyik⁵. Jellemző, hogy a tanulói létszám megtartása érdekében az iskolák az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő, felsőfokú akkreditált szakképzéseket is indítanak az adott iskola profiljának megfelelő területeken.

A kistérség középiskolái nagy hangsúlyt fektetnek a nyelvi, informatikai képzésre, és olyan szakterületeken folytatják, illetve igyekeznek bővíteni képzési kínálatukat (pl. kereskedelem, marketing, közgazdaságtan stb.), amely használható, piacképes végzettséget ad a térség fiataljainak kezébe. Emellett azonban az iskolák többsége alsó- és középfokon egyaránt küzd a csökkenő gyereklétszám okozta nehézségekkel, amely a fennmaradás érdekében folytatott verseny további éleződését vetíti előre.

³ Forrás: TEIR, KSH TSTAR; VÁTI Kht 2003. december

⁴ Forrás: KSH 2003.

⁵ Forrás: www.szentes.hu

Szentesen néhány felsőfokú oktatási intézmény (Szolnoki Főiskola, Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, Veszprémi Egyetem) kihelyezett tagozata működik, tanárképzés és felsőfokú mérnökképzés, pénzügyi közgazdasági, informatika és gazdasági kommunikáció területén.

A kihelyezett tagozattal jelen lévő felsőoktatási intézmények az akkreditált szakképzések lebonyolításában is részt vesznek, amellyel a képzési kínálat bővítésén túl a szakképzések színvonalának fenntartásában is szerepet vállalnak. Emellett az együttműködés hozzásegíti az OKJ végzettséget szerzett hallgatókat a tanulmányaik folytatásához felsőfokú oktatási intézményekben, hiszen a szakképzettség a felvételtkor, a megszerzett kreditpontok a tanulmányok során jelentenek előnyt. A jövőben további felsőfokú intézmények kihelyezett tagozatai kezdik meg tevékenységüket a kistérség központjában, amely hozzájárul a munkaerő képzettségi szintjének emeléséhez, egyben a térségi munkanélküliség csökkentéséhez.

II.2.4. Kultúra, civil szervezetek, települési megtartóerő

A térség kulturális és építészeti örökségének arculatát a népi, paraszti hagyományok és a főúri élet emlékei egyaránt formálták, amelyek még napjainkban is nagyon erősen hatnak. Az építészeti emlékek ma is hű képet adnak a régebbi korok mezővárosi, tanyaközségi, uradalmi társadalmának mindennapjairól, gondolkodásáról, értékeiről. Erről a népi kultúráról tanúskodnak a parasztházak és a tanyák, amelyek a legtöbb településen megmaradtak. Értékes építészeti kincs az árpádhalmi favázas kápolna, a fábiánsebestyéni és a szegvári szélmalom és a templomromok Fábiánsebestyénben és Szentesen. Nem szabad megfeledkeznünk az arisztokrácia vidéki kastélyairól sem, melyek az európai kultúra hordozói és közvetítői voltak a térségben. Ezen építészeti emlékek szép példáit találhatjuk Derekegyháza (Károlyi kastély), Nagymágocs (Károlyi kastély), az Árpádhalmon (Berchtold kastély) és Szegváron.

A térségnek kiemelkedő volt a kézművesipara is, amelynek hagyományai (pl. csipkeverés, szövés, hímzés, kerámiakészítés, kosárfonás, gyékényfonás, fafaragás) még napjainkban is élnek Szentesen, Szegváron, vagy éppen Fábiánsebestyénben (fából faragott szoborpark). A kézművesipar szerszámaival és termékeivel nagyobb részt már csak a térség múzeumaiban tekinthetjük meg.

A múzeumok sorából Szentesen a Koszta József Múzeum (népvándorlaskori gyűjtemény, néprajzi anyag, helytörténeti emlékek, stb.), a Péter Pál Polgárház (helytörténet, ipar- és képzőművészet, mezővárosi kisipar és kiskereskedelem relikviái találhatók itt), a Szentesi Galéria (új képző-, ipar-, fotóművészeti, néprajzi és helytörténeti kiállítások), valamint Friedrich Fényrda Ipartörténeti Emlékhely (speciális fotógyűjtemény) emelkedik ki. Szegváron pedig a híres Falumúzeumban gazdag régészeti-, helytörténeti-, néprajzi anyagot tekinthet meg a látogató. Az itt előkerült „Sarlós Isten” pár megbecsült bizonyítéka a gabonakultúra hatezer éves szegvári jelenlétének⁶.

A múzeumokon kívül is gazdag a térség kulturális intézményhálózata. A kistelepüléseken faluközpont, teleház (Nagymágocs, Fábiánsebestyén), illetve művelődési ház (pl. Nagymágocs, Szegvár) irányítja a szabadidős tevékenységet, szervezi a közösségi eseményeket (falunapok, ünnepek stb.). Fontos részét képezik a vidék kulturális ellátó-hálózatának a könyvtárak is, melyek Derekegyház kivételével minden településen működnek.

⁶ Az eredeti szobrok jelenleg a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban láthatók.

A kistérség kulturális központja azonban mégis csak Szentés, ahol művészeti és zeneiskola mellett Művelődési Központ is működik. Ez az intézmény hat egységet irányít: a Galériát, a Művelődési és Ifjúsági Házat, a Tóth József Színháztermet, a Móricz Zsigmond Művelődési Házat és a magyartési klubkönyvtárat. Emellett mind a katolikus mind a református egyház aktívan részt vesz pl. hangversenyek szervezésében. A helyőrségi klub kiállításokat és nyári egyetemet szervez. Szentesen gyermek- és felnőtt könyvtár egyaránt működik.

A kistérségben a civil szervezetek száma a rendszerváltást követően jelentősen növekedett. Civil szervezet ma már a térség minden településén működik. A kistérségben hozzávetőlegesen 50 civil szervezet és ugyanennyi alapítvány, közalapítvány működik. Tevékenységi körük szerint vannak egyházi, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi, nyugdíjas, sport, baráti, roma érdekvédelmi, zenei-kulturális, oktatási, katonai, szakszervezeti, a taxisok, gazdálkodók érdekeit védő szervezetek. A települések önszervezői hajlama adott, és ez alapja lehet a települések fejlődésének.

II.2.5. Szociális és egészségügyi jellemzők

Az elmúlt több mint tíz év folyamán jelentősen megnőtt az igény a kistérségben a szociális ellátások iránt. A térség önkormányzatai erejükhöz mérten segélyek, támogatások, rendszeres juttatások, valamint a szociális intézményhálózat fenntartásán keresztül igyekeznek mind a törvényi kötelezettségeiknek, mind pedig a helyi társadalom igényeinek megfelelni. A kistérség nyolc településében 2003-ban mintegy 100 fő részesült különböző szociális segélyben. A szociálisan hátrányos helyzetű csoportok körében a legnagyobb figyelmet az idősek és a munkanélküliek kapják a térségben, de igen jelentős a pszichiátriai és szenvedélybeteg, valamint a hajléktalanok száma is. (2. táblázatos melléklet)

A jelentkező igényeknek megfelelően alakult ki az elmúlt években a kistérség szociális ellátóhálózata. Az alapellátások közül a házi segítségnyújtás és étkeztetés minden településen biztosított. A családsegítő szolgálat Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes és Nagymágocs településeken még nem indult el, s hasonló gondok mutatkoznak a falugondnoki hálózattal is, amely Eperjes kivételével a térség kistérségein még nem üzemel. Az ellátásra pedig szükség lenne, különösen a nagy külterülettel rendelkező településeken, ahol a közbiztonsági és személyes biztonsági szint növelésére is igen nagy igény mutatkozik.

A kistérségen belül a legszínvonalasabb ellátás Szentés városában található, ahol a több idősek klubja mellett Családsegítő-, Gondozási- és Hajléktalan Segítő Központ, valamint pszichiátriai betegek otthona is működik. A kistérség központján kívül magas szintű szolgáltatásokat találhatunk még Fábiánsebestyénben (hajléktalan szálló és krízisotthon), valamint Szegváron is (Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézet, Gondozási Központ, Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat). A kistérség egészére mégis az jellemző, hogy a települések szociális alapellátó intézményrendszere hiányos.

A szakellátások tekintetében is vegyes a kép a kistérségen belül. Idősek klubja Nagymágocson, Szentesen és Szegváron található, a többi településen nem érhető el e szolgáltatás (bár Derekegyháza önként vállalt feladatként tervezik beindítását). Más speciális szociális feladatok pedig egy-egy településen jelennek csak meg, mint például a megyei fenntartású derekegyházi Fogyatékos Gyerekeket Ellátó Intézmény és Családi Otthonház, vagy a nagymágocsi Idősek Szociális Otthona.

Egészségügyi ellátás

A szentesi kistérség egészségi állapota hasonló képet mutat a szomszédos kistérséghez (Csongrádi), s alapvetően tükrözi a megyei sajátosságokat. Csongrád megye lakosságának egészségi állapota – az ÁNTSZ Megyei Intézetének tájékoztatója alapján – a haláloki és gondozóintézeti adatok figyelembevételével, kisebb eltérésekkel az országos átlagoknak felelt meg. A halálozási mutatók e kistérségben is a keringési rendszer megbetegedéseinek az országos átlagnál nagyobb gyakoriságát és a viszonylag magas daganatos betegség-előfordulást jelzik, amelyek összefüggésbe hozhatók a kilátástalan helyzetből adódó (munkanélküliség, szegénység) magas stressz-szinttel, valamint az egészségtelen életmóddal. Figyelembe véve ezt a tényt, továbbá a megyei átlagot (13,6 fő/1000 lakos) meghaladó halálozási adatokat (14,5 fő/1000 lakos) megállapíthatjuk, hogy a kistérségben kiemelt helyen kell kezelni a lakosság egészségügyi helyzetének javítását szolgáló megelőzési programokat és ellátásfejlesztést.

Az egészségügyi ellátás szintje a kistérségen belül meglehetősen nagy területi különbségeket mutat. A védőnői szolgálat ugyan minden településen elérhető, s nőtt a kistérségben a háziorvosok száma is, ennek ellenére állandó háziorvosi ellátás Árpádhalom és Nagytőke településeken továbbra sem áll rendelkezésre (3. táblázatos melléklet). Hasonló a helyzet a gyógyszerár, illetve fiók-gyógyszertár ellátottság esetében is. Az előbb említett két településen nem épült ki gyógyszerári szolgáltatás, ezzel szemben Szentesen 6, Szegvár, Nagymágocs, Fábiánsebestyén és Derekegyház esetében 1-1 gyógyszerár, míg Eperjesen 1 fiók-gyógyszertár működik. Az egyéb egészségügyi szolgáltatások között említést érdemel, hogy Derekegyház és Fábiánsebestyén területén a háziorvosi ellátáshoz mentős szállítás is biztosított. Továbbá Fábiánsebestyén kiépítette mentési központját is, amelynek szolgáltatásai közül kiemelkedik a háziorvosi ügyelet, és a község riasztórendszerének központi felügyelete.

A térség egészségügyi központja Szentes, ahol a Csongrád Megyei Önkormányzat Dr. Bugyi István Kórháza és Rendelőintézete látja el a járó- és fekvőbeteg szolgálatot. A 600 ágyas intézmény egészségügyi ellátóközrete a kistérség területét teljes mértékben lefedi, illetve át is lépi azt. Hozzá tartozik a Kunszentmártoni és a Csongrádi kistérség⁷. Ez a magyarázata az egy szakrendelési órára jutó gyógykezelések magas számának is (11,34). Az egészségügyi központban 16 osztályon fogadják a járóbetegeket, valamint 19 fekvőbeteg osztállyal, diagnosztikai részleggel, valamint gyógyfürdővel is rendelkeznek, ahol ízületi, mozgásszervi, krónikus nőgyógyászati és műtét utáni rehabilitációs munka folyik.

II.2.6. Információs társadalom

A kistérségben az információs társadalom kiépítése a kezdeti lépéseknél tart. A koncessziós telefontársaságok (Déltáv, majd Invitel) fejlesztéseinek köszönhetően a helyi digitális telefonhálózat teljeskörűen kiépült, így minden jelentkező igényt gyorsan ki tudnak elégíteni. Ennek ellenére a telefonbekötések aránya az országos szinttől lényegesen elmarad. Hasonló a mobilszolgáltatások infrastruktúrájának kiépítettsége is, melynek következtében minden mobiltelefon szolgáltató teljes lefedettséget tud biztosítani a területen. A kábeltelevíziós hálózat azonban csak lassan épül ki, napjainkban mindössze három településen (Árpádhalom, Szegvár, Szentes) vehető igénybe a kábeltévés szolgáltatás (4. táblázatos melléklet).

Az Internet elterjedtség a térség településein alacsony szintű, nagyobb részt csak a Polgármesteri Hivatalokban, iskolákban, művelődési házakban, valamint teleházakban és eMagyarország pontokon éri el a lakosság az internetes hálózatot. Ennek ellenére elmondható, hogy az utóbbi években kialakított közösségi hozzáférési pontoknak (könyvtárak, teleházak,

⁷ Sebészeti és onkológiai területen csak a Szentesi kistérség.

eMagyarország pontok) köszönhetően jelentősen javult a társadalmi hozzáférés szintje. Az iskolákban egyre inkább terjedő számítástechnikai és informatikai oktatás, valamint a különböző szakirányú tanfolyamok és továbbképzések pedig a társadalmi használat tömegesedését segítették elő.

A helyi tartalomszolgáltatás is meghatározó bővülésen ment keresztül, amit nem csak az írott és elektronikus sajtó, valamint a helyi rádiók és televíziók számának növekedése jelez, hanem az elektronikus tartalomszolgáltatáshoz nélkülözhetetlen domain név regisztrációk és szerverek számának felfutása is.

Az információs társadalom fejlesztése azonban jelentős mértékben elmarad a fejlettebb magyarországi területekhez képest. Ezért a helyi IT erősítése, fellendítése érdekében szükséges lenne nem csak az Információs Kommunikációs Technológiai szektor (IKT) munkahelyek számának bővítése, hanem az informatikai alkalmazásokkal, programokkal kapcsolatos társadalmi aktivitás növelése, valamint az informatikai ismeretek és tudás elsajátítása, társadalmasítása is. E beavatkozásokra elsősorban a kisebb településen élők, valamint hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (pl. romák, fogyatékkal élők, munkanélküliek) esetében lenne égetően szükség.

II.3. A tájhasználat természeti és gazdasági összefüggései

A tájhasználat értékelésében elsősorban a tájhasználat és a természeti rendszerek, valamint a gazdaság egymáshoz való viszonyának vizsgálata, a rendszerműködés lehetőségeinek feltárása illetve elemzése témák, elsősorban a talajviszonyokra és a vízháztartásra tekintettel. Két alapelve került rögzítésre:

1. Nincs kedvezőtlen termőhelyi adottságú terület, csak olyan, amelynek adottságait figyelmen kívül hagyták használatának tervezésekor. A gazdálkodás eredményességét meghatározza az, hogy a társadalmilag hasznos funkció, a haszonvételi elvárás és a tájhasználat illeszkedő, vagy ellentétes a táj adott helyhez kötődő lényegével.
2. A termőhelyi adottságok a jellemző tájhasználat függvényében is alakulnak. Összességében a használat vagy javítja ezeket az adottságokat – ez esetben hosszútávon is fenntartható, vagy rontja – ez esetben hosszútávon fenntarthatatlan.

II.3.1. Természeti adottságok

A természeti adottságok alatt elsősorban külső meghatározottságként jelenik meg az éghajlat, illetve ide kapcsolódóan a vízellátottság, s részben a vízháztartás, belső adottságként a domborzat jellegzetességei, és a belvízérzékenység, a talajadottságok, illetve a növényzet, pontosabban az egyes növényzettel borított élőhelyek jellege és minősége meghatározó.

A kistérség települései Csongrád megye ÉK-i részén, az Alsó-Tiszavidék és a Körös–Maros köze középtájon helyezkednek el. A természetföldrajzi tájbeosztás szempontjából a kistérség a következő kistájcsoportokhoz tartozik: Békés–Csongrádi-sík (Csongrádi-sík, Körösszög), Békés–Csanádi-hát (Békési-hát). A Tiszát kísérő területek a Dél-Tisza-völgy kistáj részét képezik. A kistérséget döntően a Csongrádi-sík és a Békési-hát kistáj foglalja magába, majd kiterjedésben ezt követik ÉNY-on a Körösszög és K-en a Dél-Tisza-völgy kistájhoz tartozó területek. (3. számú térképi melléklet)

A kistérség nagyrészt meleg-száraz éghajlatú területnek számít. Az évi napfénytartam igen magas, 2000–2050 óra körüli, az évi középhőmérséklet 10,2–10,5 °C között alakul. A kistérségben az évi csapadékösszeg általában 550 mm alatt marad, a vegetációs időszakban várható csapadékmennyiség 310–320 mm közötti, jelentős mértékben alatta marad a vegetációs vízigényeknek. A csapadék éven belüli eloszlására jellemző, hogy 40 %-a téli félévben, 60 %-a pedig a nyári félévben hullik le. Az éven belüli csapadékjárásra jellemző a nyár eleji (május-június) maximum, egy nyárvégi minimum, majd a mediterrán hatás egy másodlagos későbbi maximumot eredményezhet, mint az utóbbi időkben. A téli időszakban viszont csapadékminimum jellemző. A téli időszak csapadékminimuma következtében a területen tartós és számottevő vastagságú hóréteg csak ritkán alakul ki. Az uralkodó szélirány É-ÉK-i.

A kistérség a Tisza vízgyűjtőmedencéjéhez tartozik. Egészében száraz, gyér lefolyású, erősen vízhiányos terület, de mély fekvésű részein a csapadékos időszakokban a belvíz problémát jelent az akkor a technológia miatt száraz körülményeket elváró mezőgazdaság számára. Az egykor létező érhálózatot, völgyeket és terepmélyedéseket a folyószabályozást követően megkezdődött vízrendezési tevékenység során belvízlevezető csatornahálózatként hasznosították. A legjelentősebb völgyek és erek alkotják azóta is a vízlevezető rendszer vázát. A valamikori érhálózatot alkotó felszíni vizek: a Mágocs-ér, amely Békés megyéből lép a térségbe

és Árpádhalom, Nagymágocs, Derekegyház és Szegvár helységeket érintve éri el a Kurcát. A Kórógy-ér Fábiánsebestyén területét szeli át, a Veker-ér Szentés és Nagytőke után éri el a befogadót. A Kurca-főcsatorna valamikor természetes vízfolyása volt a térségnek, mára azonban súlyos vízminőségi gondokkal és alacsony vízsebességgel küzd.

Az évek közti megoszlás alapvető jellegzetessége a Közép-Tiszán a száraz és nedves periódusok váltakozása, melynek alakulása a XX. században: az éghajlat túlnyomó részben (51%) száraz, közel harmadában nedves (32%), s csak a fennmaradó időszak (17%) volt kedvező. Miután a kistérség az Alföld legmélyebb részén fekszik, a nedves periódusra jellemző belvizesedés nagy területeket érint. Ugyanakkor belvíz száraz években is jelentkezhet a csapadék éven belüli szélsőségeinek következtében. Ilyenkor ugyanabban az évben egymást rövid időn belül követheti a belvíz, árvíz és az aszály.

Domborzati szempontból igen különleges helyet foglal el a kistérség, mert itt húzódnak az ország legmélyebb fekvésű területei, a terep három oldalról, a szomszédos megyék felől a Tisza völgye felé lejt. Ez az adottság a belvizek kialakulásában és levezetésében idéz elő sajátos körülményeket. A terület egy része mélyártéri terület, aminek biztonságát a Tisza, a Maros és a Hármas-Körös árvédelmi rendszerének kiépítését követően sikerült megteremteni. A mentesített árterület a hosszú ideig tartó feltöltődés következtében egyenletes síkság, csak az egykori holtágak és medrek szabdalják fel, teszik változatosabbá. A keleti perem a Békés-Csanádi löszháthoz tartozik, infúziós lösszel borított, egyenletesen emelkedő jellegű kelet felé.

A kistérség domborzata három részből áll, egyrészt a Tisza és a Körös árteréből, másrészt a Körösből kiszakadt egykori erek által meghatározott területből, illetve az ezek közé eső belső, lefolyástalan medencékből. A térség legmélyebb része 76 mBf körüli, míg a legmagasabb térszint 86,5 mBf körül alakul. A tíz méteres szintkülönbség tagolt, lefolyástalan belső medencékkel tarkított felszint takar. A megfelelően tagolt felszín kiválóan alkalmassá teszi a kistérséget az artéri gazdálkodásra. Ugyanakkor e domborzat – a mélyfekvés mellett – felelős a térség belvízérzékenyséért. Belvízzel legveszélyeztetettebb területek kétség kívül a Tisza mente mély fekvésű térségei és az egykori Veker- és Kórógy-erek melléke, továbbá a Cserebökényi puszták térsége (4. sz. térképes melléklet). A három térség közül a Tisza mente a Kurca, míg a másik két térség a Veker-, a Kórógy-, továbbá a Mágócs-ér rehabilitálásával lenne bekapcsolható a vízpótlásba. A Kurca rehabilitálására helyben már meg is fogalmazódtak igények, sőt szentesi szakaszának egy részén ez már meg is történt.

A kistérség földtani felépítését a földtörténeti idők során mélybe süllyedt medencealjzatra települt nagyvastagságú tengeri- és édesvízi üledékösszlet határozza meg. A medencealjzat le-süllyedése területenként különböző mértékű volt, általában nyugatról kelet felé ereszkedő. A tengeri eredetű üledék legnagyobb vastagságban (3000-4000 m) az ún. harmadkorban képződtek, anyaguk mészmárga, agyagmárga és homokos anyagú kőzetek. Ennek az üledékösszletnek a porozitása alulról felfelé növekszik, a felsőpannoniai rétegekben eléri a 30%-ot is, jelentős vízkészleteket tartalmaz. A területen feltárható víz 60°C-nál melegebb. A tengeri üledékekre a jégkorszakban az ősfolyók rakták le kavicsban és homokban gazdag hordalékot. A jégkorszak végén már a szél munkája is egyre nagyobb szerepet játszott a térség jelenlegi geológiai-geomorfológiai képezés kialakításában. A mély fekvésű területeken vékony rétegű, főként nedves térszíni lösz képviseli a felső pleisztocén üledéket. A 300-800 m vastagságú jégkorszaki üledékösszlet porózus rétegeiben tárolódó vízkészlet képezi az ivóvízellátásra hasznosítható vízkészletét. A talajvizek a néhány méter vastagságú jelenkori rétegekben helyezkednek el.

A térséget jellemző felszíni vizek sokaságából adódóan az uralkodó talajtípus a karbonátos és szolonyeces réti csernozjom talajok. A térség északkeleti részén, Nagytőke és Eperjes községei között

gek területén találhatók nagyobb szolonyeces réti és közepes réti szolonyeces talajok, mindkét helyen nagy gyepterületek vannak. A talajadottságok az ártéri területeken a térség vízellátottságához igazodnak. (5. számú térképi melléklet)

Mezőgazdasági művelési alkalmasság tekintetében a belvívveszélyes területek általában nem, vagy csak korlátozottan alkalmasak szántóművelésre, míg a hátaik talajai, amelyek kialakulásában a víz nem, vagy csak kismértékben játszott szerepet általában szántókként jól használhatók. Jellemző, hogy a legnagyobb belső lefolyástalan medence, a Cserebökényi puszták térsége kifejezetten rossz termőhelyi adottságú, míg az ártér fölé magasodó térségek jó, vagy kiváló termőhelyi adottságúak. (2. számú térképi melléklet)

A térség növényföldrajzilag a Pannóniai flóratartomány (Pannonicum) Alföld flóravídjén (Eupannonicum) belül a Tiszántúl (Crisicum) flórajáráshoz tartozik. A kistérség potenciális növénytársulásai az ártereken, folyóvizekhez kapcsolódó bokorfüzesek, fűz-nyár-égerligetek, tölgy-körös-szil liget erdők sziki-, pusztai- tölgyesek erdőtársulásai. Míg a nyílt társulások közül a löszpusztarétek, sztyeprétek és a homoki legelők jellemzőek a térségre.

A száraz klíma és az antropogén hatások miatt ma már kevés az összefüggő fás vegetáció a területen. A XIX. században elkezdődött folyószabályozási munkálatok jelentősen átalakították a vidék ökológiai viszonyait, ezzel megszüntetve illetve összezsugorítva a magasártéri ligeterdők élőhelyeit, és kialakítva olyan új élőhely típusokat, mint a levágott morotvák mocsarait, illetve a szikeseket.

A természetes rendszerek e kistérségben is leépültek, jellemző a természetszerű erdők hiánya. Csupán a hullámtereken található egy-két természetszerű erdő. Gyepek és vizes élőhelyek tekintetében a kistérség már valamivel jobban áll. A Kurca mentén illetve a cserebökényi pusztákban több vizes élőhely is fennmaradt, míg Cserebökényben kiterjedt gyepterületek vannak. Ezzel együtt a kistérségben hiányoznak, illetve csupán korlátozott formában maradtak fenn a jó- és kedvező vízgazdálkodású természetes rendszerek. A térség így képtelen gazdálkodni az ide érkező vízzel, ami mind a gazdálkodás, mind a biológiai vízszükségletek felől közelítve annyit tesz, hogy a felhasznált víz mennyisége kevesebb a területre ténylegesen jutó víz mennyiségénél. A különbség kisebb részben természetes folyamatok (párolgás, elfolyás) nagyobb részben emberi beavatkozások (belvízelvezetés) következtében elvész. A térség tehát a Tisza-völgy más kistérségeihez hasonlóan egyszersen szenved a víztől és annak hiányától.

II.3.2. Természetvédelem, ökológiai hálózat

A kistérség legfőbb országosan védett természetvédelmi értékei a *Cserebökényi Tájvédelmi Körzethez* tartozó főként ártéri jellegű, mocsaras illetve pusztai és szikes élőhelyek. Ezen kívül a Kiskunsági- (Tisza hullámtér) és a Körös—Maros (Körös-ártér) Nemzeti Park egyes részterületei is érintik a kistérséget (7. számú térképi melléklet).

Az 1995-ben alapított Cserebökényi Tájvédelmi Körzet a Körös—Maros Nemzeti Park része. A védett területet a nagy kiterjedésű gyepterületek és a közöttük húzódó érmaradványok, vízállások határozzák meg. Legfontosabb természeti értékei a mocsári növénytársulások, szikes gyepek és az itt élő vagy átvonuló madárvilág. Két jelentős területrésze a *Rekettyés-rét*, (Fábiánsebestyén), illetve a *Terehalmi-víztározó* és környéke, amely az ős-Maros meder maradványa. A mocsári növénytársulások nemcsak a természetes vízfelületeket, hanem a belvízi csatornákat is kísérik. A szikes gyepek közül legértékesebb a *Debreceni-legelők* nevű terület, melynek egyedülálló értékét a madárvilág jelenti. Megtalálható itt mind a vizes, mind a száraz szikes területekre jellemző madárvilág. 231 madárfaj előfordulását figyelték meg, ezek közül 15 fokozottan védett.

A tájvédelmi körzet értékeinek megőrzéséhez a legfontosabb feladat egy ún. mocsári rehabilitációs program végrehajtása, a belvízlevezető csatornák lezárásával vagy megszüntetésével, ill. víz bevezetésével. Ezzel a régi ártéri jelleg megújítása és a vizes élőhelyek léte biztosított lenne. A gyepek megőrzése a túllegettetések, felszántások, felülvetések megakadályozásával érhető el.

A Körös—Maros Nemzeti Park *Körös-ártér* nevű részterülete Nagytőke határában érinti a kistérséget.

Körösökön 1856-ban indultak meg a vízrendezési munkálatok: mederrendezések, átvágások, védtöltések építése. A szabályozás után a vizes életterek jó része megszűnt vagy beszűkült. A hullámtér ennek ellenére ma is fontos szerepet tölt be a régi vízivilág jellemző fajainak fennmaradásában. A Hármaskörös Csárdaszállás és Szelevény közötti szakasza előbb az érintett megyék által került természetvédelmi oltalom alá, majd 1997 óta a Nemzeti Park részét képezi.

A folyót puhafás ártéri erdők, fűzes-nyarasok ligetes állományai, ártéri gyepek, kaszálók kísérik. A környező területekről kiszorult gazdagabb vegetáció itt talált menedéket, s a hullámtérben belül maradt medermaradványok és rétek az egykori alföldi mocsárvilágot idézik. A víz és pára folyamatos jelenléte miatt a mocsári és vízi növényzet igen gazdag. Értékes élőhelyek a holtágak között elterülő, valamint a folyót a mentett oldalon is kísérő ártéri kaszálórétek, és a főként veresnadrág csenkeszes és mézpzásitos, sziki gyeptársulások különböző változatai.

A kevésbé zavart, idősebb erdőállományokban gémtelepek alakultak ki, ritka ragadozó madárfajok fészkelnek, számos odúlakó madár- és denevérfaj él itt. A háborítatlan, öreg kubikerdők költési időszakban hangosak a különféle énekesmadarak koncertjétől. A vízi növényekben gazdag morotvákban a ritkuló halfajok szaporodnak.

Tisza hullámtér – Zsupsziget

A néhány hektáros terület a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet része. Kezelője a Kiskunsági Nemzeti Park. A Szentesi igazgatási területére eső Labodári holtág a legészakibb része a fokozottan védett holtág szakasznak, amelynek legfőbb értéke a különböző gémfélék (kiskócsag, selyem gém, szürke gém, bakcsó) fészkelő helye.

Helyi jelentőségű védett területek

A *Magyartés-Zalotai Természetvédelmi Terület* a Hármasköröst érintő vízrendezési munkálatok után kialakult másodlagos tájforma és életközösség egyediségét, sajátosan magyar alföldi jellegét őrzi. A terület legfőbb értéke, hogy itt kis területen tömörültek a valamikor hatalmas, változatos életterek. Emellett a szabályozással létrejött új élőhelyek (kubik gödrök) is elválaszthatatlanok a mai tájtól. Bár a hullámtérben kevés botanikai ritkaság található, a környező mezőgazdasági területről kiszorult gazdagabb vegetáció itt talál menedéket. A vízi növénytakaságok között számos védett is található (fehér tündérrózsa, rucaöröm, sulyom, tündérfátyol). A hullámtéri erdők jellemző típusai a gyakoribb fűz-nyár, puhafa ligeterdő, a bokorfűzes és a ma már ritkább, a szárazabb magashátakon található, tölgy-kőris-szil liget erdő. A hullámtér legfőbb zoológiai értékét a madárközösségek jelentik, melyek felosztják egymás közt a változatos életteret. Eddig közel 200 madárfajt figyeltek meg a területen.

Szentesi város legnagyobb kiterjedésű és legszebb parkja a Csongrádi út mellett elterülő, a Kurca által övezett *Széchenyi-liget*. Létesítését 1860-ban határozták el a Vecseri-fok Szigetnek nevezett, külterületnek számító 36 holdnyi rétjén. A számos faritkaságot tartalmazó, hangulatos sétányokkal szabadalt népkertet 1869-ben adták át a nagyközönségnek. Középső részét a századfordulón botanikus kertté alakították át. A ligetet az Országos Természetvédelmi

Tanács 1953-ban természetvédelmi területté nyilvánította. A liget nemcsak botanikai érték, hanem a múzeummal együtt kultúrtörténeti emlék is.

További értékes természeti, illetve természetközeli területek:

- *Lapistó-Fertő*: a terület helyi védelemre javasolt.
- *Kurca, Kórógy-ér, Veker-ér, Tőkei-ér, Mágocs-ér*: ezek a valamikori kisfolyók és természetes erek összeköttetést jelentenek a legkülönbözőbb természeti területek között.
- *Szentesi termál tavak*: jelentős vízi madár élőhellyé vált. Évek óta nagy jelentősége van fokozottan védett madárfajok vonulásában és fészkelésében.
- *Zalota-Magyartési és Tőkei puszták*: a Körösszög vízállásos gyepekkel tarkított tájrésze. Legfontosabb értékét madárközösségei jelentik.
- *Tisza hullámtér*: a Zsupszigeti és a Körös hullámtéri védett terület közötti Tisza hullámtér az előzőekhez hasonló természeti és táji értékeket őriz. A hullámtér zöld folyosó a környező sívárabb monokultúrák között.

A *Natura 2000* területek kijelölésével számos úgynevezett *különleges természetmegőrzési és különleges madárvédelmi területtel* gazdagodott a térség, amelyek elsősorban a pusztai élőhelyek megmaradt foltjait védik. Az országos védelem alatt álló területek mellett a különleges természetmegőrzési területeket jelölték ki Nagytőke és Szentés környékén *Tőkei* illetve *Szentesi gyepek* összefoglaló néven. Ezen kívül különleges természetmegőrzési terület a kistérségben a Szentéshez tartozó *Lapistói-fertő* és a Szegvártól, Derekegyháztól D-re található *Vásárhelyi Kék-tó*.

A különleges madárvédelmi területek közül az *Alsó-Tiszavölgy* és a *Cserebökényi puszta* néven kijelölt területek tartoznak a kistérséghez.

A kistérség értékes természeti területei főleg a Cserebökényi Tájvédelmi Körzet területére és a nemzeti parkok részterületeire koncentrálódnak. Ezen kívül a *Natura 2000* területei és néhány főleg a vízfolyásokat kísérő, elszórtan elhelyezkedő folt bír jelentőséggel az ökológiai hálózat szempontjából a döntően intenzíven művelt mezőgazdasági tájban. A még valamenynyire természetes jellegű foltok, élőhelyek között a kapcsolat nem megfelelően biztosított, ezért az ökológiai hálózat erősítésre szorul.

II.3.3. Vízhatalnál

A kistérség vízrajza és vízgazdálkodása szorosan összefügg tágabb környezetének állapotával, kölcsönösen hatással vannak egymásra, esetenként egészen a teljes vízgyűjtő határáig.

A jelenlegi helyzetértékelés és a tervezett intézkedések az EU Víz Keret Irányelv (VKI) célkitűzéseinek figyelembe vételével készültek. Az irányelvek szerint minden vízgyűjtőn törekedni kell a vizek és víztestek jó ökológiai állapotba hozására és a fenntartható vízgazdálkodásra, illetve hozzá kell járulni az árvizek és aszályok káros hatásainak mérsékléséhez.

E röviden összefoglalt célok megvalósításán túlmenően a Vásárhelyi terv keretében készülő fejlesztési program a területi vízháztartás javítását, az árvizek és aszályok kialakulásának megelőzését tűzte ki célul.

II.3.3.1. Árvíz elleni védekezés

A Tiszán jellemzően három nagyobb árvíz vonul le évenként, a tavaszi hóolvadásból keletkező tél-tavaszi árvíz, a nyári árvíz (zöldár), és az őszi árvíz (leveles ár).

A Tisza árvízi vízhozama 1970-ben megközelítette a $4.500 \text{ m}^3/\text{s}$ -ot. Az eddig legkisebb vízhozam a hosszabb aszályos időszakok végén alakult ki, amikor nem érte el a $90 \text{ m}^3/\text{s}$ -ot. A sokéves középvízhozam $750 \text{ m}^3/\text{s}$ körül van.

A vízjáték – a legkisebb és legnagyobb vízszint különbsége - több mint 12 méter. A levonuló legnagyobb árvizek szintje a mentett oldali terep fölött 5-6 métert is elérhet. Az árvizek hosszan tartóak, a hullámteret gyakran teljesen kitöltik, levonulásuk lassan indul meg.

A Tisza folyó szerb-montenegrói szakaszán, Törökbecsénél 1976 óta üzemel vízlépcső, emiatt magyarországi alsó Tisza szakasz a déli országhatár - Csongrád között duzzasztással befolyásolt. A duzzasztó üzembe állítása óta a jég- és hordalékviszonyok megváltoztak, a lelassult folyón a jégbeállás hamarabb kialakul, így a Csongrádi pontonhíd üzemelési idejét befolyásolja. Kedvező körülmény, hogy nyáron kisvíz idején a duzzasztott vízből lehet öntözni.

A települések ár-és belvíz veszélyeztetettségét a 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelet határozza meg a legvesélyeztetettebb településrész helyzete alapján. A kistérségben a veszélyeztetett településeket az 5. sz. táblázat tartalmazza.

A térség területén a 2.95. sz. Körös-Tisza-Maros közti ártéri öblözet található. Az öblözet, ezáltal a települések védelmét a 35,8 km hosszú kiépített gátrendszer látja el, mely az Alsó Tiszavidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság kezelésében van. Az öblözet jellemzőit a 9. sz. térképi melléklet tartalmazza.

Az árvízvédelmi fővédvonalak – töltések – magassági és keresztmetszeti kiépítési méreteit, illetve az állékonyság biztonsági tényezőit ágazati rendeletek írják elő. A ma érvényes kiépítési magasság a 15/1997 (IX.9.) sz. KHVM rendelettel meghatározott mértékadó árvízszint egy méteres biztonsággal növelt értékét jelenti. Az elsődleges fővédvonalak kiépítettsége 60 %-os, vagyis jelentős részben magasság- és szelvényhiányosak. A kistérségben a közeljövőben a Tisza és a Körös töltéseinek erősítésére van szükség a teljes érintett hosszon. A kistérség határán kívül, Szentessel szemben készül a Szentmihályi töltéskorrekció, amely az egyik, igen kedvezőtlen vonalvezetésű töltés áthelyezését jelenti.

A kistérség területéből 2.106 hektár fekszik hullámtéren, a Tisza megállapított minimális hullámtéri szélessége e szakaszán 760 m. A teljes hullámtéri terület érintett a tervezett rendezési beavatkozásokkal a VTT 1. ütemében.

II.3.3.2. Belvíz elleni védekezés

Domborzati szempontból igen különleges helyet foglal el a terület, mert itt húzódnak az ország legmélyebb fekvésű területei, a terep három oldalról, a szomszédos megyék felől a Tisza völgye felé lejt. Az egykor létező érhálózatot, völgyeket és terepmélyedéseket a folyószabályozást követően megkezdődött vízrendezési tevékenység során belvízlevezető csatornahálózatként hasznosították. A legjelentősebb völgyek és erek alkotják azóta is a vízlevezető rendszer vázát.

A legfontosabb belvízi főcsatornák Szentestérségében a Kurca (37 km), a Veker-ér (36 km), a Kórógy-ér (49 km) és a Mágocs-ér. A térségben lévő főcsatornához másod és harmadrendű többfunkciós csatornahálózat csatlakozik. A Szentest és Vidéke Vízgazdálkodási Társulat összesen 447,871 km csatornát és vízfolyást kezel, a belvízveszélyes terület nagysága 73.100 hektár.(8.sz. térképi melléklet)

A fenntartás hiánya miatt a csatornahálózat csak 30-60 %-ban alkalmas a belvizek elvezetésére. A mértékadót megközelítő belvíztömegek levezetése a kiépítésnek megfelelő 14 nap helyett 28-42 nap alatt valósulhat meg jelentős műszaki beavatkozások elvégzése mellett. A szivattyútelepi kapacitások a belvízlevezető hálózat fenti állapota miatt nem vehetők igénybe, a kapacitások csak 30-60%-kal üzemeltethetők.

Ebben a helyzetben már egy közepes nagyságú belvíz megjelenésekor is számolni kell az igen jelentős, akár két-háromszoros védekezési költségekkel, illetve jelentős mezőgazdasági károkkal.

A privatizáció óta megszakadt a művek és tulajdonok közötti összhang. A föld tulajdonviszonyok megváltoztak, a birtokok elaprózódtak, a belvízelvezető csatornák tulajdonviszonyai, és kezelőinek helyzete nem tisztázott.

Az állami tulajdonú főműveket az Alsó-Tisza-Vidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság kezeli. A társulati művek Szentese és Vidéke Vízgazdálkodási Társulat kezelésében vannak.

A kisebb csatornákat a birtokosok sokszor beszántották, akinek a földje nincs közvetlen belvízveszélynek kitéve, nem akar részt vállalni a közös terhekből. A belvízgazdálkodás jelentős állami támogatással működik, de mára ez is bizonytalanná vált, a csökkentett támogatás töredékét kapják meg a társulatok.

A csatornák nyomvonalát, vízzárló képességét, fenntartását és áramlásszabályozását biztosítani kell, függetlenül az egyéni érdekektől, törekvésektől.

Öntözés

Az öntözés jelentősége a száraz, meleg klímájú, ám jó termőképességű mezőgazdasági területeken nem elhanyagolható.

A kistérségben évtizedekkel ezelőtt kiépült egy komplex hasznosítású öntözőrendszer. Az öntözési lehetőségnek csak töredékét használják ki, drágának ítélve a vizet. A lekötött öntözővíz mennyiségnek is csak egy részét használják fel.

Ugyanakkor a felszín közeli talajvíz rétegeket egyre jobban terheli az öntözésre szolgáló, főleg illegális vízhasználat.

Belterületi vízelvezetés

A belterületekről többnyire nyílt árkos rendszerben vezetik le a vizet, ahol nincs szennyvízcsatorna, ott jelentősen megemelkedhet a talajvízszint. A települések általában rendelkeznek a belterületi belvízlevezetésre vonatkozó tervekkel, a kivitelezés azonban még várat magára. A szűkös anyagi lehetőségek ellenére a csatornák fenntartását, karbantartását, felújítását folyamatosan kell végezni. Megoldást jelenthet a közmunka program, vagy a háztulajdonosok aktív közreműködése.

II.3.3.3. Aszály elleni védekezés

A kistérség árvízzel és belvízzel is veszélyeztetett, ugyanakkor a nyári időszakban a tartósan vízhiányos időszakok a jellemzőek. A kistérség az erősen aszályos zónába tartozik (Pálfai Index_{10%} = 8 – 9), míg a Tisza menti területei a nagyon erősen aszályos zónába esnek (PAI_{10%} = 9 – 10), országosan itt a legerősebb az aszály hajlam.

Az aszály káros hatásainak csökkentésére sokrétű, körültekintő intézkedésekre, a tájhasználati szemlélet alapvető megváltoztatására van szükség.

Arra alkalmas területeken hatásos lehet a természetes rendszerek vízháztartás javító szerepének erősítése, az erdők, gyepek területének növelése, minőségük, működőképességük javítása, a vizek visszatartása, az öntözés lehetőségeinek jobb kihasználása, a táj mozaikosságának

visszaállítása. A még most is jellemző egybefüggő, nagy területű szántók táblahatáraitra telepíthető erdő- és növény-sávok csökkenthetik a szél szárító hatását, párolgásukkal részt vesznek a légköri nedvességtartalom növelésében. Máshol az úgynevezett szárazgazdálkodás elterjesztése is javíthat a helyzeten.

II.3.3.4. A VTT árvízvédelmi feladatai és vízpótlási, tájgazdálkodási lehetőségei

A Kormány VTT programjának megfogalmazására a közelmúlt veszélyes árvíz sorozata következtében került sor. Az eddig nem tapasztalt magasságú árvízszintek kialakulása a vizsgálatok⁸ szerint döntően a meder, a hullámtér vízszállító képességének csökkenésével, illetve a vízgyűjtőn bekövetkezett terület- és vízhasználati változásokkal magyarázható, a hidrometeorológiai tényezők kedvezőtlen egybeesése mellett. E folyamatok által ma már a magyar szakasz bármelyik részén előállhat a mértékadó árvízszintet 1 m-rel meghaladó vízszint (MÁSZ+1 m).

A biztonság növelése érdekében legalább a fentiekkel megegyező szinten kell beavatkozásoknak és változásoknak történnie, mégpedig az 1022/2003. (III. 27.), illetve az 1107/2003. (XI. 5.) kormányhatározatok értelmében úgy, hogy az egyben a beavatkozásokkal érintett lakosság megélhetésének javulását és a fenntarthatóságot is szolgálja. Jelen programalakításnak éppen az a célja, hogy elősegítse az árvízkezelési és a kistérségi szempontok összehangolását.

A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésének alapvető célkitűzése olyan rendszer kidolgozása, mely a fenti problémát, a jelenleg érvényes mértékadót 1 m-rel meghaladó szintű árvizeket is képes kezelni. A program az árvíz elleni védekezés VTT feladatai között a hullámtér vízszállító kapacitásának növelése mellett a területhasználat részvételét, mentett oldali árvíztározók, biztonsági árapasztó szelepek építését is tartalmazza. Itt is része a VTT fejlesztésnek a 2004. évi LXVII. törvény szerinti tájgazdálkodás elősegítése, amely által az érintett területek egyszerre szolgálják az ártéri, illetve hullámtéri adottságoknak megfelelő, társadalmi szempontból hasznos árvízvédelmi- és egyéb ökológiai funkciók betöltését. Ennek megfelelően az itt gazdálkodók megélhetésének alapja az e funkciók betöltésének elősegítésében elvégzett munkájuk elmentételezése kell legyen.

A Vásárhelyi Terv szerint a Tisza Szentesi kistérségi a szakaszán az árvízvédelmi beruházások a hullámtéren valósulnak meg.

A tervek szerint a túlfejlett folyókanyarulatok között kialakult területeken, úgynevezett *árapasztó vápák* kialakításával segítik elő a nagyvizek gyorsabb lefolyását. Ezek kialakítása általában csekély mértékű tereprendezéssel jár, melyet a kijelölt sáv jellemző terepszintje határoz meg. A vápák be- és kilépő oldalán mederbiztosítás készül. A kistérséget e beavatkozás Szegvár közigazgatási területén érinti:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
	b. part	j. part			
223,30-225,00	●		ha	19,00	szint: +600 ; ~81,00-81,10 mBf

A lefolyási viszonyok javítása érdekében néhány helyen *tereprendezést* végeznek, a bejáró utak, illetve csatornák depóniáit bontják vissza.

⁸ A VTT egész vízgyűjtőre kiterjedő megalapozó vizsgálatait a BME, a KÖTIVIZIG és a VIZITERV Consult Kft. készítette.

A *nyárigátakkal* kapcsolatos rendezések közül azokon a hullámtéri szakaszokon, ahol a meglévő nyárigátak elvesztették korábbi – mezőgazdasági – szerepüket, valamint jelentősen befolyásolják a lefolyási viszonyokat, ott teljes elbontásuk indokolt.

Egyes szakaszokon a meglévő mezőgazdasági művelés biztosítása érdekében – az árvízi levezetősávon kívül – új nyárigát építése indokolt. Ezek kiépítési szintje a meglévő nyárigátak szintjéhez, illetve az egykor engedélyezett szintekhez igazodik.

A megmaradó nyárigátak zavartalan üzemeltetése érdekében, mindenképpen indokolt egyes műtárgyainak jó karba helyezése; felújítása. Ilyen a Kanász-éri zsilip a kistérségben.

A Tisza folyó medrét mindkét oldalon *övezetek* kísérik, melyek a mederből kilépő árvizek hordalékából rakódtak le, jelenlétük akadályozza az árvíz ki- és belépését, illetve terített lefolyását. Az övezetek rendezése során az érintett partszakaszon – az értékeesebb fák megahagyása mellett – minden cserje méretű növényzet eltávolításra kerül, csekély mértékű terepalakítással, oly módon, hogy egyrészt segítse a tervezett lefolyást, másrészt ne sértse a megóvásra kijelölt fákat. Ilyen beavatkozás a következő helyeken érinti a kistérséget:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
226,36-227,80	●		fm	750	Rend. szint: +600 : 81,15 mBf
227,71-228,34	●		fm	610	Rend. szint: +600 : 81,20 mBf
233,40-234,09	●		fm	690	Rend. szint: +600 : 81,40 mBf
235,50-236,55	●		fm	1080	Rend. szint: +600 : 81,65 mBf
237,66-238,53	●		fm	950	Rend. szint: +600 : 81,65 mBf
243,51	●		fm	840	Körös bal part Rend. szint: +600 : 82,00 mBf

A nagyvízi meder vízszállító képességének javítását célzó műszaki beavatkozások köre nem lenne teljes a folyószabályozási beavatkozások, a főmeder szabályozásának egyes elemei nélkül. Ez elsősorban a meglévő középvízi meder biztosítását jelenti. A folyószabályozási feladatok részben a meglévő partbiztosítások kiegészítésére (felújítására), részben új partbiztosítások építésére terjed ki. Ennek oka az, hogy a – szándék szerint – megváltozó áramlási viszonyok fokozottan igénybe veszik a középvízi medret, ezért biztosításuk – a káros mederelfajulások megelőzése érdekében – mindenképpen indokolt. *Partbiztosítás* a következő helyen érinti a kistérséget:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
242,13-242,62	●		fm	490	új partbiztosítás

A hullámtérre vonatkozó irányelvek alapján a területnek meg kell felelnie az árvízvédelmi és a természetvédelmi céloknak is. Az árvízvédelmi szempontból érzékeny nagyvízi levonulási

sávban elsősorban az árvízvédelmi elvárások teljesítését kell célul kitűzni. A hullámtéren levonuló árhullám csökkentése érdekében a nagyvízi levezető sávokban elvégzendő beavatkozások minél teljesebb körű végrehajtása eredményezheti a számítások szerint várható 40 cm-es árvízszint-süllyesztést. Ökológiai szempontból fontos feladat a hullámtéri növény- és állatvilág fajgazdagságának fenntartása, az őshonos fajok változatosságának, génkészletének megőrzése, valamint a tájkép védelme, a táj jellegének megtartása.

Vízháztartási, tájgazdálkodási összefüggések

A fenyegető árvizek a vízháztartás szélsőségek felé kilendülő folyamatait jelzik, melyek tünete nemcsak az árvíz, hanem emellett a belvíz, aszály és sivatagosodás is. A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése így a közvetlen árvíz elleni védekezésen túl a vízháztartás – területhasználat által is kiváltott – szélsőségeinek kezelését szolgálhatja. Az árvizek mentett oldalra való szabályozott kivezetése (amely első ütemben nem érinti a kistérséget) lehetőséget nyújt az ártér reaktiválására, a mentett területek gazdálkodásának és ökológiai rendszereinek vízellátottsága javítására.

A VTT kapcsán az ártér mélyedéseire, rendszeresen belvizes területeire mindenütt – tehát a kistérségben is - ki lehet dolgozni olyan új tájhasználati modellt, amely növeli az összességében vízhiányos táj vízmegtartó képességét, hasznosítható vízkészletét azáltal, hogy lehetővé teszi a tavaszi vízbő időszakok vizeinek visszatartását és megfelelő felhasználását⁹. A VTT és az EU második pilléres agrár-környezetgazdálkodási kifizetési rendszere által (politikai akarat esetén) lehetőség nyílt a vízkárelhárítási, illetve a gazdálkodási és társadalmi okból egyaránt indokolt táj- és vízhasználat felülvizsgálatára, váltására, a felértékelődő víz - természeti rendszerek rehabilitálásán alapuló - hasznosítására. Mindez nemcsak a vízvisszatartásra alkalmas területek, hanem a környező magasabb fekvésű területek vízellátottságára és gazdálkodására nézve is kedvező volna, és minden bevont terület enyhítené az árvízi, belvízi problémát.

A gazdálkodás szempontjából a kijelölt területek árvízvédelmi funkciója, vízlevezetés, vésztározás – változatlan, nagyrészt gabonatermesztési földhasználat mellett - problémát jelent. A 2004. évi LXVII. törvény végrehajtása során a hullámtéri beavatkozások területén a helyzethez való alkalmazkodást elősegítő tájgazdálkodás számára megfelelő szabályozás és támogatási rendszer kialakítása folyamatban van. Az árvízi tározók területén levő termőföldön nem vehető igénybe állami támogatás, illetve nem jár kártalanítás árapasztási célú igénybevétel esetén: kémiai talajjavításra, öntözési, meliorációs beruházásra, faiskola létesítésére, vetőmagtermesztésre, szaporítóanyag előállításra, ültetvények és gyenge víztűrő képességű évelő kultúrák telepítésére, valamint gyeptelepítésre. Nem lehet továbbá a tározó területeken építési engedélyköteles tevékenységet folytatni és a vízügyi felügyelet engedélye nélkül a terepviszonyokat megváltoztató feltöltést, mélyítést végezni.

Fentiek miatt az árvízvédelmi funkció szükségessé teszi a szerep méltányos ellentételezését és az agrár-környezetgazdálkodás felé nyitást. A 2004. évi LXVII. törvény szerint a használati korlátozások és értékcsökkenés ellenértékeként egyszeri térítés illeti meg a tulajdonost (6000 Ft/AK), árvízi igénybevétel esetén pedig teljes kártérítés illeti meg az ingatlan használatát. Az agrár-környezetgazdálkodási irány emellett lehetőséget adna a károk csökkentésére és az árvízvédelmi, vízháztartási, tájfenntartási funkciók ellátására, a gazdálkodás adottságokhoz

⁹ Ez az ország legaszályosabb vidéke, ugyanakkor belvízzel veszélyeztetett is, vagyis létkérdés a vízhiány és vízbőség megfelelő értékelése és az alkalmazkodás.

igazításával. Az ártér több helyén már vannak kísérletek erre, vizes élőhelyek kialakítása, ökológiai rendszerekkel együttműködő életvitel és gazdálkodás kialakítása terén.

A Kormány szándékaival kapcsolatos tájékoztatás folyamatban van. Az FVM tárca koncepciója jelenleg az, hogy a 1107/2003. (XI.5.) kormányhatározat szerinti tájgazdálkodást támogató zonális programok beindításának csak akkor lesz értelme, ha már a tározók megépültek, mert erre az időpontra alakulnak ki azok a körülmények, amelyekre a támogatási célokat pontosan meghatározhatják.

II.3.3.5. Ásványvíz-hévíz hasznosítás

A 30 °C-nál melegebb vizeket soroljuk a hévizek közé, de megkülönböztetett figyelmet a 60 °C feletti hőmérsékletű vizek érdemelnek. Ilyen hőmérsékletű víz feltárására a területen mindenütt van lehetőség. A rétegvizekhez hasonlóan a hévizeknek is a legfontosabb jellemzője - fentiekben leírtakon kívül - az eredendően pozitív rétegnyomás, a bőséges vízáradékapesség és a relatíve kis oldott sótartalom.

A kistérségben 65 termálkutat tartanak nyilván. A geotermikus energiaellátásra használt kutak a lakótelepek, közintézmények távfűtését, használati melegvízellátását és mezőgazdasági energiaellátási célt szolgálnak.

A kutak listája a 6. sz. táblázatos mellékletben található.

A térség vízgazdálkodását a 8. számú térkép szemlélteti.

II.3.4. Területhasználat

A kistérség területe a földhivatali adatok alapján 81.354 ha, amelynek döntő része mezőgazdasági művelés alatt áll. A terület több mint 70 %-át szántóként (14,5 % a kistáblás szántók, 50 % nagytáblás szántók és közel 7 % az állandóan öntözött szántóterületek aránya) hasznosítják.

A kistérség jelentős gyepterületekkel rendelkezik, a természetes gyepek összrészese több mint 11 %, az intenzív legelők aránya 4 % körüli.

Az erdők mindössze 3,7%-ot foglalnak el a kistérség területén belül. A megmaradt, kisebb foltokban (elsősorban a hullámtereken) előforduló természetes erdők (összterületük: 1.595 ha) valamivel több, mint felét alkotják a teljes erdőterületnek.

Az egyéb használatú mezőgazdasági területek (melegházak, állandó növényi kultúrák, tanyák stb.) aránya közel 2%-os.

A kistérségben a meghatározó szárazföldi mocsarak és a különböző vízfelületek együttevén 2,3%-kal részesednek az összterületből. A vizekben szegény kistáj felszíni vizei közül a folyóvizek (463 ha) aránya a legjelentősebb.

A beépített területek és a különböző infrastruktúra területek aránya a kistérségben 5% körüli. (10., 11. térképi melléklet)

II.3.5. Környezeti állapot

II.3.5.1. Vizek¹⁰

Felszíni vizek

A Tisza vízminősége a III. „tűrhető víz” kategóriába sorolható. A komponens–csoportonkénti elemzés szerint, az oxigénháztartás és egyéb jellemzők alapján II. „jó víz”, a tápanyagháztartás, a mikrobiológiai paraméterek és a szerves– és szervesetlen mikroszennyezők alapján III. „tűrhető víz” kategóriába sorolható.

A Hármas–Körös a komponens–csoportonkénti elemzés szerint az oxigénháztartás és az egyéb jellemzők alapján II. „jó víz”, a mikrobiológiai jellemzők valamint a szerves– és szervesetlen mikroszennyezők alapján III. „tűrhető víz”, a tápanyagháztartás alapján azonban IV. „szennyezett víz” kategóriába sorolható.

A Kurca vízminőségi paramétereit tekintve IV. „szennyezett”, illetve V. „erősen szennyezett” kategóriába sorolható.

A kistérség vízfolyásainak többsége időszakos vízfolyás, vagyis az év csak egy részében szállít vizet. A természetes és mesterséges tavak sokasága található a térségben, jellemző Szentés, Derekegyháza, Eperjes, Fábiánsebestyén területének felszíni vizeire is az időszakos jelleg. A tavaszi hóolvadáson kívül a csatornák gyakran üresek. Vízminőségük III. osztályú.

A felszín alatti vizek állapota

A talajvíz mélysége átlagosan a 2-4 m mélységben található, de egyes helyeken meghaladja a 4 m mélységet is. Mennyisége jelentéktelen, kémiai jellege változatos, de több a nátriumos. Keménységére jellemző a 15-25 nk° de van ahol eléri a 45 nk°-is. Szulfáttartalma 60-300mg/l közötti. A rétegvizek mennyisége 1-1,5 l/s km² között van. Az artézi kutak 200 m mélységben vízadóak. A felszíni vizek kihasználtsága eléri a 80%-ot, a felszín alattiaké 60 %. A kutak kapacitásának 60 % kihasznált.

A felszín alatti víz állapota szempontjából a kistérség települései közül Szentés, Szegvár, Fábiánsebestyén, Derekegyház, Eperjes, Nagytőke érzékeny, míg Árpádhalom, Nagymágocs kevésbé érzékeny vízminőség védelmi területen van.¹¹

A települések belterületein a közüzemi csatornahálózat hiánya miatt elszikkasztott szennyvizek eredményeznek jelentős környezetterhelést, a talajvízben nitrátosodás, bakteriális fertőzést okozva. A lakossági szennyezéseken kívül a legjelentősebb problémákat az állattartó telepek nem megoldott hítrágya–kezelése okozza.

A kistérség jelentős a termálvíz–hasznosítás, amelynek során jelentős magas só valamint fenol, ammónium és egyéb szennyezőanyag tartalmú csurgalékvíz keletkezik. A talajba, és a mélyebb vízrétegekbe kerülve potenciális veszélyforrást jelent, kívánatos lenne a csurgalékvíz általános visszasajtolása. Sajnos ez az Alföld geológiai szerkezete miatt jelentős energiafelhasználással oldható csak meg. Jelenleg a keletkezett mellékvizeket csatornába, hőtároló vagy hőcserélő közbeiktatásával élővizekbe vezetik. Az így elvezetett vizek hőszennyezése csekély, de magas ásványi anyag tartalmuk miatt befolyásolják a vizek minőségét és ezzel a talaj szikesedését okozzák.

¹⁰ Forrás: Szentesi Kistérség Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Programja, Árpád Kistérségfejlesztő Önkormányzati Egyesület, Szentés, 2004. január 25.

¹¹ 27/2004. (XII.25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken lévő települések besorolásáról

II.3.5.2. Levegő

A kistérség levegőminősége megfelelő, bejelentés köteles emisszió kibocsátó telephelyek Szentesen (235 db), illetve Szegváron működnek. A Regionális Imisszió Vizsgáló hálózat részeként Szentesen az üledő por koncentrációját mérik, ez a 2001-es adatok alapján az üledő por átlag imissziója $5,4 \text{ g/m}^2/30 \text{ nap}$, határérték túllépés nem volt. A mérőhálózat legközelibb tagja Kistelken működik, ahol az üledő por mellett a kén-dioxid, a nitrogén-dioxid és a szálló por koncentrációját mérik. Ezek alapján a nitrogén-dioxidra 1 %-os, míg a szálló porra 40 %-os határérték túllépés jellemző. A térségben levegőminőségi problémát elsősorban a szálló por a nem fűtési félévben mért magas koncentrációja okoz, amely a nem pontszerű (diffúz) szennyezésből adódik. A szálló por szempontjából szennyező forrást jelent a burkolt utak alacsony aránya, a nagy összefüggő szántóföldeken fokozottan jelentkező defláció, a zöldfelületek és az erdők hiánya. A kistérség településein végrehajtott gázprogram eredményeként a lakossági fűtésből eredő légszennyezés jelentős mértékben csökkent.

III.3.5.3. Talaj

A térség települései a 49/2001. (IV. 3.) Korm. rendelet szerint nem tartoznak a nitrátérzékeny területen lévő települések közé.

Árpádhalom, Nagymágocs területét a löszös talajképző kőzetű, az alig több mint 1% területre kiterjedő réti szolonyecok kivételével a csernozjom talajtípusok uralják.

Fábiánsebestyén, Derekegyház, Eperjes, Szentes területének talaja viszonylag változatos, a területek 80 %-a csernozjom talajtípushoz sorolható. A területek jelentős része azonban agyagos vályog, gyengén savanyú kémhatású, IV. talajminőségi kategóriába sorolható.

Nagytőke, Magyartés talaját a löszös üledéken képződött agyagos vályog, gyengén savanyú kémhatású, igen jó termékenységű a II.osztályba sorolható minőség jellemzi.

A természeti eredetű talajkárosodások legjellemzőbb formája a szélerózió. A kistérségben uralkodó jellegű nagytáblás területhasználat tovább növeli a talajok deflációját és fokozza a levegő porszennyezettségét is. A szennyező források közül kiemelt problémát jelent a termálvíz-hasznosítás által okozott talajszennyezések következtében kialakuló szikesedés.

A települési környezetben a szilárd hulladékok nem megfelelő kezelése jelentős szennyezést okoz. A regionális hulladékkezelés megoldásával a szennyezés csökkenhet, de a felhagyott hulladéklerakók rekultivációjáig tovább szennyezik környezetüket.

A mezőgazdasági eredetű talajszennyeződések a növényvédőszeres és a különböző kemikáliák nem körültekintő alkalmazásából adódnak. Ezek a szennyezések általában pontszerűek, a helytelen műtrágya-használat azonban nagy területeket érinthet károsan. A rendszerváltás óta a kemikáliák alkalmazása visszaesett, ami a talajok és a talajvíz szennyezésének mérséklését eredményezte. Különös jelentőségűek az állattartó telepek hígtrágyájának kezeléséből és elhelyezéséből adódó veszélyek. A helytelenül alkalmazott intenzív művelési technológiáknak a talaj savanyosodásában - és ezáltal az élelmiszerek beltartalmának megváltozásában és egészségre gyakorolt káros hatásában - nagy szerepe van.

A települések környezetében további talajszennyeződéshez vezethet a lakossági fűtés-eredetű légszennyezése, ami szintén részes a talajok elsavanyodásában. A közforgalmú utak mentén részben ólom-feldúsulás, részben a sózásból eredő nátrium-tartalom-növekedés jelent problémát.

II.3.6. Összegzés: A tájhasználat értékelése és természeti, gazdasági összefüggései

A tájhasználat igen szoros összefüggésben áll az imént jellemzett adottságokkal. A Szentesi kistérség tájhasználatát a nagytáblás szántóművelés túlsúlya jellemzi. Az általános összkép alól csak a Tisza hullámtere és Cserebökény térsége kivétel.

A tájhasználat alig illeszkedik a térség tagolt domborzatához. A nagytáblás szántóművelés egyaránt jelen van a mélyebb öblözetekben, és a hátságokon. A táblákra jellemző a tagolatlan felszínborítás, hiányoznak az erdő- és gypsávok. Az erdőművelés elsősorban gazdasági erdőkre korlátozódik.

A szántóművelés túlsúlya miatt a kistérségi közösség nem gazdálkodik a területére érkező, gazdasági- és ökológiai működéséhez, lakossági közérzetéhez¹² egyébként szükséges vízzel. A szántóművelésű haszonnövények a legrosszabb vízgazdálkodású társulások. Velük közel azonos kategóriájúak a erdő- és a gyümölcstetvények. E kultúrák jellegzetesen vízfelhasználók, mégpedig abban az időszakban nő meg a vízigényük, amikor a térségben amúgy is vízhiány van. Az ültetvények – a szántókkal szemben - kis részben képesek hasznosítani a vízbő időszakok vizeit, de tartalékképzésre, vízviisszatartásra ezek is képtelenek. Az intenzív gazdálkodásra jellemző tájhasználat túlsúlya a kistérség adottságaira tekintettel indokolatlan. Az adottságoknak megfelelő arány megközelítőleg 50-50% volna.

A kistérség vízháztartása szempontjából kulcsjelentőségű természetes rendszerek hiányoznak. Túlnyomórészt csak természetes gyepek maradtak meg, természetes erdők jobbára csak a hullámtéren, illetve mentett oldalon az egykori erek mentén találhatók elenyésző mennyiségben. Igazán komoly pozitív hatást e maradványok nem gyakorolnak a térség vízháztartására, inkább a hiányuk hat negatívan.

A kistérség természetes erdeivel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a Vásárhelyi terv továbbfejlesztése során a természetszerű, megfelelő szerkezettel és cserjeszinttel rendelkező erdőtársulásokat – a hullámtéri érdesség csökkentése érdekében - le kívánják cserélni. E folyamat jelentősen veszélyezteti az Alföld még megmaradt természetszerű erdeit. Általános tapasztalat, hogy ezek az erdők főként a hullámtéren maradtak fenn. Így e munkálatok megkezdése előtt gondoskodni kellene olyan térségekről, ahol a természetes erdők felújítása, regenerációja végbe mehet.

Nagy kiterjedésű gyepterületek a Cserebökényi pusztákon találhatók. Itt a tájhasználat többé-kevésbé alkalmazkodik az adottságokhoz. A gyepterületek ugyanis nem igénylik a tavaszi vizet gyors levezetését. A térség mikrodomborzatából fakadó adottságok kihasználásával, illetve megfelelő minőségű és mennyiségű vízpótlással, vizes élőhelyek kialakításával a kistérség más területeinél lényegesen kedvezőbb vízgazdálkodási rendszer alakítható itt ki, amelyhez a jelenlegi tájhasználatot csak kis részben kellene átalakítani.

A szentesi kistérség tájhasználatát tekintve tehát nem különbözik a Tisza menti kistérségek sorától. A cserebökényi térségtől, illetve a jó termőhelyi adottságú háttaktól eltekintve a tájhasználat sehol sem illeszkedik az adottságokhoz. A természetes rendszerek működéséhez illeszkedő - tehát az adottságok megőrzését és gazdagítását, illetve egészségüket és ezáltal hatóerejüket segítő - tájhasználatot azonban még e területeken sem találunk. Emiatt a kistérség mezőgazdasági adottságaiban és így eredményességében is romlással kell számolni. A földhasználat egyoldalúsága miatt maguk a szántók is védtelenek mind a szél-, mind a vízerózió

¹² A gazdálkodási és vegetációs vízigények kielégítését nem fedezi a tavaszi vízmentesítés után ténylegesen ittmaradó víz. Az aszály súlyos egészségkárosodást, szív- és érrendszeri betegségek, depresszió súlyosbodását okozza, és rontja a munkaképességet.

ellen, a kistérségi közösség pedig nem gazdálkodik a területére érkező, gazdasági- és ökológiai működéséhez, közérzetéhez egyébként szükséges vízzel.

A vízgazdálkodást segítő természetes rendszerek működési zavarai hatványozottan jelentkeznek itt a tájhasználat tagolatlansága és a szélsőséges vízellátottság következtében. Ugyanakkor a kistérséget érő árvizek kialakulása, valamint a belvizesedés és aszályosodás összefüggésben áll a tájhasználattal, mégpedig a helyi természetes rendszerek térségi hiányával is, nemcsak a globális, illetve a vízgyűjtő felső részein zajló folyamatokkal. A Szentesi kistérségnek is fontos a szerepe az árvíz megfelelő, a vízgyűjtő felsőbb és alsóbb részeire is tekintettel levő levezetésében, illetve a lehetséges vízvizsartartásban.

A tájhasználatnak az adottságokhoz való alkalmazkodása tehát fontos volna mind a gazdálkodás, mind az árvíz, belvíz, aszály problematika oldása szempontjából. Az adottságokhoz való alkalmazkodás a kistérségben mozaikos tájszerkezet kialakítását jelenti, amelyben helye van a víznek is. A szárazabb időszakok vízhiánya részben a tavaszi vizek visszatartásával, részben a jó vízgazdálkodású természetes rendszerek telepítésével és fenntartásával oldható meg. Itt egyfelől a régi vízrendszer újraélesztésére, másfelől a felszint borító növénytakasulásokra kell odafigyelni. A Kurca-, a Veker- és a Kórógy rendszerének fokozatos rehabilitációja, a helyi belvíz- és záportározókkal összekapcsolva legalábbis részben lehetővé tenné a vízbő időszakok vízfeleslegének felhasználását, a kistérségi vízháztartás javítását. Mindez nemcsak az alkalmazkodást, hanem az adottságok hosszútávon való megőrzését is elősegíti. Emellett nagy jelentősége van annak, ha az adottságok erejük teljében működve lehetnek a megélhetés alapjai, és nem a szélsőségek elleni folytonos védekezés kötné le a lakosság és az intézmények energiáját.

Tekintettel arra, hogy a kistérségben a magasabban fekvő hátakon a termőhelyi adottságok jók, vagy kiválóak, itt a tájhasználat tengelyében a kis- és nagytáblás szántóművelés állhat. A táblaméreteket azonban úgy kellene meghatározni, hogy szélirányban legalább 200-250 m-nyi távolságokban 15-50 m széles erdősávokkal tagoljuk a tájat. Az erdősávok cserjeszinttel induljanak, bennük a gyorsan növő pionír fafajok domináljanak, de elegyesen legyen bennük megfelelő mennyiségű keményfa, elsősorban magaskőris, magyarkőris, szil és tölgy is. A táj tagolásának nemcsak a szélerózió elleni védekezésben van szerepe, hanem a vízmegtartásban is. A szántóművelés mellett a terület legalább ötödén természetszerű erdőt kellene kialakítani. A természetszerű erdőben az állomány különböző korú egyedekből áll, elegyes, és legalább két lombkoronaszintű. Nagyon fontos az erdőszegély és a cserjeszint megléte.

Cserebökény térségében a tájhasználat tengelyében a gyepgazdálkodást kell előtérbe helyezni. Addig, amíg a magasabb fekvésű területeken a vízgazdálkodás alapja a vízpótlás mellett az erdők arányos, és helyes szerkezetű betelepítése és gondozása, addig e térségben a vizes élőhelyek kezelése, az állandó vízpótlás.

A fentieknek megfelelően a tájhasználat kialakítása során az alábbi mozaikokra kellene támaszkodni.

1. Vizes élőhelyek, mocsárrétek, mocsárerdők, puhafaligetek
2. Gyeppek, fáslegelők, esetleg puhafa ligetek
3. Keményfaligetek, gyümölcsösök, kis- és nagytáblás szántók, erdőültetvények.

A gazdálkodók megélhetésének alapját az e mozaikokhoz rendelhető (részben a hagyományoknak megfelelő, és általában a jelenleginél nagyobb munkaigényű) haszonvételek, illetve a térségi vízháztartásban, vízgazdálkodásban, tájfenntartásban, élőhelyvédelemben betöltött társadalmilag fontos szerep, illetve állami közfeladatban való részvállalás méltányos ellentételezése képezhetik.

II.4. Gazdasági bázis

II.4.1. Gazdasági ágak, gazdálkodás

II.4.1.1. Agrárstruktúra, mezőgazdaság

Talajadottságok

A térséget jellemző felszíni vizek sokaságából adódóan az uralkodó talajtípusok a *nagyrészt kedvező termőhelyi adottságú*, karbonátos és szolonyeces réti csernozjomtalajok (5. számú térképi melléklet) A réti csernozjom vízgazdálkodása jó, csapadékosabb években, magas talajvízállás esetén túlnedvesedésre hajlamos, száraz években viszont a kedvezőbb átnedvesedési körülmények miatt egyik legtermékenyebb talajunk. A szolonyeces réti csernozjom genetikai "B" szintjében megnő a NA^+ - ionok mennyisége, szerkezete kedvezőtlenebbé válik. A Tisza mentén emellett kiterjedt foltokban réti és öntéstalajok találhatók. A kistérség északkeleti részén, elsősorban Nagytőke, Szentés és Eperjes községek területén, nagyobb kiterjedésű szolonyeces (szikes) talajok találhatók, melyeken gyepterületek helyezkednek el.

A 7. sz. táblázatban feltüntetett átlagos aranykorona értékek szintén a termőföld kedvező adottságát tükrözik.

Az összes földterület közel 85%-án mezőgazdasági termelés folyik. A mezőgazdasági területek nagyrésze (82%) szántó, míg 18 %-a gyeplő (8. számú táblázat) A szántó művelési ág nemcsak a szántóföldi növénytermesztést foglalja magában, hanem a szabadföldi kertészeti termelést is. A szántóföldi növénytermesztés jellemző növényei a gabonafélék, az ipari- és a takarmánynövények, valamint a zöldségfélék. A térség gyümölcsstermesztésére jellemző, hogy az össztermőterület nagysága az elmúlt időszakban számottevően nem változott, mivel az új telepítések aránya közel megegyező a kipusztult és felszámolt ültetvények arányával.

Nagytőke és Eperjes térségében, valamint Szentés területén értékes, legeltetésre is alkalmas gyepterületek és ősgyeplő találhatók, e területeken a talaj összetétele az intenzív gazdálkodást nem teszi lehetővé. Ahol hatékony és rentábilis növénytermesztés nem valósítható meg, megfelelő szakmai konzultációk után erdősítés vagy halastavak kialakítása is elképzelhető. (6. számú térkép)

Termelési szerkezet

A kistérség mezőgazdasági termelésében a tulajdonosi változásoktól eltekintve a vetés- és természerkezetben jelentős változás nem történt. A jó minőségű termőtalajok, a kedvező klimatikus adottságok és a geotermikus energiában való bővelkedés és a gazdálkodási kultúra adottságai által a térségben megtermelt mezőgazdasági termékek skálája széles. A szántóföldi növénytermesztés jellemző növényei a gabonafélék, kukorica, cukorrépa, napraforgó, továbbá a szántóföldi és hajtatos zöldségfélék. (9. számú táblázat)

Szentés és térsége zöldségtermesztéséről a legismertebb, amely mai értelemben a bolgárok megjelenésétől számítható. A szántóföldi zöldségtermesztés jellemzi Fábiánsebestyén, Szegvár, Derekegyház és Nagymágocs területét is, mind a hideg- és fűtött fólia, mind a szabadföldi zöldségtermesztés vonatkozásában. A szabadföldi zöldségtermesztés legjellemzőbb növényei a káposztafélék (fejes, kínai kel) a karalábé, a karfiol és a fűszerpaprika. A paprika az alapja a három környező kistérséget is érintő induló LEADER programnak is.

A Dél-Alföld jellegzetesen száraz, aszályos nyarainak kompenzálására szükséges és nagy területeken megoldott a szántóföldi kultúrák öntözése. Különösen a szentesi határban érhető el

nagyon jó termésátlagok. A fóliás növénytermesztés mellett a viszonylag magas jövedelmezőség és az alacsony termőterület-igény szől, így a kistermelők számára igen kedvező lehetőséget nyújt. Veszélyt jelent azonban az Európai Unióban érvényesülő túltermelés, a szoros piaci verseny, a magas termelési, tartási és minőségbiztosítási követelmény, a fejlesztéshez, olykor az életben maradáshoz szükséges tőke hiánya. Napjainkban már csak a fűtött fóliák hoznak kiszámítható hasznot, de hosszútávon – a várható uniós szakmai és jogi szabályozások miatt – a tulajdonosok nagy része nem lesz képes a követelményeknek megfelelni. Az eddig kincset érő fűtött fóliák értéke folyamatosan csökken, s a beruházási hitelt felvett termelők anyagi gondokkal küzdenek. Az egyetlen lehetőségük a termelői szövetkezés.

A kistermelőkre és nagyobb mezőgazdasági egyéni gazdálkodókra is jellemző a vegyes gazdálkodás megteremtése (több lábon állás). A gazdálkodók egyaránt foglalkoznak növénytermesztéssel (a termelő üzemi méretektől függően), szabadföldi kertészeti kultúrával, fóliás intenzív vagy félintenzív termeléssel és állattenyésztéssel. A vegyes gazdálkodás a családok önellátó termelésére, a tanyasi gazdálkodás hagyományaira vezethető vissza. Biogazdálkodással két helyen foglalkoznak Szentesen, egy gazdálkodó termel Eperjesen. Extenzív gazdálkodással térségi szinten mintegy 90-en foglalkoznak, főként a nemzeti park területein vagy annak közelében. Tevékenységeik között szerepel a juh- és a szarvasmarha-tenyésztés.

Hagyományos, illetve tájjellegű termék, az Agrármarketing Centrum által is nyilvántartott hungarikum a szentesi kosszarvú-, étkezési fehér paprika, paradicsompaprika, fejes fehér káposzta, hónapos retek, karalábé, vörös káposzta, rózsavirágú naspolya. A Szentes város hungarikumaiból előállított termékekből fakadó előnyöket sajnos nem aknázza ki a kistérség. Közülük a piacokon legnagyobb mennyiségben a fehérpaprika található meg. A rózsavirágú naspolya kuriózum. A térség különleges terméke a Hungerit Rt. által előállított liba- és kacsamáj.

Állattartás

A szántóföldi kultúrák felhasználására rátelepült állattenyésztés komoly hagyománnyal rendelkezik a kistérségben. Legjellemzőbb a szarvasmarha-tenyésztés volt – amely az utóbbi évtizedben jelentősen visszaesett -, valamint a sertés-tenyésztés, amely viszont a mai napig megtartotta korábbi jelentős volumenét. Már a század elején is nagy hagyományokkal rendelkezett a juh, és a baromfitenyésztés, melyek közül a baromfitenyésztés rendkívül meghatározó a térségben. Legjellemzőbb a pulyka- és a csirketartás, de a liba sem elenyésző. Eperjesen a libalétszám a csökkenés után, mára mintegy 40.000-re tehető.

A 90-es évek elejére jellemző drasztikus állatlétszám-csökkenés a térséget nem érintette olyan mértékben, mint a megye többi részét. Az értékesítési gondok mindenképp a minőségi termelést helyezik előtérbe.

A térségben leginkább a sertés- és baromfitenyésztés tudta a piaci ingadozásokat átvészelni.

A kistérség északkeleti részén fekvő Cserebökényi-puszták extenzív, legeltető állattartásra lenne alkalmas, sajnos mára erősen csökkent a juhállomány.

A haltenyésztés a térség számos területén megtalálható intenzív és félintenzív formában. Jelentősége Szentes, Derekegyház és Nagytőke viszonylatában kiemelkedő. Jellemző halfajok a ponty, amúr, harcsa és kárász. Intenzív halászáttal három szervezet foglalkozik, egy Nagymágocson, kettő Szentes városban. Tevékenységük a haltelepítés és lehalászás.

Szervezeti- és tulajdonviszonyok

A rendszerváltást követően a térség Európa-hírű termelőszövetkezetei (például az Árpád Zöldség Termesztő Szövetkezet vagy a Pankotai Állami Gazdaság) gazdasági társaságokká alakultak át (Árpád-Agrár Rt., Pankotai Agrár Rt.). Eközben azonban az általuk megművelt terület közel a felére csökkent, a privatizáció során a mezőgazdasági földterületek nagy többsége a kistermelők kezébe került. Ezzel együtt komoly probléma és a termelést hátráltató té-

nyező, hogy földterületeik külön parcellákon vannak (nem megoldott a birtokrendezés problémája), továbbá nem rendelkeznek megfelelő anyagi háttérrel a saját termelés beindításához, vagy annak fejlesztéséhez, így továbbra is bérbe adják földjeiket. A bérleti szerződések - amit a földtulajdonosok egymás között kötnek - többnyire egy évre szólnak, míg a gazdasági társaságok és földtulajdonosok között megkötött szerződés általánosan öt évre szól. A tartós bérlet még nem elég elterjedt és még nincs megfelelő tartalma a szerződéseknek, mely a földtulajdonosok számára biztonságot és biztos megélhetést jelentene.

A térség agrárjellegét bizonyítja, hogy a mezőgazdasági termeléssel foglalkozók 95,00 %-a őstermelő (8.242 fő). De nemcsak az őstermelők nagy száma a jellemző, hanem a mezőgazdasági vállalkozások túlsúlya is. A mezőgazdasági vállalkozások 98,6 %-a egyéni termelő, 1,7 %-a társas vállalkozás.

A társas vállalkozások meghatározó része a térségben jól működő állami gazdaságokból és termelőszövetkezetekből alakult át, ez különösen Szentest viszonylatában magas. Minden településen működik átalakult gazdasági szervezet. Derekegyháza két nagy mezőgazdasági Rt. folytat termelő tevékenységet, főként szarvasmarha, juh és liba ágazatokban.

A kistérségben az átlagos parcellaméret 2,13 ha, ez településenként nagy eltéréseket nem mutat (az eperjesi 3,12 és a nagytőkei 0,48 ha között szóródik). Az összes mezőgazdasági termeléssel foglalkozót (vállalkozókat, őstermelőket) vizsgálva az átlagos birtokméret 7,9 ha, kistérségi szinten. Ez az adat településenként nagymértékben eltérő; 5,37 ha (Szegevár) és 24,4 ha (Nagytőke). A nagyobb, egybefüggő birtokokon főként a korábbi gazdasági szervezetek gazdálkodnak. Ezek közül soknak van háromszáz hektárnál nagyobb birtokmérete. E területeken főként a nagyobb üzemméretben folytatható szántóföldi gazdálkodás folyik.

A kistermelők alacsony birtokméretét (kisebb, mint egy hektár) kiegyensúlyozza az intenzív kertészeti kultúrák jelenléte, melyek nem igénylik a nagyüzemi méreteket.

Feldolgozás, értékesítés

A gazdálkodást, tervezést és szervezést a megtermelt termékek bizonytalan piaci továbbítása és ára igen megnehezíti.

E probléma kezelésére megalakult a gyümölcs- és zöldségtermelőket egységes rendszerbe integráló Termelési és Értékesítési Rendszer, melynek segítségével, közös csomagolótechnikával, közös marketingtevékenységgel léphetnek a kistermelők piacra.

A szentesi TÉSZ (Dél-Alföldi Zöldség-Gyümölcs Termelő és Értékesítő Szövetkezet, DÉLKER TÉSZ) az Árpád-Agrár Rt. kezdeményezésére jött létre a korábban működő Korai Zöldségtermesztési Rendszerből (KZR). Már körülbelül 650 termelőt integrál, ezáltal a klaszszikus TÉSZ kategóriába tartozik. A TÉSZ egységes rendszerbe integrálja a termelőket, lehetőséget teremtve az uniós fejlesztési források közös elérésére. A telepen korszerű osztályozó- és csomagológépek működnek, s a termékeket az Árpád-Agrár Rt. minőségi paraméterei alapján osztályozzák, csomagolják, exportálják német, skandináv, holland piacokra, és szállítják a multinacionális kereskedelmi központokba is. A TÉSZ a fentiekben túl további 2000 család zöldségtermesztését és értékesítését segíti.

Az árpádhalmi székhelyű Dánkesz Gombaszövetkezet termékeivel szintén az európai piacot célozza meg.

Mindkét szervezet kereskedelmi tevékenységet folytat, ilyen minőségben lát el integrációs szerepet a HungaroFrucht és a Mikla-Ker cég is. Az Árpád Agrár Rt. beruházásában Szentesen korszerű nagybani piac is létesült. A baromfityénységben integrátorként működik a Hungerit Rt. A sertés- és tejfelvásárlás megoldott a kistérség településein, e termékek azonban

ezzel ki is kerülnek a kistérségből. A zöldségtermesztés és a baromfitenyésztés tehát szervezett termékpálya kapcsolatokra épül, a többi mezőgazdasági termék esetében ez esetleges. A 44 tagot számláló Szentesi Gabona Szövetkezet a térségi és térségen kívüli gabonafélék gyűjtésével, tárolásával és értékesítésével foglalkozik.

A térségben megtermelt mezőgazdasági termékek értékesítése főként belföldön történik (Szeged-Dorozsma, Budapest). Ez alól kivételt képez pl. az Árpád-Agrár Rt. tulajdonában működő Szentesi Nagybani Piac Kft., amely exportjoggal rendelkezik. Az exporttevékenység az intenzív kertészeti termékek körére terjed ki, mint friss fogyasztású élelmiszerekre, melyek az ütemezett szállításig az exportáló cég hűtőtárolóiban kerülnek elhelyezésre.

A kistérség hűtőtároló-kapacitása kielégítő, többsége korszerű légkeveréses technológiával felszerelt. Éves kihasználtságuk a csúcsidőszakok kivételével megfelelő.

A hűtőrendszerek a már az integrált termelés kereteibe bevont termelők piaci értékesítési gondjait kezelik, enyhítve kiszolgáltatottságukat.

A szerződéses felvásárlás feltételei az állattenyésztés szektorában - mind a sertésfelvásárlás, mind a baromfifelvásárlás területén - is kedvezőek.

A sertésfelvásárló telepek minden településen jelen vannak, de az átvételt lebonyolító cégek a térség határain kívül helyezkednek el (Pankotai Agrár Rt., Pick Rt.). A tejfelvásárlás területére ugyanez jellemző.

A baromfitenyésztés – a Hungerit Rt. által - szintén integrációban működik. A német-magyar érdekeltségű vállalat baromfi-feldolgozással és értékesítéssel foglalkozik, önálló exportjoga van. Exportértékesítésük, mely forgalmuk közel felét teszi ki, főként az Európai Unióba, Kelet-Európába és a Távol-Keletre irányul, ami 30 országban 200 kereskedelmi partnert jelent. Sikerült beférkőznie a Magyarországon működő multinacionális cégek piacára is.

A kistelepüléseket vizsgálva Fábiánsebestyénben vágóhíd és húsfeldolgozó, valamint takarmánykeverő, Szegvár területén kötélgyártó kft. működik, mint kenderfeldolgozó üzem.

Szentes város nagy jelentősége megmutatkozik abban is, hogy a múlt század óta jelentős malomipar megszűnése után jelenleg csak itt üzemel az Árpád-Agrár Rt. tulajdonában lévő Erőtakarmánygyár, amely szárítás céljából nagy mennyiségű gabonát fogad. A keveréktakarmány gyártásához felvásárlást is folytat, integrálja a hagyományos gabonatermesztéssel foglalkozó gazdákat. Az Rt. különböző baromfifajták tenyésztéséről és integrált kihelyezéséről (bérneveltetéséről) is ismert, amihez a takarmányt helyben állítják elő. Az itt felnevelt aprójószágot helyben, a Hungerit Baromfifeldolgozó Rt.-nél dolgozzák fel. Világszínvonalú termelési háttér-technológiát alkalmaznak. Korszerű hűtőraktáruk Szentes-Frigó Kft. néven működik.

A hagyományos szántóföldi növények feldolgozása (kivéve a kenyérgabonát) helyben történik a kistérség határain belül, míg a zöldség- és gyümölcsfélék feldolgozása már a kistérségen kívül. Helyben csak a hűtőtárolásra, osztályozásra és csomagolásra van lehetőség. A hűtőtárolók kapacitása, kihasználása időszakos, a térbeni elhelyezkedés koncentrált. A mezőgazdasági termékekre épült feldolgozók a térségen belüli mezőgazdasági termelés szerkezetét követik, de egyes élelmiszeripari üzemek hiánya érzékelhető (pl.: konzervgyár, gyümölcs-aszaló, zöldségszárító).

A térség minden településén találhatók magtárak, gabonaszárítók és tároló silók. Nagy hányaduk a volt termelő szövetekből átalakult gazdasági társaságok tulajdonában van. Ezek technológiája mára már elavult, műszaki és technológiai felújításukra az üzemeltetőknek nincs anyagi lehetősége.

A térség fejlődését jelenleg is és a jövőben is a mezőgazdaság fogja meghatározni. A továbblépést az a gazdasági integráció jelenti, amely a nagyvállalatok további fejlesztései, a Szentesi

Ipari Park bővítő beruházásai, valamint a térségi viszonylatban komoly igényként felmerült élelmiszer-feldolgozó üzem létesítése nyomán valósulhat meg. Gondot okoz az integráló szervezeteknél is az elfogadott minőségi szintek tartós biztosítása. A minőség biztosításának érdekében az integrátorok szerződési feltételeként szabják meg a megfelelő minőségi besorolást. A kistermelőknél a minőségi termelés elérésének útja kizárólag a korszerű termelési ismeretek, a szaktudás megszerzésén, az új technológiák bevezetésén és alkalmazásán alapul. Fontos, hogy minél több olyan családi gazdaság jöjjön létre a térségben, amely magas színvonalon, és jövedelmezően termel.

II.4.1.2. Az erdőgazdálkodás jellemzői

A Szentesi kistérséget az Alföldre jellemző erdős puszták és ártéri erdők növénytakarásai borították még a honfoglalás korában is. A természetes növénytakarásokból mára már csak a mély fekvésű hullámterületeken található puhafás ártéri erdők maradtak fenn.

A Szentesi kistérségben az erdőterületek nagysága közel 3.000 ha, ez az összterület (kerekén 81.000 ha) 3,7%-a. A kistérség erdőszátsága így messze elmarad az országos átlagtól (19,7%), de a megyei 7,7%-os érték felét sem éri el. Az alacsony erdőszátság elsősorban a mezőgazdasági termelés kedvező adottságaival magyarázható, ugyanis a térségben jelentős területet foglalnak el a mezőszélességi (csernozjom) talajok, ahol szántóföldi növénytermesztést folytatnak. A szikes talajokkal fedett területeken pedig természetvédelmi szempontból értékes gyepközösségek helyezkednek el.

A térség nagy részét jellemző egyoldalú tájhasználat és az alacsony erdőszátság már a szántóföldi növénytermesztés eredményességét is veszélyezteti (szélrózsiás károk, kedvezőtlen mikroklíma). Sajnos mára nemcsak a nagyobb erdőfoltok hiányoznak, hanem a mezővédő erdősávok is eltűnőben vannak. Nagyobb összefüggő erdőterületek már csak a hullámtereken fordulnak elő, bár Nagymágocs és Derekegyház külterületén is található kisebb-nagyobb erdőfoltok. A térség települései között erdőszátság vonatkozásában kisebb eltérések adódnak. Derekegyház esetében az erdőterületek aránya több mint 10%, így ez a mutató itt a legmagasabb a térségben. A térségi átlagnál magasabb még az erdőszátság Nagymágocson és Szegváron, azonban e két településen is mindössze 5% körüli az erdők aránya. A kistérségben az erdőterületek 46%-a gazdasági rendeltetésű (a gazdasági erdők országos aránya 65%), védelmi funkciójú az erdők 51% -a (az országos arány 34,4%), a fennmaradó 2% lát el oktatási, üdülési feladatokat. Az erdők tulajdonviszonyai az országos átlagtól (állami erdő: 57%, magánerdő: 37%, nem ismert: 5%) nemigen térnek el, a kistérségi összes erdőterület 58%-a állami, 42%-a magántulajdonban van.

A Tisza szabályozást követően a vízháztartásban bekövetkező változások, valamint jelenlegi egyenmű tájhasználat egymás hatását felerősítve hat vissza a térség gazdálkodási és ökológiai rendszereire, veszélyeztetve azok fenntartható, értékmegőrző használatát.

A fenntartható rendszerek kialakítása érdekében tehát szükség van az adottságokhoz igazodó tájszerkezet létrehozására, amelynek egyik fontos eleme az erdőterületek arányának növelése, a mezővédő erdősávok kialakítása. Amennyiben a vízrendszerek rehabilitációja is megvalósulna, nemcsak az erdőterületek nagyságát lehetne növelni, hanem az őshonos fafajok (pl. kocsányos tölgy) számára is kedvezőbb ökológiai feltételeket lehetne teremteni.

A hullámtéren a természetes erdők mellett nagy kiterjedésű kultúrerdők (nemes nyarasok) találhatóak. A hullámtéri erdők nagy része állami tulajdonban van, amelyekre a szakszerű gazdálkodás jellemző. A hullámterek erdőszátsága igen magas, így erdőtelepítésekre csak néhány kisebb területen lehet szükség. A telepítések során természetvédelmi, vízügyi és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe kell venni. A vízlevezetés biztosítása érdekében hidraulikai folyosók területén erdő helyett gyepterelítését javasolt, az árvízlevezető sávokban pedig - ha erdőszélességet - a víz levonulását nem akadályozó szálerdők létesítése lehetséges, úgy hogy

a sorok a folyásiránnyal párhuzamosan legyenek kialakítva. A természetvédelmi szempontok érvényesítése érdekében, amennyiben lehetséges, őshonos fafajokat (fehér fűz, hazai nyárok, kocsányos tölgy stb.) és elegyes erdőket (fűz-nyár ligeterdők, keményfás ligetek) kell kialakítani. A hullámtereken nagy szerepe lehet a fás legelőknak, de a gazdálkodókat ezek fenntartásáért plusz kifizetésben kellene részesíteni.

II.4.1.3. Ipar

A kistérség ipara Szentesre koncentrálódik. Megyei viszonylatban is jelentős, több meghatározó ipari vállalat működik itt. A városban a gazdasági szerkezetváltás nem járt a korábbi ipari üzemek bezárásával, hanem a privatizált vállalatok jelentős tőkét hoztak a városba. A két kiemelkedő vállalat az elektromos iparban működő Legrand Kontavill Rt. és a baromfifeldolgozást folytató Hungerit Rt. Mindkét vállalat külföldi tulajdonban van, előbbiben a francia, utóbbiban a német, osztrák, ír és francia tőke van jelen. A Svéd Ablak 2002 Kft. svéd tőkével, a Ganz Acélszerkezet Gyártó Kft. angol tőkével működik. A beáramló működő tőke nagysága ennek ellenére az országos értéktől elmarad. Növelése érdekében fejleszti a város az ipari parkot. A térség fő iparága feldolgozóipar. A mezőgazdaság jelentőségét tükrözve jelentős az élelmiszeripar és a mezőgazdasági termékfeldolgozás. A korábban meghatározó könnyűipar azonban – az országos tendenciákhoz hasonlóan – súlyos gondokkal küzd Szentesen és Szegváron is: a szentesi ruhagyárat felszámolták, kisebb szövőüzemek maradtak meg. Számottevő még az építőipar, valamint a nagy hagyományokkal rendelkezik a kézművesség is. (például fazekasság).

II.4.1.4. Kereskedelem, szolgáltatás

A vállalkozások 10%-a a kereskedelemben működik, amely szintén Szentesen a legjelentősebb a kistérségben. Az árukereskedelem szempontjából lényeges, hogy az Árpád Agrár Rt. nagybani piacot üzemeltet a városban. A térségben több cég foglalkozik export-importtal, melyek egyben termeltető integrátorként is működnek, elősegítve a kistermelők piacra jutását. A mezőgazdasági integráció, termékkereskedelem mellett a legjelentősebb a hagyományos kiskereskedelem (élelmiszerellátás, stb.), amely minden településben jelen van (összesen 665 kiskereskedelmi üzlet, 77 %-uk Szentesen). A pénzügyi szervezetek is Szentesre koncentrálnak, ahol a legtöbb bank, biztosító tart képviselést. Mellettük térségi szinten jelentős a Szegvár és Vidéke Takarékszövetkezet és a Szentesi Hitelszövetkezet. A városban lényegében minden fontos szolgáltatás megtalálható, beleértve a kulturális, szabadidős szolgáltatásokat is, jelentős a sportélet (Nemzeti Sportváros). A szálláshely-szolgáltatásban, vendéglátásban 689 vállalkozás működik, 80 %-uk Szentesen. A gazdaság szerkezetben azonban adottságai szerint is nagyobb hangsúlyt érdemelne a turizmus.

II.4.1.5. Turizmus, idegenforgalom

A kistérség turizmusa a gazdag természeti értékekre épül. Kiemelt kincse a termálvíz, amelyre országos jelentőségű termál-, gyógy- és wellness-turizmus települ Szentesen. A Tisza, a Kurca, a vizes élőhelyek, az erdők, rétek, a védett természeti területek, az Alföldi Kék Túra kijelölt útvonala a természetjárást, táborozást, horgászatot, vadászatot, kerékpározást, lovaglást, vízi turizmust éltetik a falusi és ökoturizmus keretében. Az épített környezeti értékek további vonzerőt jelentenek. A kistérség templomai, kastélyai, szélmalmai és malmai, népi lakóházai között számos műemlék is található, hagyományai, kulturális élete további alapot biztosíthatnak a tematikus programszervezéshez. (10., 11. számú táblázatos melléklet)

A meglévő gazdag természeti, kulturális adottságok ellenére a turizmus szerepe nem meghatározó a kistérség gazdasági ágazatai között. Ennek oka a turizmus tradíciójának hiánya, valamint a ma is jelentős mezőgazdasági meghatározottság, amelyen belül kevés a közösség- és turizmusgerjesztő szőlő és gyümölcstermesztési hagyomány. A térség kertészeti, dísznövény- és zöldségtermesztési kultúrája speciális turisztikai termékként értékesíthető lenne bemutatókon, vásárokon. Az agro- és gasztroturizmus fellendülést hozhat, s hozzájárulhat a turizmus kínálatának kiszélesítéséhez.

A kistérség Szentés központi ösztönző erejével a természeti-kulturális értékekre alapozott sokszínű, de egyedi idegenforgalmat szeretne kialakítani. A települések saját értékeiből táplálkozva a partnerkapcsolatok erősítése révén kívánják biztosítani a magas színvonalú vendégfogadást (Árpádhalom: történelmi emlékek, Derekegyház: vadászat, Fábiansebestyén: lovaglás, Eperjes: szikes puszták, Szegvár: horgászat, hagyományok, Nagymágocs: Károlyi-kastély, Nagytőke: természeti látnivalók).

Turisztikai termékek

A gyógy-, termál- wellness turizmusnak kiemelt szerepe van a térségben, s a térség fejlesztése szempontjából a továbbiakban is első helyen áll. Ennek központja Szentés. A város közigazgatási területén 32 kút üzemel. A kitermelt termálvizek alkáli hidrogén-karbonátos ásványvizek, esetenként jelentős fluorid-ion és metakovavasav tartalommal rendelkeznek. A Termál Gyógyfürdő számára Szentés egyetlen gyógyvízzé minősített kútja, a Kórház I. biztosítja a termál- ill. gyógyvizet. 2005-re is elkészült egy 12 ágyas nappali szanatórium, valamint belső modernizálás keretében megvalósult a klimatizálás, a mozgáskorlátozottak közlekedési feltételei javultak, korszerűsítették a meglévő fűtési és energetikai rendszert. A Strandfürdő élmenyfürdővé alakítása keretében pedig 2004-re 4 új medence, 4 új büfé, 1 új öltözőblokk, 3 csúszda épült ki. További tervezett beruházások a strandfürdőben: 50 méteres medence élmenymedencévé alakítása, a meglévő medencék felújítása, fedett uszoda, wellness szálloda és fürdő építése.

A Szentesi kistérség síkvidéki jellegéből adódóan ideális terepet nyújthat a *kerékpáros turizmus*nak. Jelenleg kiépített kerékpár nyomvonal a vizsgált területen Szentés és Derekegyház belterületén található. A Szentés-Csongrád kerékpárút kiépülése 2006-ban fejeződik be. A két település szinergikus projektje által összeköttetés valósul meg a szentesi városközpont, a szentesi tiszai strand, a csongrádi Körös-torki üdülőövezet és a csongrádi városközpont között. Országos Területrendezési Tervben meghatározott országos kerékpárút törzshálózati elem nem érinti a területet. A fent említett nyomvonalhoz kapcsolódó kerékpáros nyomvonalak kijelölésével, tájékoztató táblák elhelyezésével a kistérség települései és azok nevezetességei jól körüljárhatók. A fenti nyomvonalak kialakíthatók önálló nyomvonalon, de kisméretű utakon vezetve is. A kerékpáros turizmus népszerűsítését segítheti a kerékpáros bázishelyek, információs adatbázisok és kiadványok, ivóvízvételi lehetőségek, szervizek, kölcsönzők kialakítása. Megoldandó problémát jelent a már meglévő kerékpárutak fenntartása megfelelő pályázatok hiányában.

A *vízi turizmus* a Tisza kistérségi szakaszán sétahajózásként, a motoros hajós- és evezős turizmusként van jelen. A Tisza Szegvár és Szentés térségében érinti a kistérséget. Hajóállomás Szentésen található kirándulóhajók, motorcsónakok és evezős csónakok számára. A strand infrastruktúra fejlesztése tervezett. Az elképzelések között szerepel a kemping kialakítása, csónakkikötő létesítése, büfék fejlesztése, turista szálláshely-fejlesztés. Az evezős túrázási kedvet a Tiszát ért cianid szennyezés és árvizek indokolatlanul visszavetették. A Nemzetközi Tisza Túrán a vízi és kerékpáros turizmus már összekapcsolódik, és érdekes lehetőség a vízitúrák kombinálása a turizmus más ágaival (víziturizmus-gasztroturizmus, víziturizmus-

kulturális turizmus, víziturizmus- kerékpáros turizmus), ahogy az a Felső-Tiszaán már a kínálat része.

Horgászásra valamennyi térségi folyó, ér és csatorna kiválóan alkalmas, mivel a helyi horgászegyesületek rendszeresen végeznek haltelepítéseket. (Eperjes: Király-tó, Szegvár: Kurca, Kórógy-ér, Szentes: Kurca, Derekegyház: Kórógy-ér és halastavak).

Szegváron, Eperjesen *lovaskocsival*, hintóval és lóháton is szervezhető kirándulás. Fábiansebestyén hagyományos rendezvénye a minden évben megrendezésre kerülő Lovasnapok, amelyeket rangos versenyekkel kötnék össze.

A térség őz-, fácán-, nyúl populációjának kiváló genetikai adottsága és az élőhely kedvező volta miatt a *vadászat* a legtöbb településen kedvelt és kialakult vendégkörrel rendelkező sportág.

A kistérség természeti szépségét növelik az ártéri galériaerdők és a pusztás területek. Természeti adottságai között jelentősek az országos jelentőségű védett természeti területek, melyek kiváló adottságul szolgálnak a kistérségi *ökoturizmusnak*. Cserebökény és az egyéb értékes helyi jelentőségű természetvédelmi területek (Lapistó-Fertő, Kurca, Szentesi-termáltó) főként iskolai kirándulások színhelyei. A vendégfogadásra a településeken csak egyes magán vállalkozók és művelődési házak, iskolák állnak készen.

A *falusi turizmus* lényege a szabadidő tartalmas eltöltése a tiszta, egészséges vidéki környezetben. A falusi turizmus a szállás biztosításán kívül a tájjellegű ételek kínálatát, kirándultatást, horgásztatást, lovagoltatást is magába foglalja. Az általános tökehiány befolyásolja a falusi turizmus fejlődését is, viszont e téren jól mozgósíthatók a helyi erőforrások. A falusi turizmus ösztönzi a szolgáltatások kiépülését és direktmarketing formában a helyi mezőgazdasági termékek értékesíthetőségét. A falusi turizmus által kínált „szelíd” turizmussal elérhető a mezőgazdasághoz kötődő termelési- és kulturális hagyományok idegenforgalmi hasznosítása (agroturizmus, magyaros vendégszeretet, mely mindig együtt jár a gasztronómia és a hazai borok bemutatásával), a tömegturizmus hátrányai nélkül. Falusi szállásadással hivatalosan Derekegyházán (6 férőhely), Szegváron (33 férőhely) és Szentesen (11 férőhely) foglalkoznak, a szálláshelyeket Derekegyházán 1, Szegváron 4, Szentesen 2 tulajdonos biztosítja. A többi település is tesz lépéseket a vendégfogadás feltételeinek megteremtésére.

A kistérség műemlékei, jellegzetes középületei, a templomok, kastélyok (Nagymágocs, Árpádhalom, Derekegyház), szélmalmok (Szegvár, Fábiansebestyén) és népi lakóházak (Szentes, Szegvár, Fábiansebestyén) látnivalókat és a rendezvények számára helyszíneket biztosítanak. A *kulturális turizmust*, a komplex programszervezést alapozzák meg a turisztikai célú kulturális események, programok, rendezvények, a múzeumok, helytörténeti gyűjtemények, kiállítások, a kézműves vásárok, hagyományok, a hagyományörző programok, népi és nemzetiségi hagyományápoló események, interaktív programok, a műemléki helyszíneken szervezett programok. A térségben kiemelkedik Szentes és Szegvár rendezvényszervező és hagyományörző ereje főként történelmi múltjuk alapján. A kisebb településeken egy-egy kastély, emlékmű, népi építészeti emlék köré szerveződnek a programok, amelyek egyre nagyobb vonzerőt próbálnak kifejteni a környező térségekre, valamint országos szinten is.

Turisztikai infrastruktúra

A kistérség 2003-ban összesen 702 szállásférőhellyel rendelkezett a KSH adatai alapján, mely 1998 óta dupla növekedést jelent. A települések közül Szentes emelkedik ki: a férőhelyek 93%-át tudja magáénak, melyek döntően turistaszálláshelyek, kempingek és nyaralóházak. Eperjesen és Nagytőkén nincs bejegyzett szálláshely. Árpádhalmon vadászház,

Fábiánsebestyénben miniszálló és Nagymágocson csónakház áll rendelkezésre. A szállások csak Szegváron és Szentesen elégítik ki a magasabb igényeket, ahol panziók és szállodák is működnek. A vendéglátóhelyek számában pozitív elmozdulás következett be az elmúlt öt év alatt. (12. táblázatos melléklet)

2003. évben a kistérséget közel 8.245 vendég kereste fel, ami az 1998-as év adatának kétszeresét jelenti. A növekmény a belföldi turisták nagyobb üdülési részarányának köszönhető. A turisták több mint 20 ezer vendégéjszakát töltöttek a térségben, ami az öt évvel ezelőtti értékhez képest majdnem kétszeres növekedést jelent. A növekvő vendégszám és a kisebb mértékben növekvő vendégéjszakák száma az üdülés átlagos időtartamára nézve csökkenő tendenciát vetít előre. Egy vendégre 2,4 vendégéjszaka jutott 2003-ban, ami 1998-ban 2,8 volt átlagosan. A negatív tendencia Derekegyház esetében nem mutatkozik, itt nőtt a vendégéjszakák száma. Az országos tendencia - az átutazó és hétvégi turizmus előretörése – e térségben is tapasztalható, az ennél hosszabb üdülési tartózkodást (gyógy, falusi) csak a teljeskörű programkínálattal lehet elérni. (13. táblázatos melléklet)

Az egyéb felmérésekből kiderül, hogy fokozódik az egyéni utazási mód a csoportos utak rovására, növekszik a fogadókészség a belföldi vendégek irányába, erősödik a belföldi kereslet. A belföldi turizmus összetételében egyaránt jellemző a családi, baráti és egyéni utazási forma. A külföldiek közül az osztrák, holland és német vendégek kedvelik leginkább a térséget. Látogatottsága alapvetően szezonális jellegű, az éghajlati okok és a földrajzi fekvés miatt főleg a nyár, kisebb mértékben a tavasz és ősz jelentik az üdülő turizmus időszakát. A térség megközelítése főként személygépkocsival történik, amely felhívja a figyelmet az úthálózat és a kiszolgáló létesítmények iránti fokozódó mennyiségi és minőségi igényekre.

Teljesen hiányzik a kistérségben a turisztikai vállalkozásokat összeszervező, a turistákat informáló szervezet, a tourinform iroda. A fogadófeltételek terén jelentős minőségi és mennyiségi fejlesztésre van szükség településen. Legfontosabb a települési infrastruktúra (utak, utcák, járdák, parkolók, parkok) és a turisztikai infrastruktúra (eligazító táblák, kiszolgáló létesítmények, szálláshelyek) fejlesztése, a szervezeti és partnerségi háló megteremtése, valamint a célirányos és igen aktív marketing munka.

Összességében a versenyképességet csak az infrastruktúra általános fejlesztésével, korszerű turisztikai termékek, termékcsoportok megteremtésével, hatékony marketing munkával, egyedi arculat és hatékony működési feltételek kialakításával van mód lényegesen javítani. Az idegenforgalom szervezését, irányítását ellátó szervezeti, intézményi háttér megteremtése nélkül (kormányzati és helyi szinten egyaránt) azonban nem érhetőek el jelentős sikerek.

II.4.2. Vállalkozási szerkezet

A vállalkozási aktivitás 67 db/ezer fő a kistérségben, ami alacsonyabb az országos átlagnál, de magasabb a vidéki térségek átlagánál, és megyei viszonylatban is jelentős. A vállalkozási aktivitás a térségi átlagnál magasabb (77 db/ezer fő) Szentesen. A vállalkozási sűrűség követi a településszerkezetet: egyértelműen Szentésre koncentrálódnak (80 %), a községek közül pedig a nagyobb falvakba (Szegvár, Nagymágocs, Fábiánsebestyén). A négy kisebb községben (Árpádhalom, Eperjes, Nagytóke, valamint Derekegyház) együttesen a vállalkozások 3,8 %-a működik.

A kistérségi vállalkozások megoszlása jogi forma és létszám kategória szerint

A térség gazdasága szempontjából lényeges, hogy a rendszerváltás előtti szentesi nagyvállalatok (Barnevál, Kontakta, Árpád Tsz, Pankotai Állami Gazdaság) nem omlottak össze, hanem átalakulva, gazdasági – foglalkoztatási szerepüket megtartva tovább működnek. A vállalkozói szektor így kétpólusú: a 3 meghatározó jelentőségű, 250 főnél többet foglalkoztató vállalkozás (Hungerit Rt., Legrand Kontavill Rt. és az Árpád Agrár Rt.) mellett döntő a KKV-k jelenléte. További jelentős foglalkoztató a Pankotai Agrár Rt. A KKV-k jelentőségét mutatja, hogy a jogi személyiség nélküli vállalkozások aránya 86 %, köztük is sok az egyéni vállalkozás (70 %). A foglalkoztatottak számát tekintve az 1-9 főt foglalkoztató mikrovállalkozás 30 %, míg a 10-19 főt foglalkoztató kisvállalkozás és a 20-49 főt foglalkoztató középvállalkozás 1-1 % a kistérségben, ugyanakkor nagyon magas (66 %) a 0 és ismeretlen főt foglalkoztató vállalkozások száma.

A vállalkozások gazdasági ágak szerint

A kistérség jó termőhelyi adottságainak köszönhetően a mezőgazdaság a gazdaságában hagyományosan meghatározó szerepet tölt be még a térségközpontban is. Ezt tükrözi, hogy a mezőgazdaságban működő vállalkozások aránya térségi szinten is lényegesen meghaladja az országos szintet (13 %), s még jelentősebb a falvakban. A legtöbb településen máig jelentős a nagyüzemi mezőgazdaság szerepe. Az ipar térségi szinten közel azonos súlyt (17 %) képvisel, mint országos szinten, bár ez térségileg nem kiegyensúlyozott, mert Szentésre koncentrálódik. Az ipari vállalkozások a feldolgozóiparban és az építőiparban működnek. A gazdasági szerkezetben a kereskedelem és a szolgáltatások együttesen 70 %-ot képviselnek. E tekintetben is egyértelműen meghatározó Szentés szerepe, de az alapvető szolgáltatások, kereskedelem minden településen biztosított, bár alapvetően a helyi igények kielégítésére korlátozódik.

Gazdasági infrastruktúra

Szentesen 1998 óta ipari park működik. Ez magában foglalja a meglévő iparterületeket, ahol a korábban megtelepedett nagyvállalatok találhatóak. Ebből adódik, hogy jelenleg a városban működő ipari vállalatok 90%-a az ipari park területén üzemel. Az ipari park további része a volt laktanyaterület, melynek rehabilitációja keretében vállalkozói inkubátorház létesült. Az ipari park fejlesztésének második és harmadik ütemében zöldmezős infrastruktúra épült ki, ahová befektetőket várnak. A honvédség újabb területeket ad át a szentesi önkormányzatnak, melyek hasznosítása még megoldatlan. Az Árpád Kistérségfejlesztő Önkormányzati Egyesület fenntartásában Vállalkozói Központ működik a városközpontban, amelyben a kistérségi egyesület irodája mellett több dekoncentrált állami szerv is bérel irodát.

II.4.3. Összegzés: Relatív pozícióváltozás, gazdasági-társadalmi összefüggések és fejlődési tendenciák

Eddig a belső erőforrások elemzését főként a jelen állapot, a mai helyzet, a statikus adatok vizsgálata alapján végeztük. A következőkben a kistérség fejlődési pályáját elemezzük.

Az átlagosnál jóval nagyobb területű, és valamivel nagyobb népességű kistérség a szentesi. Szentes városon kívül három nagyfalut (Szegevár, Nagymágocs, Fábiánsebestyén), egy közép-falut (Derekegyház), valamint három kisfalut (Eperjes, Árpádhalom, Nagytőke) foglal magába. Jellegzetesen alföldi, mezőgazdasági arculatú táj ez, nagy kiterjedésű, jó minőségű szántókkal, élénk vízhálózattal, alacsony – három községben a 15 fő/km²-t sem elérő – népsűrűséggel, valamint a múlt század közepéig meghatározó tanyás múlt többé vagy kevésbé ma is élő örökségével. Ugyanakkor teljesen egyértelmű, stabil, működő központú vonzáskörzetről van szó.

Szentesi székhelyű adminisztratív területi egység mindig is létezett, sőt a város 1950-ig megyeszékhely is volt, az 1960-70-es években pedig a szentesi járásba tartoztak a mai Csongrádi és Szentesi kistérségek települései is. A vonatkozó térkapcsolati elemzések szerint a mai Szentesi kistérség területe az, amelyre Szentes város középfokú ellátó intézményeinek és munkahelyeinek vonzása meghatározó. (Bizonyos, pl. egészségügyi funkciók tekintetében ugyanakkor a vonzáskörzet továbbra is szélesebb, kiterjed néhány szomszédos Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok megyei településre is.) Szentes maga, amelynek súlya a térség minden mutatójában domináns (a lakosságnak pl. 68%-át adja, ami a 20. legmagasabb érték a kistérségek között), tradicionális mezővárosi múltú középvárosaink közé tartozik. A körzet nagyobb települései a XVIII. században Hevesből, Nógrádból (újra)telepített telepesfalvak, ám a kisebb falvak csak a XIX. század végén (Derekegyház), a két világháború között (Eperjes), vagy az államszocialista időszakban (Árpádhalom, Nagytőke) váltak önállóvá korábbi külterületi lakott helyekből, tanyaközpontokból.

A térség a XX. század során összességében hanyatló pályát futott be. Kedvező településszerkezeti és mezőgazdasági adottságainak, az extenzív állattenyésztés, a gabonatermelés mellett fokozatosan kibontakozó kertgazdálkodás (paprika) konjunktúrájának, Szentes nagy térségen belüli súlyának és megyeszékhely mivoltának, Szentes és Szegevár kézműves (pl. kerámia-), és élelmiszerfeldolgozó iparának köszönhetően a század elején még a kistérségek legfejlettebb negyedébe tartozott. Ezt követően azonban a gazdasági struktúra változatlanágából eredően a térség pozíciói romlottak, amihez a II. világháború után a tanyafelszámolások folyamata is hozzájárult. A külterületi lakosság aránya az átlagosnál kevésbé csökkent, még ma is a lakosság 8,3%-a él tanyákon, volt üzemi lakótelepeken. A tanyai infrastruktúra fejlesztése itt is jórészt elmaradt, s az elvándorlás következtében leginkább az idős, nehéz szociális helyzetben levő emberek maradtak a külterületeken, bár jellemző a tanyai családi gazdálkodás is. A térség fejlődése szempontjából kedvező változás a '60-as – '80-as években következett be. Szentes városának, szolgáltató intézményeinek kiemelt (megyei alközponti) fejlesztése mellett ebben az időszakban érte el Szentest is a szocialista iparosítás. Ennek meghatározó nagyüzemei a Kontakta (villamos alkatrész-gyár) és a Baromfifeldolgozó, de ruhagyár, szövőüzem, gépipari, élelmiszerfeldolgozó és építőanyag-ipari vállalatok is létesültek. A térség azonban soha nem vált ipari dominanciájúvá. Országos ismertséget – emellett jelentős vállalati és lakossági jövedelmeket – is eredményes mezőgazdasága, ezen belül is különösen a térségben felfedezett termálvizet felhasználó, korábbi hagyományokra is építkező fóliás primőr zöldségtermesztés hozott számára a '70-es, '80-as években. A szentesi Korai Zöldségtermesztési Rendszer (illetve az annak gesztoraként működő Árpád Szövetkezet) a környék háztáji gazdaságait is jól in-

tegrálta, ugyanakkor további kiválóan gazdálkodó nagyüzemek (pl. az állattenyésztési profilú Pankotai AG) is voltak a térségben. Mindezek eredőjeként a szentesi kistérség a vidéki átlag körüli adóköteles jövedelmi színvonalon, a kistérségi rangsor 60. helye körül érkezett a rendszerváltás küszöbére. A foglalkoztatási szerkezetben a mezőgazdaság magas, 29%-os, és az ipar viszonylag alacsony, 30%-os részaránya tűnik ki, de ezek az értékek összességében illeszkedtek a térség adottságaihoz.

Az 1990 utáni válság kezdetben némileg tompítva „gyűrűzött” be a szentesi kistérségbe. A 18-59 évesek munkanélkülisége a csúcsponton, 1993-ban is épp csak meghaladta a 10%-ot és a bevallott lakossági jövedelmek is „csak” átlagos mértékben csökkentek az évtized közepéig, így a térség relatív pozíciója nem változott. Mindebben fontos szerepe volt annak, hogy a két legnagyobb szentesi iparvállalat, a Kontakta és a Baromfifeldolgozó egyben maradt, s hamar külföldi tulajdonba került. Bár mindkettő helyzete bizonytalanul alakult – ma a „Legrand”, illetve a „Hungerit” cégcsoport részei –, ha csökkent létszámmal is, de máig a térség meghatározó foglalkoztatói (500, illetve 1000 fő körüli térségbeli dolgozóval).

A stabilitás másik fontos elemét az jelentette, hogy a jól működő mezőgazdasági nagyüzemeket, illetve integrátori hálózatokat sem számolták fel: ma is minden településen működik a korábbi tsz-ekből, állami gazdaságokból átalakult gazdasági szervezet. Országosan is szinte unikális jelenség, hogy a külföldi tőke is jelen van az ágazatban (az Árpád Szövetkezet utód-résztvénytársasága, illetve a Pankotai Rt. külföldi tulajdonú, ezek a térség 5 legnagyobb foglalkoztató és értéktermelő cégei között vannak!), és jelentős társas agrárvállalkozások működnek Szegváron és Fábiansebestyénben is; a korábbi zöldségtermesztési rendszer funkcióit átveve pedig új típusú szövetkezet, ún. TÉSZ integrálja egységes rendszerbe a térség termelőit és az Árpád Rt-t. Így a mezőgazdaság foglalkoztatási és jövedelemtermelő szerepe továbbra is lényeges maradt: az ágazatban dolgozók száma 2001-ben „csak” 40%-kal volt kevesebb, mint 1990-ben, a 21%-os mezőgazdasági foglalkoztatás pedig a 9. legmagasabb volt a kistérségek között. Végül, Szentes elég nagy város volt ahhoz, hogy a szolgáltatások megőrizzék, vagy kissé növeljék is foglalkoztatási szerepüket, így ma már e kistérségben is a terciér szektor súlya a meghatározó (2001-ben 53%).

A térség ugyanakkor jórészt kimaradt a '90-es évek közepén kezdődött országos fellendülésből. A vállalkozási aktivitás ugyan folyamatosan nő a vidéki átlaghoz képest: a jogi személyiségű vállalkozások sűrűsége 2003-ban a vidéki átlag 75, a nem jogi személyiségűeké pedig a 95%-án állt, ami mindkét mutató terén a 60. hely környékére pozicionálja Szentes körzetét a kistérségi rangsorokban (a '90-es évtized elején még 10-20 hellyel hátrébb állt). A munkanélküliség és a jövedelmi mutatók terén ugyanakkor ellentétes irányú mozgás figyelhető meg. A '90-es évtized közepén 10-20 pozícióval romlott a relatív helyzete, azóta pedig szinte változatlan: a munkanélküliség és az adóköteles jövedelmek szintje is a vidéki átlag 90%-a körül van, vagyis a foglalkoztatási helyzet kicsit kedvezőbb a vidéki átlagnál (a 60-70. legjobb kistérség), a jövedelmi szint pedig valamelyest elmarad attól (70-80. hely a rangsorban). Új, jelentős beruházás nem valósult meg a térségben: a Szentesi Ipari Park például 90%-ban az 1990 előtti vállalatok utódszervezeteinek biztosít telephelyet. A melegházi zöldségtermelés, illetve a sertés- és baromfitenyésztés piaci lehetőségei egyre kedvezőtlenebbek, az agrárvállalkozásokat a mezőgazdaság általános válságának tényezői sújtják, a külföldi tőke érdeklődési köréből a privatizáció lezárultával kikerült a térség. Így a kisebb vállalkozások dinamikája is csak a szinttartáshoz – a térségek középmezőnyének elején való maradáshoz – elegendő. A gazdasági-társadalmi pozíciók viszonylagos egyveretűségét és változatlanságát jelzi a térségi helyiadó-bevételek rangsorában elfoglalt 72., illetve a 2000-es kistérségi GDP-becslésünkben adódó 59. helyezés, illetve az életminőség mutatójaként is felfogható összkom-

fortos lakások aránya (45%, 66. hely; bár a tanyáknak és az aprófalvaknak „köszönhetően” viszonylag sok a komfort nélküli lakás is).

A szentesi kistérség jelenlegi relatív helyzetének hosszabb távú fennmaradását valószínűsíti a szűken vett gazdasági tényezők mellett néhány fontos társadalmi tényező is. Demográfiai mutatói a Dél-Alföld átlagához hasonlóan tartósan kedvezőtlenek, bár nem kirívóak: alacsony születési ráta, az öregkorúak magas aránya jellemzi (igaz, mindebben egyebek mellett a cigány lakosság csekély száma, az utóbbi adathoz pedig a nagymágocsi szociális otthon léte is hozzájárul), országon belüli népességi súlya így 1990 és 2001 között csaknem 4%-kal csökkent. A térség vonzerejének hiányára – amiben a nagyvárosok, Budapest, illetve az autópályák hosszú távon is megmaradó jelentős távolsága szintén szerepet játszik – utal a hosszú idő óta mérsékelt negatív vándorlási egyenleg és az alacsony lakásépítési kedv is (az 1990-2001 között épült lakások aránya mindössze 4,3%, a 143. legmagasabb kistérségi érték volt 2001-ben). Az aktív keresők aránya azonban egyelőre viszonylag kedvező (36%, a 67. hely 2001-ben, s ez valamivel több, mint az inaktív keresők 35%-os súlya), sőt az adózók aránya meglepően magas (45%, 45. hely). Átlagos a lakosság iskolázottsága is (64. hely az egy lakosra jutó elvégzett osztályszám rangsorában). A helyi, a falvakban a mai napig meghatározóan agrár-dominanciájú foglalkoztatás viszonylagos stabilitását, illetve az egyéb lehetőségek hiányát egyszerre mutatja az ingázók országosan a legalacsonyabbak közé tartozó, mindössze 17%-os aránya. Ugyanakkor a fejlettségi adatok korrekt értelmezéséhez ismételten utalni kell a központ Szentes nagy térségen belüli népességi súlyának szerepére. A közepesnél valamivel kedvezőbb – s a helyzetet így a valóságosnál némileg kedvezőbbnek mutató – térségi átlagokban ugyanis ez a tényező is nagy szerepet játszik. Másrészt azonban az is nyilvánvalónak tűnik, hogy a kistérség fejlődésének kulcsa is éppen Szentes „csipkerózsika-álmának” megtörése, a város dinamizálódása lehet.

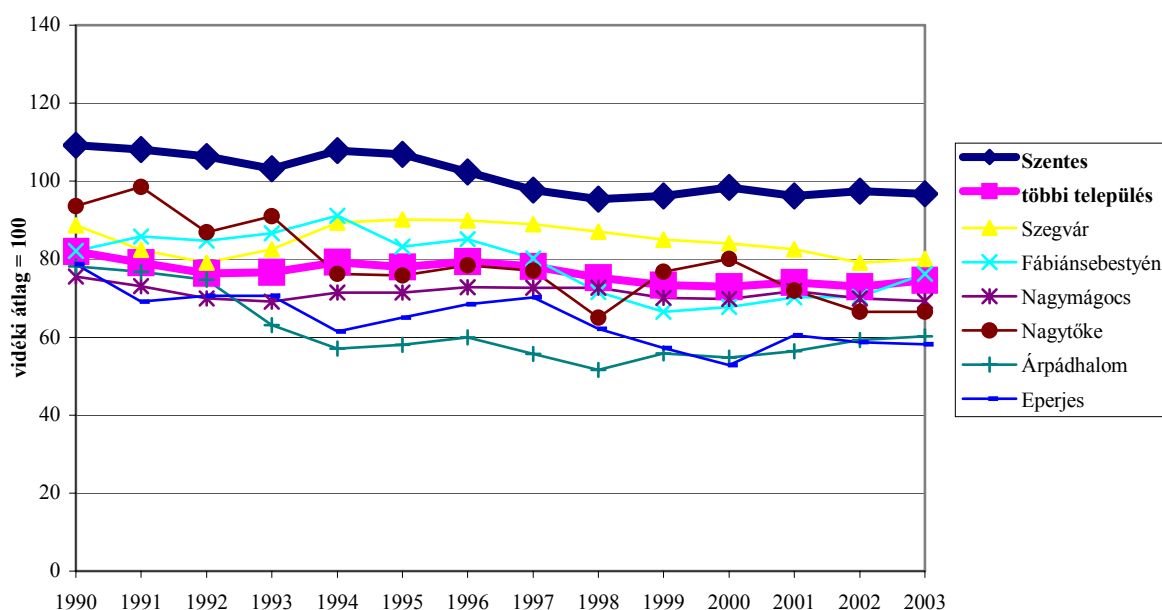
Belső tagoltság

Szentes Csongrádhoz hasonló fejlődéstörténeti pályát futott be (mezővárosi múlt, szocialista iparosítás, rendszerváltozás után stagnálás-hanyatlás), csak éppen még nagyobb mértékű pozícióvesztéssel. Csongrád megye központja eredetileg Szentes volt, csak a II. világháború után, politikai megfontolásból helyezték át a megyeszékhelyet előbb Hódmezővásárhelyre, majd Szegedre. Szentesen az agrárgazdaság nem vesztett olyan nagyot jelentőségéből: a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya kiemelkedően magas, a 2001. évi Népszámlálás szerint 17%, ami a 168 kistérségi központ közül a 6. legmagasabb érték. Hatalmas külterület tartozik a városhoz, és az intenzifikált, földhasználati gazdálkodás máig jelentős szerepet játszik társadalmi-gazdasági életében, bár az 1990-es évek első fele óta sokat veszített jövedelmezőségéből. Szentesen az agrárgazdaságon kívül egy nagyobb laktanya is sok munkahelyet teremtett, néhány évvel ezelőtti bezárása újabb érvágást jelentett a foglalkoztatásban. A hanyatló pálya egyik legszembetűnőbb bizonyítéka, hogy a kistérségi központok között az egy lakosra jutó adóköteles jövedelem alapján felállítható rangsorban 1990-es 64. helyezéshöz képest a 103. helyre esett vissza 2003-ig. Ugyanakkor Csongrádhoz képest még mindig jóval kedvezőbb képet festenek a vizsgált jelzőszámok.

Mivel az Alföldön belül a településhierarchia menti tagozódás a rendszerváltozás után is nagyobb jelentőséggel bír, mint az ország más térségeiben, a 31 ezer fős, középvárosok közé tartozó Szentes a kistérségen belül meghatározó jelentőségű. A népesség 68%-a mellett itt tömörül a jövedelem 74%-a, a jogi személyiségű vállalkozások 83%-a, a helyi adók több, mint 4/5-e. Aktivitási rátája a térségen belül a legmagasabb, ezen kívül munkaerőmérlege pozitív, a környező települések ingázóinak 77%-a Szentesre jár be. A központ környezetéből egyértelműen kiemelkedik, de ez a szakadék nem túl éles.

A szentesi kistérség települései közül egy sincs kivételesen kedvezőtlen vagy kedvező helyzetben. Átlagjövedelmük minden esetben meghaladja a vidéki átlag 50%-át, a foglalkoztatási-munkanélküliségi szint mindenhol a vidéki átlag körül mozog. Az agrárgazdaság kitüntetett szerepét jelzi viszont a mezőgazdaságban foglalkoztatottak igen magas aránya, ami a kistelepüléseken az 50% körül mozog, de minden faluban meghaladja a 20%-ot. Ha mégis különbségeket keresünk a települések között, akkor Nagymágocsot emelhetjük ki alacsonyabb munkanélküliségi szintjével és Derekegyházat felfelé ívelő jövedelmi pályájával. A fejlettségi rangsorok végén pedig a kistérségen belül térben is perifériára szorult, 1000 főnél kevesebb lakost számláló kistelepülés áll.

A szentesi kistérség településeinek fejlődési pályái az egy főre jutó adóköteles jövedelem alapján (1990-2003):



A kistérség belső homogenitását és kohézióját Szentes térségen belüli meghatározó szerepe (nagy súly, elsődleges ingázási célpont), de egyáltalán nem éles különállása, együttműködése és az alacsony települési tagoltság minimális szintű éleződése táplálja.

II.5. Infrastruktúra

II.5.1. Térségi közlekedési kapcsolatok, elérhetőség

A Szentesi kistérség közlekedés-földrajzilag a 45.sz. és 451.sz. főutak, valamint a Kiskunfélegyháza - Orosháza és a Tiszatenyő - Makó vasútvonalak találkozásánál fekszik. Északon a Kunszentmártoni és a Szarvasi, keleten az Orosházi, délen a Hódmezővásárhelyi, nyugaton a Csongrádi kistérséggel határos. (12. számú térképi melléklet)

II.5.1.1. Nagytérségi elérhetőség

A Szentesi kistérség külső, nagytérségi elérését meghatározzák a területtől nyugatra haladó 5.sz. Budapest – Szeged – Röske elsőrendű főút és a 451. és 45.sz. főutak. A gyorsabb elérést segíti az M5 gyorsforgalmi út.

A terület nem főváros irányú kapcsolatai főutakon bonyolódnak. A 451.sz. főút Kiskunfélegyháza felé, a 45.sz. főút Hódmezővásárhely és Kunszentmárton felé jelent kapcsolatot.

A Szentesi kistérség települései Szentes – Szarvas, Szentes – Orosháza, Szentes – Nagyszénás országos mellékúton keresztül kapcsolódnak a szomszédos térségekhez. A fenti nagytérségi és a környező kistérségekkel való kapcsolatokat segítheti a balesetveszélyes és a belterületeket szennyező forgalom településen kívülre helyezése, a főúti elkerülő szakaszok kiépítése. A 45.sz. főúton Szentesnél szükséges ilyen elkerülő út kiépítése.

A kistérség távolsági tömegközlekedését a MÁV és Volán társaságok által bonyolított vasúti és autóbusz közlekedés jelenti.

A nemzetközi autóbuszjáratok közül a Budapest - Csongrád – Makó – Nagylak/Nadlac - Arad érinti a területet. A vizsgált területet behálózó távolsági autóbuszjáratok a kistérség minden települését érintik és többek között Csongrád, Hódmezővásárhely, Kiskunfélegyháza, Kecs-kemét, Kiskunmajsa, Kiskunhalas, Solt, Gyula, Dunaújváros, Orosháza, Békéscsaba közvetlen elérését teszik lehetővé.

A tömegközlekedés másik ága a vasút, amelynek hálózatsűrűsége Magyarországon az európai átlagnál kedvezőbb, de a vasúti létesítmények és szerelvények állapota nem megfelelő. A Szentesi kistérség nagytávolsági vasúti kapcsolatát a Tiszatenyő – Hódmezővásárhely - Makó egyéb fővonal és a Kiskunfélegyháza – Szentes – Orosháza mellékvonal adja, amely a vizsgált területen halad keresztül. A kistérség 8 településéből 4 rendelkezik menetrend szerinti, rendszeres vasúti közlekedéssel működő vasútállomással.

A Tisza IV. osztályú vízi út, 1.500 tonnás hajók közlekedését teszi lehetővé. Kikötő Szentes-nél található. A Szentesi Hajóállomás kikötésre alkalmas kirándulóhajók, motorcsónakok és evezősök számára.

Szentes rendelkezik füves - nem közforgalmú - sportrepülőtérrel a város Hódmezővásárhely felé eső szakaszán. A repülőtér alkalmas vitorlázó repülőgépek, motoros repülő és motoros sárkányrepülő fogadására.

A Szentestől 156 km-re fekvő főváros leggyorsabb elérése a kistérségből gépkocsival a 451.sz. főúton és az M5 gyorsforgalmi úton 2 óra 15 perc, autóbusszal és vonattal 3 óra. Közvetlen vonat egy jár Budapestről Szentesre, közvetlen autóbusz 9-szer naponta.

A 52 km-re fekvő régióközpont és megyeszékhely, Szeged leggyorsabb elérése Szentesről gépkocsival a 45. és 47.sz. főutakon 1 óra, vonattal 1 óra 10 perc, autóbusszal 1 óra 20 perc. Közvetlen vonat Szentesről Szegedre nem indul, de naponta több mint 10-szer Hódmezővásárhelyi átszállással lehet a kistérség központból a régióközpontba jutni, közvetlen autóbusz Szentesről Szegedre 25-ször jár.

A szomszédos kistérségek felé a Szentesi kistérség általában megfelelő kapcsolatokkal rendelkezik. Kunszentmártoni kistérség a 45.sz., a Szarvasi kistérség a Szentes – Szarvas térségi jelentőségű mellékúton, az Orosházi kistérség a Szentes – Orosháza vagy a Szentes – Nagyszénás térségi jelentőségű mellékúton, a Hódmezővásárhelyi kistérség a 45.sz. főúton, a Csongrádi kistérség a 451.sz. főúton közelíthető meg legegyszerűbben a Szentesi kistérségből.

II.5.1.2. Belső közlekedési kapcsolatok

A kistérség belső kapcsolatait vizsgálva elmondható, hogy főútjai és térségi jelentőségű mellékútjai a központon keresztül haladnak, így Szentes a mindenhol jól megközelíthető. A települések kistérségen belüli, egymás közti kapcsolatát a mellékutak jelentik, amelyek között kapcsolat hiány egy-két kisebb jelentőségű helyen mutatkozik, főleg a Szentes központú úrendszer sugarakra merőleges elemeinél. Zsákhelyzetű település a kistérségben nincs.

A központi helyén fekvő Szentes gépkocsival a kistérségi települések mindegyikéből 20-45 perc alatt elérhető.

A kistérségen belüli kapcsolatokat befolyásolja az utak forgalma. A legforgalmasabb utak jelenleg a 45.sz. és a 451. sz. főutak, amelyen 3-9ezer E/nap forgalmat regisztráltak¹³. A többi út közül a Szentesről Nagytökre, Hódmezővásárhelyre és Székkutasra tartó mellékutak Szentesi belterületi szakaszai bírnak 3000E/nap értéket meghaladó forgalommal. Az 1500E/nap értéknél nagyobb forgalmú utak mentén javasolt kerékpárút kialakítása, ami a hivatás forgalmú és a turisztikai célú kerékpározást is biztonságosan szolgálja. A fent említett utakon kívül a Szentes – Szarvas, Szentes - Nagyszénás és a Szentes – Orosháza mellékutak forgalma haladja meg ezt a 1500E/nap értéket. Kerékpárutak jelenleg Szentesen és Derekegyházaán találhatók.

Az elérési időt a forgalom és a kiépítettség mellett jelentősen befolyásolja az utak minősége is. A kistérség 40 km országos főúttal rendelkezik, a főutak átlagos szélessége megfelelő: 7m. A kopóréteg átlagos kora 14 év, de ez igen nagy szórásból adódik, hisz a néhol 26-30 éves kopóréteg korát ellensúlyozza az utóbbi 6-8 évben felújított szakaszoké. A kistérségben lévő 181 km hosszú országos mellékút kopórétegének átlagos kora 30 év, burkolatszélessége általában megfelelő: 6m, állapota javítandó.

Az önkormányzati belterületi utak burkolása mind településképi, mind menetbiztonsági okból szükséges. A Szentesi kistérségben a belterületi önkormányzati utak burkoltsági aránya változatos képet mutat (28 - 88%). A kistérségi átlag (79%) kismértékben meghaladja a megyei (73%) és az országos (68%) átlagot. A 7 Csongrád megyei kistérség belterületi önkormányzati út kiépítettségi sorrendjében a Szentesi kistérség a 1. helyen található. Probléma a

¹³ ÁKMI, 2004. évi forgalmi táblázatok

kiépített utak állapota, ami általában rossz. A külterületi mezőgazdasági utak kiépítettségi aránya alacsony (kistérségi átlag: 3%), de ez az országos és megyei átlagnál sem sokkal rosszabb (5 ill. 4%).

Vonattal a kistérségben 3 településből Szentesre lehet közvetlenül jutni. Helyközi autóbuszjárat a vizsgált terület minden települését érinti. Autóbuszos tömegközlekedéssel minden településből kevesebb, mint egy óra alatt lehet a kistérségközpontba jutni. A vasútállomások, autóbuzsmegállók és pályaudvarok a területre érkező turisták első benyomásainak egyike, így ezek esztétikus kialakítása lenne szükséges, amire csak néhány helyen láthatunk eddig szép példát.

A gépkocsi ellátottsági adatokat tekintve (225gk/ezer fő¹⁴) elmondható, hogy a Szentesi kistérségé az országos vidéki (263gk/ezer fő) és megyei átlag (253gk/ezer fő) alatt van. Nagytőke gépkocsiellátottsága a megyei átlag felett van, 200gk/ezer fő alatti adat Eperjes, Árpádhalom, Nagymágocs, Derekegyház és Szegvár településeken rendelkezik.

II. 5.2. Települési infrastruktúra

II.5.2.1. Épített környezeti adottságok

A kistérség központja Szentes, Csongrád megye második legnagyobb városa. A város és környéke már az újkőkortól tárgyi emlékekkel bizonyítottan lakott. Két települése is Csongrád vármegye székhelye volt a múltban: 1778-1878 között Szegvár, 1878–1950 között pedig Szentes. Megyeszékhely státusukkal együttjáró – az esélyként kapott kor viszonyainak megfelelő szintű - gazdasági, társadalmi fejlődésük épületekben is megjelent, erejük most is érzékelhető. A török idők háromfelé adózásában és az ezt követő harcokban, sarcokban, járványokban a Szentes körüli települések elpusztásodtak, maga Szentes is alig 1.400 lakosú településsé zsugorodott. A város körül félkörívben elhelyezkedő települések így kerültek újjá-, illetve megszervezésre: a régi pusztákból, tanyavilágból, uradalmi birtokokból; folyamatosan változó esélyeikben jelentős mértékben függve birtokosaik helyzetétől, kvalitásaitól.

A települések központi része általában fésűs beépítésű, és sok helyen megmaradtak a népi építészet változatos, értékes oromzatos házai.

A kistérség tipikus tanyás térség, a külterületi lakott helyek is a mély fekvésű ártéri területből kiemelkedő hordalékkúpokon épültek. Ezek a tanyák soha nem estek az áradás áldozatául, viszont a környék legértékesebb termőterületével rendelkeztek. A másik típusos külterületi építkezési formát a dűlőutak mentén kialakult tanyasorok képezik.

A kistérség települései közül Derekegyház, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Szegvár és Szentes is rendelkezik értékes, műemlék kastéllyal. Az épített emlékek között számos szakrális épületet és szobrot találunk a környéken. Jelentős kultúrtörténeti emléket képviselnek a hajdani gazdálkodás emlékeként fennmaradt szélmalomok, magtár, sóház.

II.5.2.2. Lakásállomány

A Szentesi kistérségben összesen több mint 18 ezer lakás van. Ezek átlagosan 7%-a nem lakott. Magasabb a lakatlan lakások aránya (14-17%) azokon a településeken (Nagytőke, Eperjes), ahol a lakások közel fele külterületen található.

¹⁴ KSH. 2004.

A lakások komfortfokozata is szoros összefüggésben van a tanyás településekkel. Ugyan kistérségi szinten pl. a vízöblítéses WC-vel rendelkező lakások aránya 76%, de Eperjesen és Nagytőkén, ahol a külterületi ingatlanok aránya 44, ill. 49%, ez az arány sokkal alacsonyabb (52 és 44%!). Hasonlóan alakul a központi fűtéssel rendelkező lakások aránya: annak ellenére, hogy a Szentesi kistérségben található lakások 69%-a hálózati gázzal ellátott, központi fűtésre mindössze 51%-ukban használják. Ez az arány az előbb említett sok külterületi lakással rendelkező falvakban 27 és 33%. Feltűnő, hogy a legmagasabb közmű- ellátottságú kistérségi központban sem éri el az összkomfortos lakások aránya az 50%-ot! Ilyen szempontból a térségben Fábiánsebestyén van a legkedvezőbb helyzetben 53%-os összkomfortos lakásarányával, és szinte minden területen (kivételek: csatorna-, vezetékes gázzal való ellátottság) magasabb közművesítettségű mutatóival.

II.5.2.3. Ivóvízellátás

A kistérségben a lakások 93 % ellátott vezetékes ivóvízzel. Bővítésre szorul a hálózat Eperjesen, Nagytőkén (ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások aránya 62%), valamint Derekegyházán (ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások aránya 77%). A településeken az ivóvízvezeték rendszer állapota közepesnek mondható, elsősorban az azbesztcsovek fokozatos cseréje szükséges. A kistérség minden településén gondok vannak az ivóvízminőséggel. Elsősorban a magas arzén, illetve bór tartalom miatt szükséges ivóvízminőség javító beruházások 2006 végéig várhatóan megvalósulnak Árpádhalmán, Nagymágocson, Szentés – Lapostó településrészen, Eperjesen, Fábiánsebestyénben és Nagytőkén a Dél–Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács által indított ivóvízminőség–javító program keretében. Derekegyházán, Szegváron és Szentés további részein elsősorban a magas arzén és ammóniumtartam miatt kell 2009. decemberéig ivóvízminőség–javítást végezni.¹⁵ (14. számú táblázatos melléklet)

II.5.2.4. Szennyvízkezelés

A kistérség 8 települése közül csak Szentésen épült ki a szennyvízelvezető hálózat és a szennyvíztisztító. Jelenleg a kiépítettség 75 %-os, a lakossági rákötések aránya 55 %. A hálózat bővítése jelenleg is folyik, két éven belül 95%-os kiépítettség várható. Folyamatban van a szennyvízhálózat kialakítása Szegváron. Nagymágocs és Derekegyháza közös tervvel rendelkezik, de az építés még nem indult el. A kistérség többi településén nincs előrelépés a probléma megoldásában. A kistérségben a közműhálózatba bekapcsolt lakások és a közüzemi ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások aránya) fokozatosan záródik, a 2000 évi 36 %-os érték 2004-re 56 %-ra nőtt.¹⁶

A Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósulási Programról szóló, a 30/2006.(II.8.)korm. rendelettel módosított 25/2002.(II.25.) Kormány rendelet alapján:

- 2010 december 31-ig meg kell oldani a szennyvízkezelést (>15 000 LE)
 - Szentésen,
- 2015 december 31-ig meg kell oldani a szennyvízkezelést (2000–10 000 LE)
 - Fábiánsebestyénben, (önálló agglomerációs központnak kijelölt település, lakosszám: 2018 fő)
 - Nagymágocson (önálló agglomerációs központnak kijelölt település, lakosszám: 3474 fő) és
 - Szegváron (önálló agglomerációs központnak kijelölt település, lakosszám: 5027 fő/)

¹⁵ Forrás: 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről

¹⁶ Forrás: Szentési Kistérség Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Programja, Árpád Kistérségfejlesztő Önkormányzati Egységet, Szentés, 2004. január 25.

A 2000 lakosegyenérték alatti településeken és a külterületi lakott helyeken, tanyákon a gazdaságosság érdekében az alternatív szennyvízkezelési (pl. ún. gyökérzónás) eljárások mellett az egyedi kommunális szennyvíztisztítók kialakításának lehetőségét szükséges vizsgálni.

II.5.2.5. Energiagazdálkodás

A villamos energiát fogyasztó háztartások száma folyamatos gyarapodást mutat, 2000 (37 012 ezer kWh) és 2003 (40 879 ezer kWh) között mintegy 20 %-val nőtt a lakosság villamosenergia felhasználása. A belterületek áramellátottsága 100 %-os, a külterületi lakott helyek, tanyák ellátása nem teljesen megoldott, elsősorban a kis fogyasztói sűrűség miatt magas fajlagos fejlesztési költségek jelentenek akadályt.

A vezetékes földgázhálózatra bekötött háztartások aránya a kistérségben 72%. A településenkénti megoszlásban Derekegyháza, Nagymágocson, Fábiansebestyénben, Szentesen és Szegváron a lakások körülbelül 70%-a, Árpádhalmon 58%-a, Eperjesen 46 %-a míg Nagytőkén csupán 26 % van bekapcsolva a gázhálózatba. A háztartások számára szolgáltatott gáz mennyisége 2000 (16 222 ezer m³) és 2003 (22 668 ezer m³) között 40 %-val nőtt.

A megújuló energiaforrások alkalmazása (ezen belül kiemelten a hévíz ill. *geotermikus energia*) a kistérségben megkülönböztetett jelentőségű. Szentesen egyedülálló termálközmű-rendszer működik, amelynek kiépítése 1987-től kezdődött meg. A jelenlegi rendszer 3 fűtőművet és öt termálkutat foglal magában, a kitermelt termálvíz hőcserélőkben adja át az energiáját a rendszerben keringő fűtővíznek, így az üzemeltetési költség jelentős mérséklése mellett alacsonyabb a káros környezeti hatás is. A háztartások felfűtését követően a zárt rendszerből kifolyó víz strandot és gyógyfürdőt táplál. A geotermikus energiát (termálvíz) ezen kívül a mezőgazdaság hasznosítja az üvegházi és fóliasátras zöldség és dísznövénytermesztésre, illetve az állattartótelepek fűtésére. A nagy múltra visszatekintő termálkutak közül sok technológiai állapota meglehetősen elavult. A meglévő rendszerek nem hatékonyak, a lehetséges hőlépcső-kihasználásuk csekély. Az EU-s jogi követelményrendszer szerint 2013-ig kell fokozatosan az illeszkedést biztosítani, amelynek egyik szegmense lenne a termálvíz megadóztatása. A kutak technológiai korszerűsítésére csekély állami támogatás vehető igénybe, másrészt a meglévő termálkutak technológiailag sem képesek a különböző elemeket (fenol, sók) kivonni. A visszasajtolás pedig gazdaságtalan, a helyi feltételek ezt lényegesen nehezebbé és költségesebbé teszik, mint a nyugati országokban. Fenti okok miatt a kistérség élen kíván járni a termálenergia gazdasági és környezeti hatásai fontosságának hangsúlyozásában, a termálvíz természeti környezetre gyakorolt hatásának vizsgálatában.

A megújuló energiaforrások közül távlatban a napenergiának jelentősebb szerepe lehet, a nap-sütéses órák száma magas, az országos átlagot meghaladja (2100 h/év). A biomassza, biobrikett, bio-üzemanyag, biogáz, energetikai célú növénytermesztés lehetőségei a térségben kedvezőek.

II.5.2.6. Hulladékgazdálkodás

A kistérség területén a lakások 76 %-át vonták be a rendszeres szemetgyűjtésbe. Kedvezőtlen a helyzet Nagytőkén, ahol teljesen hiányzik ez a szolgáltatás és Fábiansebestyénben, ahol a lakások mindössze 23%-ában van rendszeres szemetgyűjtés. A térségben közel hat éve üze-

mel a Szentese–Berki Hulladéklerakó telep, amely megfelelő műszaki védelemmel rendelkezik. Jelenleg Szentese, Szegvár és Nagytőke települések hulladéka kerül itt lerakásra. A többi település az Orosházán épült regionális hulladéklerakóba szállít. A szentesi hulladéklerakó kb. 2009-re telik meg, várhatóan – és bízva az orosházi projekt sikerében – a kistérség összes települése Orosházára fogja szállítani a kommunális hulladékot.

A kistérségben 2003-ban indult meg a szelektív hulladékgyűjtés, amellyel 35–40%-kal csökkenthető a lerakásra kerülő hulladék mennyisége. Jelenleg Szentesen és Szegváron összesen 39 gyűjtősziget működik, a szelektív hulladékot a Szentese–berki üzem fogadja, bálázás, válogatás után kerül a hulladék értékesítésre. A rendszer fejlesztését tervezik.

Nagy probléma az állati hulladékgyűjtők kérdése. Fábiánsebestyénben még működik a dögtűt, de további 4 rekultiválatlan dögtűt van a térségben. A szentesi biofermentáló projekt keretében meg kívánják oldani az állati hulladékok szelektált gyűjtését és feldolgozását. A programban 6 db állati hulladékgyűjtő udvar is épűlné.

II.6. Intézményrendszer

Az új Országos Területfejlesztési Koncepcióban kinyilvánítottak szerint a kistérség a térségi önszerveződés legfontosabb színtere, ilyen értelemben a szubszidiaritás, a decentralizáció és a helyi partnerség meghatározó szintje. A kistérségi együttműködések elsődleges fejlesztéspolitikai feladata, hogy biztosítsák a térségi léptékben integrált projektek megvalósítását, valamint a helyi szint érdekeinek összefogását és képviselését. Mindezek mellett a kistérségek szerepe elengedhetetlen az esetenként elaprózott önkormányzati feladatellátás (pl.: szociális, egészségügyi, oktatási, nevelési, közigazgatási stb.) partnerségen alapuló hatékonyabb szervezésében is. E fejezetben a szentesi kistérség intézményrendszere, az elért eredmények és a meglévő hiányosságok kerülnek bemutatásra.

Szentese Kistérség Többcélú Társulása 2004. június 25-én alakult meg.

A Társulás létrehozásának céljai:

- területfejlesztés
- szociális háló fejlesztése
- oktatási rendszer olcsóbbá tétele
- belső ellenőrzés megvalósítása a kistérségeken
- hatósági igazgatási és szabálysértési feladatok közös ellátása.

A Társulás feladatai:

- közös projektek megvalósítása,
- társulási megállapodásban felvállalt feladatok térségi szinten történő ellátása.

A kistérség lakossága a regionális lap által közölt cikkekből jut információkhoz a társulás céljait, feladatait, tevékenységét illetően. A hétköznapi életben nincs érdeklődés a Társulás és a munkaszervezet munkája iránt.

A Társulás a rendkívüli, előre nem látható kiadások fedezetét, illetve a pályázatokhoz szükséges önrészt a települések hozzájárulásából fedezi, akik ezen felül még tagdíjat is fizetnek. Az Európai Unió projektek saját erejének kiegészítésére a Belügyminisztériumhoz pályáztak. A kötelező feladatokat a Belügyminisztérium által finanszírozott többcélú társulási normatívából fedezi, míg a Társulási Iroda (munkaszervezet) működését az Országos Területfejlesztési Hivatal által juttatott normatívából finanszírozzák.

Az alkalmazottak beosztása, iskolai végzettsége, nyelvtudása a következők szerint alakul:

- Társulási iroda vezetője: pedagógiai végzettség, alapfokú angol nyelvtudás, projektmenedzsment ismeretek,
- Vidékfejlesztési menedzser: agráregyetemi végzettség, alapfokú angol nyelvtudás, projektmenedzsment ismeretek,
- Kistérségi megbízott: közigazgatás főiskolai végzettség, angol, német középfokú nyelvismeret, projektmenedzsment ismeretek, gazdasági szakértői irányú továbbképzés.

A „stabil” munkatársakon kívül, megbízási jogviszonyban, félállásban foglalkoztat a Társulás két belső ellenőrt, oktatási referenst, szociális referenst, egészségügyi referenst.

Közmunka program keretében 6 hónapig két adminisztrátor is segíti munkájukat.

A meglévő irodai infrastruktúra megfelelő.

A kistérségi menedzser, a kistérségi megbízott, a vidékfejlesztési menedzser és a falugazdász egymás közti kapcsolatában nincs személyi átfedés, jó munkakapcsolat van közöttük.

- A kistérségi menedzser (avagy társulási irodavezető) feladata a többcélú társulás feladatainak összehangolása, pályázatírás, koordinálás. Az általa koordinált projekthez kapcsolódóan és a társulási feladatokat illetően elkészíti az előterjesztéseket, és a Társulási Tanács elé terjeszti.
- A kistérségi megbízott térségi programozással, projektek generálásával, megírásával foglalkozik, és amit hivatala feladatául meghatároz. A fenti tevékenységhez kapcsolódó előterjesztéseket előkészíti és a Társulási Tanács elé terjeszti.
- A vidékfejlesztési menedzser is térségi programozással és projektek írásával foglalkozik, de inkább a kistelepülések egyedi igényeit kielégítve, valamint a Leader programban.
- A falugazdászok (térségi szinten 5 fő) feladata a gazdáknak való segítségnyújtás, projektek előkészítése és lebonyolítása, de részt vesznek a szakmai területet érintő térségi programozásban is.

A marketing eszközök közül az alábbiakkal rendelkeznek:

- Kistérségi kiadvány,
- Kistérségi térkép,
- Szentesi honlap, a kistelepülések turisztikai bemutatásával.

Elfogadott kistérségi szintű fejlesztési dokumentumok – amelyekben meghatározott fejlesztési irányokról már a kapcsolódási pontok című fejezetben volt szó – a következők:

- Területfejlesztési koncepció,
- Idegenforgalmi koncepció,
- Agrárstruktúra és vidékfejlesztési program.

A hosszú távú terveket projektek/pályázatok írásakor, illeszkedésvizsgálatnál használják.

A kistérségi társulás kapcsolatrendszere a kistérségen belül a következőképpen alakul:

A partnerek felsorolása	Az együttműködés tartalma	Az együttműködés intenzitása
Szentesi Kistérség Többcélú Társulása Társulási Irodája	Programok elkészítése, előterjesztések írása társulási ülésekre, szakmai programok véleményezése, projektek írása.	Napi kapcsolat.
Vidékefejlesztési menedzser	Településekről információ gyűjtése, programok készítése, projektgyűjtés, projektírás.	Napi kapcsolat.
Falugazdászok	Programok készítése, információgyűjtés a gazdák helyzetéről.	Heti-havi kapcsolat.
Vállalkozásfejlesztési Alapítvány	Inkubátorházat érintő projektek előkészítése, programírás.	Kapcsolatfelvétel havonta.
Kereskedelmi és Iparkamara szentesi térségi elnöksége	Vállalkozásokat érintő fejlesztési program írása, szakmai dokumentumok véleményezése, NFT-II..	Hetente.
Kistérségi megbízott	Nem releváns.	

A kistérség partnerségi kapcsolatrendszere a kistérség határain kívül a következő:

A partnerek felsorolása	Az együttműködés tartalma	Az együttműködés intenzitása
Megyei kistérségi megbízottak	Szakmai tapasztalatok, jó gyakorlatok átvétele a többcélú társulások működése, és projektek készítése kapcsán.	Heti kapcsolat.
Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, Megyei Stratégiai Iroda	Decentralizált alapok igénybevétele, tervezési munka.	Heti-kétheti kapcsolat.
Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség	Decentralizált alapok igénybevétele, tervezési munka, Dél-Alföldi Ivóvízminőség-javító program	Havi kapcsolat.
Dél-Alföldi Területfejlesztési Társulások Egyesülete, Makó	Felkészülés a DARFT-ülésen hozott döntésekre, döntés-előkészítés, érdekegyeztetés, tervezési munka, információgyűjtés.	Havi-kéthavi kapcsolat.
Orosháza	Dél-Alföldi Hulladékgazdálkodási Program	Hetente.
Csongrád, Mindszent	Szélessávú Internet program, Leader program	Napi kapcsolat a projekt előrehaladásától függően.

III. Koncepció

A Szentesi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program koncepció munkarészének feladata a helyzetelemzést követő (előkészítő fázis) javaslattevő fázisban a közép- és hosszútávon legkedvezőbb fejlesztési irányok részletes kidolgozása, a fejlődéshez szükséges feltételek meghatározása.

A koncepció alapelvei megegyeznek a Tisza- völgy árvízi biztonságának növelését szolgáló programmal érintett térség terület- és vidékfejlesztési koncepciójának 1107/2003.(XI.5.) Kormányhatározat 1.sz mellékletében deklarált alapelvekkel. A koncepcióalkotás lépései és dokumentált fejezetei a következők szerint alakulnak:

A *SWOT - analízis* a kistérség belső adottságait (erősség, gyengeség) és külső meghatározottságait (lehetőség, veszély), valamint a köztük lévő kapcsolatot, a bennük rejlő fejlesztési lehetőségeket, a szükségleteket foglalja össze. A műhelymunka keretében kialakított elemzés összekapcsolja a helyzetelemzést a célok, prioritások rendszerével, egyúttal összefoglal és súlyoz, komoly segítséget nyújt a megállapítások szelektálásában és rendszerezésében, a főbb jellemzőket kiemelő leírás egyúttal a kistérség „diagnózisa”.

A kistérségi integrált program *célpiramisa* - a SWOT-táblázat „belső celláinak” kitöltését követően - az alábbi rendszerben állt össze: jövőkép, átfogó célok, prioritások, specifikus célok, intézkedések.

A *jövőkép* küldetést, a kistérség számára meghatározó értékrendet fogalmaz meg, hosszú távon értelmezhető valószínűsített, kívánatos és egyben lehetséges jövőt ábrázol.

A jövőkép szlogenszerű megfogalmazása után kerültek meghatározásra - a fejlesztésben érintett minden szereplő számára iránymutatásul szolgáló - átfogó célok. Az integrált program kapcsán három prioritás került meghatározásra. A prioritások tovább bonthatók rövid- és középtávú célokra, amelyek megvalósítását az intézkedések segítik. A programozás során a prioritások és az intézkedések egységes szerkezetű adatlapokon kerülnek kifejtésre, részletes meghatározásra.

A kistérségi integrált program megvalósításának kulcsa: a hatékony, a változásokra sikerrel reagáló és alkalmazkodóképes intézményrendszer. Ennek megfelelően a jelenlegi *kistérségi intézményrendszer továbbfejlesztésére* is javaslat készült.

A koncepciót a program sikeres megvalósítása esetén bekövetkező *társadalmi, gazdasági, környezeti hatások* bemutatása, a kiegyenlített, harmonikus fejlődést ígérő, integrált területfejlesztés, vidékfejlesztés és környezetgazdálkodás forгатókönyve, illetve a program figyelmen kívül hagyása, sikertelensége esetén - mintegy figyelmeztetésül - a várható fejlődési ütemnek a kívánalmaktól való elmaradását, a leszakadás fokozódását előrejelző a rendszerszemlélet és az együttműködés hiányát fenntartó, a helyi adottságokat és szerepeket figyelmen kívül hagyó, *negatív forгатókönyv* zárja.

E két forгатókönyvként is felfogható fejezet *döntési alternatívát* mutat a kistérség számára, illetve fontos, hogy a mindennapi lépések is az ezekben összefoglaltak tudatában történjenek. Az itt kifejtett hatások lényegében a célpiramis intézkedéseinek indoklását tartalmazzák.

III.1. SWOT-analízis

Szentesi kistérség	Erősség	Gyengeség
	• Kedvező természetföldrajzi adottságok • Termálvíz sokoldalú hasznosítása • Fejlett mezőgazdasági kultúra • Szervezett értékesítési hálózat • Innovatív vállalkozások, magas vállalkozói aktivitás • Szentesi hungarikumok • Kézműves hagyományok • Épített örökség értékei, vonzó települési környezet, tanyás településszerkezet • Természeti értékek • Kedvező közlekedés-földrajzi helyzet • Kistérségek közötti gazdasági együttműködések • Magas színvonalú szak-és középiskolai háttér, művészeti képzés • Magas szintű egészségügyi és szociális ellátás • Aktív civil szervezetek, gazdag sport-és kulturális élet • Kiépített árvízvédelmi rendszer	• Egynemű tájhasználat • Korszerűtlen termálvíz-hasznosítási technológiák • Szélsőséges vízháztartás • Víziközmű-hiányosságok • Belső közlekedési kapcsolatok hiányosságai • Rossz mezőgazdasági szerkezet • Kedvezőtlen demográfiai folyamatok • Elszegényedés • Munkanélküliség, egyidejű munkaerőhiány, magas inaktivitás • Közbizonytalanság • Felnőttképzés hiányosságai
Lehetőség	Erősség-lehetőség stratégiák	Gyengeség-lehetőség stratégiák
• Erdősítési lehetőségek bővülése • Termálvíz komplex hasznosításának lehetőségei • Gyógy- és wellness szolgáltatások, egyediség iránti növekvő igény • Gyorsforgalmi kapcsolat kiépítése • EU-s vidékfejlesztési források bővülése • Innovációs folyamatok felértékelődése • Táj, természet felértékelődése, élőhely-rehabilitáció támogatottsága • Egészséges életvitel iránti igények elismerése • Tanyaprogramok megvalósítása	• A termálvíz erőforrás-megőrző, komplex, környezetbarát hasznosítása • Kulturális és épített környezeti értékek védelme és funkcionális fejlesztése • Sokszínű adottságokon alapuló egyedi turisztikai termékek fejlesztése	• A termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodó tájhasználat kialakítása • A tanyás térségek életminőségbeli felzárkóztatása • A települések közműszínvonalának emelése • Közlekedési hálózatok fejlesztése • Aktív, innovatív csoportok társadalmi, gazdasági érvényesülésének segítése • Vízviszatarató vízgazdálkodás kialakítása, víztestek rehabilitációja, jó állapotban tartása, élőhely-rehabilitáció
Veszély	Erősség-veszély stratégiák	Gyengeség-veszély stratégiák
• A fejlesztési stratégiák választási ciklusonkénti meghatározottsága • Kedvezőtlen EU-s folyamatok, forráskiáramlás • Szélsőséges klímavizonyok, aszályra, belvízre, árvízre hajlamosító körülmények fokozott jelentkezése • Belföldi fizetőképes kereslet csökkenése • Fejlesztési források koncentrálása • Megélhetésseljes föld-, agrár- és vidékpolitika • Mezőgazdasági termelők kiszolgáltatottsága • Rövidtávú érdekekre koncentráció iparszerű technológia térnyerése • A normatív támogatásokra alapozott humán szféra működésének ellehetetlenülése • Inaktivitásra ösztönző szociális ellátórendszer • Aktív társadalmi csoportok elvándorlását okozó feltételrendszer • A termálvíz használati költségeinek emelkedése	• Életképes innovatív, helyi kis- és közép vállalkozások fejlesztése • Gazdasági integráció, ipari potenciál erősítése • Az adottságoknak megfelelő, a táj karbantartására, gazdasági hasznosítására képes agrárszerkezet és annak megfelelő értékesítési hálózat kialakítása • Az agrárszerkezet-váltást segítő térségi együttműködések fejlesztése • A civil szervezetek szerepének bővítése, erősítése, aktivitásuk kiaknázása • A kistérségi együttműködések erősítése, szervezett keretek közé terelése	• Az aktív életre ösztönző, szociális gazdasági kezdeményezések súlyának növelése • A tanyás térségek gazdasági szerepének erősítése

III.2. Célpiramis

ÉLTETVE ÉLHETŐ KISTÉRSÉG

ÁTFOGÓ CÉL

A KISTÉRSÉG KÖRNYEZETI, TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI POTENCIÁLJÁNAK JAVÍTÁSA

PRIORITÁSOK

I. Élhető környezet kialakítása	II. Tájrehabilitáción alapuló gazdaságfejlesztés	III. A társadalmi tőke differenciált fejlesztése
------------------------------------	---	---

SPECIFIKUS CÉLOK

I.1. Környezeti állapot javítása	I.2. Az infrastruktúra fejlesztése	II.1. A diverzifikált gazdaság fenntartható fejlesztése	II.2. Tájpotenciált megtartó, jövedelmező mezőgazdaság kialakítása	III.1. Réteg-specifikus társadalom menedzsment	III.2. Társadalmi-területi kohézió erősítése
-------------------------------------	---------------------------------------	--	---	---	---

INTÉZKEDÉSEK

I.1.1. A termálvíz erőforrás-megőrző, komplex, környezetbarát hasznosítása I.1.2. Kulturális és épített környezeti értékek védelme és funkcionális fejlesztése I.1.3. Vízügyi vízgazdálkodás kialakítása, víztestek rehabilitációja, jó állapotban tartása, élőhely-rehabilitáció	I.2.1. A tanyás térségek életminőségbeli felzárkóztatása I.2.2. A települések közműszínterének emelése I.2.3. Közlekedési hálózatok fejlesztése	II.1.1. Életképes innovatív, helyi kis- és középvállalkozások fejlesztése II.1.2. Gazdasági integráció, ipari potenciál erősítése II.1.3. Sokszínű adottságokon alapuló egyedi turisztikai termékek fejlesztése	II.2.1. Az adottságoknak megfelelő, a táj karbantartására, gazdasági hasznosítására képes agrárszerkezet és annak megfelelő értékesítési hálózat kialakítása II.2.2. Az agrárszerkezet-váltást segítő térségi együttműködések fejlesztése II.2.3. A termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodó tájhasználat kialakítása II.2.4. A tanyás térségek gazdasági szerepének erősítése	III.1.1. Aktív, innovatív csoportok társadalmi, gazdasági érvényesülésének segítése III.1.2. Az aktív életre ösztönző, szociális gazdasági kezdeményezések súlyának növelése	III.2.1. A civil szervezetek szerepének bővítése, erősítése, aktivitásuk kiaknázása III.2.2. A kistérségi együttműködések erősítése, szervezett keretek közé terelése
---	---	---	--	---	--

III.3. Jövőkép

A Szentesi kistérség legfőbb küldetése, hogy



ÉLTETVE ÉLHETŐ

kistérséggé váljon, ahol a

környezet, a gazdaság és a társadalom

hármását egyszerre, a szinergia hatásokra építve igyekeznek fejleszteni, úgy hogy

- a környezet és az infrastrukturális programoknál az élhetőség és a környezet minőségének javítása,
- a gazdaságfejlesztésben a több lábon állás, a fenntarthatóság, a tájpotenciál megtartása és a jövedelmezőség,
- a társadalmi tőke fejlesztése területén, pedig a réteg specifikusság és a kohézió biztosítása határozzák meg az egyediséget.

III.4. A megvalósítást segítő intézményrendszer

A térségi önszerveződés legfontosabb színtere a kistérség. Az új Országos Területfejlesztési Koncepció értelmében a kistérségek a jövőben nem forráselosztó szerepet kapnak, hanem integrált kistérségi fejlesztések, programsomagok végrehajtása révén valósítják meg a fejlesztési tervekben kitűzött célokat.

Napjainkban egyre erősebben jelentkezik a szubszidiaritás érvényesülésének és érvényesítésének követelménye, ami azt jelenti, hogy a helyben jelentkező igények, szükségletek kielégítése, megoldása a lehető legközelebbi szinten történjen. E folyamatot erősíti továbbá a decentralizáció szükségessége is, melyek együttesen a kistérségi, NUTS IV. szint tényleges elismerését (jogszabályi feltételek, feladat- és hatáskörök tisztázása, a NUTS szintek egymás közti viszonyának rendezése, források biztosítása, kiszámíthatóság) jelentik, valódi közigazgatási reformok bevezetésével.

A kistérség forrásbevonó-megkötő képességét alapvetően a *helyi fejlesztő kapacitás* és az *érdekérvényesítő képesség* határozza meg. Az intézményrendszer tekintetében a következő javaslatok fogalmazhatók meg e két fő területre fókuszálva:

A fentiek szellemében a Szentesi kistérségben az intézményrendszert illetően a legfőbb cél a többcélú kistérségi társulás további fejlesztése és minél több feladat kistérségi illetve mikro-körzeti szinten való ellátása.

A kibővített, megnövekedett feladatok természetesen a létszám emelését - környezetgazdálkodási, gazdasági, jogi, humán és pénzügyi végzettségű szakemberekkel - indokolja. A létszámmal együtt az iroda infrastruktúrájának bővítése és korszerűsítése is elengedhetetlen.

A hatékony munkavégzéshez, a tervező, forrásszerző és menedzselő tevékenység szakmai színvonalának erősítéséhez indokolt a szakemberek felkészültségének fokozása, az európai uniós fejlesztési projektek kidolgozásához, készítéséhez szükséges gyakorlati ismeretek elsajátítása, a nyelvtudás fokozása. A tanulmányutak, a modellek, a pozitív és a negatív példák megismerése is az eredményes munkavégzést segítik.

Az integrált program sikeres megvalósításának záloga tehát egy hatékony, a változásokra sikerrel reagáló, alkalmazkodóképes, professzionális intézményrendszer működtetése, amely integrálja a terület- és vidékfejlesztés, valamint a környezetgazdálkodás szakembereit, illetve feladatait a célpiramisban meghatározott prioritások alá rendeli. A legitim területfejlesztési tanácson belül a prioritásokhoz igazodó bizottságok, illetve tervező-programozó-projektgeneráló műhelyek létrehozása javasolható.

Az integrált program társadalmasítása, folyamatos „csiszolása”, pontosítása, szintetizálása, a megváltozott feltételekhez való igazítása és monitoringja elengedhetetlen, és ez a társadalmi elfogadottságon keresztül a megvalósítás egyik kulcsa. A húzóemberek mellett, illetve velük együtt az egyes programok megvalósításának, tényleges felelőseinek, közreműködőinek megszólítása, felszólítása, és ezáltal az abszorpciók képesség fokozása illetve a forrásfelhasználás hatékonyságának és fenntarthatóságának növelése a jövőkép és a kitűzött célok elérését szolgálja.

Az integrált program megvalósítását és a jelenleg működő kistérségi iroda munkáját egy hosszú távú stratégia, valamint a marketing eszközök folyamatos bővítése jótékonyan támogatná. A partneri kapcsolatok szélesítése mind az EU tagállamainak kistérségei, térségei felé, mind pedig a vállalkozások, gazdasági társaságok, civil szervezetek irányába szükséges.

A helyi fejlesztő kapacitás fent vázolt továbbfejlesztésével párhuzamosan a kistérség érdekérvényesítő képességének fokozása, az érdekharmonizáló és lobbizási tevékenység kiterjesztése - a meglévő megyei és regionális szint mellett – országos és európai szinten is célszerű.

III.5. Társadalmi, gazdasági, környezeti hatás

Az integrált program sikeres megvalósítása egy kiegyensúlyozott, rendszerszemléleten, térségi kohézió és együttműködésen alapuló, a kistérség gazdasági szerepkörének kiteljesedését, ezáltal húzóerejének növelését, a kiegyensúlyozott társadalom kialakulása felé való törekvést előrevetítő forgatókönyvet ígér a kistérség lakossága, befektetői, vállalkozásai, és az idelátogatók számára egyaránt. A pozitív forgatókönyv a következő társadalmi, gazdasági és környezeti hatásokkal számol:

A tervezési időszak végére jelentősen javul a környezet állapota. Új technológiák kerülnek bevezetésre a termálvíz erőforrás-megőrző, környezetbarát és gazdaságilag is hatékony hasznosítása érdekében. Az épített örökség értékei közül jó néhány felújításra kerül, új, jobbra közösségi funkciót kap. Az amúgyis gazdag kulturális élet programjai, lehetőségei tovább bővülnek, a turizmusban egyedi turisztikai termékek épülnek rájuk.

Az utóbbi évek tapasztalatiból okulva megtörténik a belvízrendszerek átalakítása. Az illetékes környezetvédelmi felügyelőséggel közösen a szennyező források megszüntetése területén mérhető eredményeket sikerül elérni.

Az infrastruktúra-fejlesztés jelentős forrásokat emészt fel, ezzel együtt e téren is folytatódnak a beruházások. Az országos jelentőségű mellékutak egy része felújításra kerül, emellett új utak is épülnek. A földutak több mint fele szilárd burkolatot kap. Hálózatot kialakítva folytatódnak a kerékpárút építések. Új, modell értékű elemként az önkormányzatok autóbuszos közlekedéssel segítik a munkába járást, a mobilitást.

A vonalas infrastruktúra területén is jelentős beruházások történnek. Az ivóvízhálózat fejlesztése mellett az ivóvíz minőségében következnek be pozitív változások. A szennyvízkezelés részben megoldódik, az alternatív, környezetbarát módszerek is terjedőben vannak.

A külterületen élők magas száma és a hozzájuk kapcsolódó társadalmi-gazdasági, életminőségbeli feladatok nagy terhet jelentenek az önkormányzatok számára, ugyanakkor a kistérségben élők erősségként értékelik a tanyás településszerkezet jelenlétét. A tanyán élők gondjainak enyhítésén egyrészt műszaki infrastrukturális beruházásokkal, mint például szennyvízkezelés, hulladékgazdálkodás, energiaellátás, elérhetőség megoldása, másrészt humán típusú programokkal, mint a gondnoki hálózat létrehozása, közösségfejlesztés, egészségmegőrzés, szociális segítség igyekszik a kistérség erőfeszítéseket tenni, forrásokat összpontosítani, illetve programokat megvalósítani. A megkezdett programok folytatása indokolt.

A turizmus fejlesztése területén az elsődleges cél az egyedi turisztikai termékek termékesomagokká alakítása. A megvalósított fejlesztések számokban mérhető eredményeket hoznak a GDP alakulásában.

A vállalkozások támogatásának kiemelt célcsoportja az innovatív és életképes kis- és középvállalkozások. Tevékenységüket a kistérség inkubációval, gazdasági szolgáltatásokkal, a technológia- és termékfejlesztéssel, valamint a minőségbiztosítási rendszerek bevetésének támogatásával ösztönzi. Az ipari beruházók növelése mellett a kézműves tevékenység támogatása is fontossá vált a döntéshozók számára. A gazdasági társaságok, vállalkozások a rivalizálás helyett inkább az összefogásra, együttműködésre, hálózatok kialakítására, beszállítói kapcsolatok erősítésére, klaszterek létrehozására helyezik a hangsúlyt, melyek többletforrásokat és új munkahelyeket eredményeznek.

Talán a legjelentősebb és leglátványosabb változások a mezőgazdaságban mennek végbe. Az állattartásban az arra alkalmas helyeken az extenzív, legeltető állattartás nyer teret, az állattartó telepek technológiai és higiéniai korszerűsítésére is nagy gondot fordítanak. A kistérség mezőgazdasági hagyományaira illetve a hungarikumokra építve, a táj adottságait messzeme-

nően szem előtt tartva, és a kistérségek közötti gazdasági együttműködésekre alapozva agár-szerkezet váltás valósul meg, melynek részét képezi a vertikum kiépítése is. A mezőgazdaságban végbemenő változások alapját a parcellarendezés és a földcsere teszi ki. A vertikum részét képező termékek nagy része tájjellegű, fontos szerepet kap a márkavédelem és a marketing. Mind a termelést, mind az értékesítést segíti a termelők különböző társulásainak működése, a helyi termékpiac bővítése.

A kultúrtáj egyneműségét oldja a gyepesítés, az erdősítés, az erdősávok, sövények létesítése és a füves mezsgyék kialakítása. A mezőgazdaságban elért eredmények bizakodásra adnak okot, a szerkezetváltás további folytatását vetítik előre.

Végül, de nem utolsósorban a kistérségben a társadalmi tőke rejtett tartalékainak mozgósítása terén is jelentős lépések történnek. Az e-közigazgatás bevezetése megkezdődött, egyre több település, intézmény, vállalkozás tartja elengedhetetlenül fontosnak az internetes megjelenést. A távmunka, távoktatás nem ismeretlen fogalmak a kistérségben.

A civil szervezetek megerősödtek, az önkéntes, ugyanakkor professziót igénylő munkájukat hosszú távú stratégiák alapozzák meg, a civil tagok, aktivisták képzéseken vehetnek részt, nő a közösségi terek, civil házak száma.

A települések közötti összefogás is erősödik, kapcsolataik bővülnek a határ túloldalán is, testvér-települési kapcsolatok révén.

III.6. Negatív forgatókönyv

Az integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program figyelmen kívül hagyása illetve részbeni megvalósítása a következő fejlődési tendenciákat vetíti előre a Szentesi kistérség számára. A gazdasági és társadalmi struktúra változatlanul hagyása következtében a kistérség pozíciói lassú ütemben, de tovább romlanak. Ennek összetevői a következők:

A mezőgazdaságra továbbra is jellemző marad az egynemű tájhasználat: a nagytáblás szántók jelenléte, az erdők, erdősávok hiánya, a defláció, a rossz vízmegtartó képesség, ami együttesen a termésátlagok és a jövedelmezőség romlását eredményezi. A gondokat súlyosbítja a szélsőséges vízháztartás és a korszerűtlen termálvíz hasznosítási technológiák alkalmazása. A mérleg másik „serpenyőjében” jelen van egy szervezett értékesítési hálózat, a fejlett mezőgazdasági kultúra, a szentesi hungarikumok, de az egyenleg így is a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenése az élelmiszerfeldolgozás megmaradó hiányosságai miatt.

A kistérségben jelenlévő innovatív vállalkozások megerősödnek, forrásokat vonnak be, létszámot bővítenek. Az új alapítású gazdasági társaságok, vállalkozások viszont nem kapnak munkájukhoz hathatós segítséget, ami nagyon megnehezíti a tényleges működésüket. Az ipari parkban nem mutat emelkedést sem a betelepült vállalkozások, sem a nyújtott szolgáltatások száma. A vállalkozások közötti együttműködések csirái felelhetők, de a beszállítói kapcsolatok bővüléséről, klaszterek létrehozásáról nem beszélhetünk.

Az idegenforgalomban is történt némi előrelépés, hiszen az agro-, a vadász-, a vízi- és a termálturizmus területén létrejöttek egyedi termékek, melyekhez kapcsolódóan a szolgáltatások és az infrastruktúra, és némileg a marketing lehetőségei is bővültek.

A kulturális és az épített örökség egy része megóvásra, átöröklésre kerül. Az épületek új, jobbára közösségi funkciókat kapnak. Ugyanez azonban nem mondható el a kézműves hagyományok ápolásáról.

Az aktív civil szervezetek gazdag programokat nyújtanak, hiánypótló szerepet töltenek be az állami- és önkormányzati feladatok ellátása között. A magas színvonalú szak- és középiskolai háttér nem kellően alkalmazkodik a munkaerő-piaci igényekhez, elvárásokhoz. Az informatikai eszközök használata, mind egyéni, mind intézményi és vállalkozási szinten továbbra is alacsony.

A külterületen élő lakosság életminőségbeli hiányosságai felszámolása területén nem sok minden történt. A tanyás térségek felzárkóztatása a kiemelt kormányzati támogatás és figyelem mellett is még várat magára.

A közlekedési hálózatok fejlesztése területén a minőségbeli problémák egy részét sikerült orvosolni, néhány új út is megépült, a mezőgazdasági utak burkolattal való ellátása területén viszont nem történt előrelépés. A közműöllő némileg záródott.

A fent vázolt negatív forgatókönyv nem nyújt integrált fejlődést, nélkülözi a szinergia hatások érvényesülését.

III. 7. A prioritások és az intézkedések közötti kapcsolat

A következő táblázat a prioritások és az intézkedések közötti kapcsolatok rendszerét szemlélteti.

	Élhető környezet kialakítása	Tájrehabilitáción alapuló gazdaságfejlesztés	A társadalmi tőke differenciált fejlesztése
I.1.1. A termálvíz erőforrás megőrző, komplex környezetbarát hasznosítása	*	*	
I.1.2. Kulturális és épített környezeti értékek védelme és funkcionális fejlesztése	*	*	
I.1.3. Vízvisszatartó vízgazdálkodás kialakítása, víztestek rehabilitációja, jó állapotban tartása, élőhely-rehabilitáció	*	*	
I.2.1. A tanyás térségek életminőségbeli felzárkóztatása	*	*	*
I.2.2. A települések közműszíntvonalának emelése	*	*	
I.2.3. Közlekedési hálózatok fejlesztése	*	*	
II.1.1. Életképes innovatív, helyi kis- és középvállalkozások fejlesztése		*	*
II.1.2. Gazdasági integráció, ipari potenciál erősítése		*	
II.1.3. Sokszínű adottságokon alapuló egyedi turisztikai termékek fejlesztése		*	*
II.2.1. Az adottságoknak megfelelő, a táj karbantartására, gazdasági hasznosítására képes agrárszerkezet és annak megfelelő értékesítési hálózat kialakítása	*	*	
II.2.2. Az agrárszerkezet váltást segítő térségi együttműködések fejlesztése		*	*
II.2.3. A termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodó tájhasználat kialakítása	*	*	*
II.2.4. A tanyás térségek gazdasági szerepének erősítése		*	*
III.1.1. Az aktív, innovatív csoportok társadalmi, gazdasági érvényesülésének segítése		*	*
III.1.2. Az aktív életre ösztönző, szociális gazdasági kezdeményezések súlyának növelése		*	*
III.2.1. A civil szervezetek szerepének bővítése, erősítése, aktivitásuk kiaknázása	*	*	*
III.2.2. A kistérségi együttműködések erősítése, szervezett keretek közé terelése	*	*	*

IV. Operatív program

Az operatív program célkitűzése, hogy megalapozza a rendelkezésre álló, illetve megszerezhető források hatékony, fenntartható felhasználását az árvízvédelmi, tájhasználati és intézményfejlesztési szempontból egyaránt paradigmaváltó integrált program jövőképek, céljainak elérése, a támogatható tevékenységek megvalósítása érdekében.

Az operatív program egységes szerkezet szerint és olyan részletességgel mutatja be a javasolt intézkedéseket, hogy a leírtak alapján lehetővé váljon az egyes intézkedések megvalósítása, a többletforrások bevonása. Az operatív program alapját képező intézkedések egységes szerkezetű adatlapokon kerültek további bontásra. Az intézkedések időtávja hét év, azaz 2007-2013 évekre terjed ki, igazodik az Európai Unió tervezési ciklusaihoz.

Az operatív program szerkezetében és tartalmi elemeiben követi az Európai Unió Strukturális Alapok felhasználására vonatkozó előírásait, ebben az értelemben megfelel az 1260/1999. sz. EK rendeletben előírtaknak, valamint figyelembe veszi a Strukturális Alapok tervezésére és programozási dokumentumaira vonatkozó kézikönyv (Vademecum) és az Európai Bizottság 3. számú módszertani munkafüzete (Monitoring és értékelési mutatók: indikatív módszertan) ajánlásait is. Az operatív program tartalmát, felépítését tekintve az Európai Unióban alkalmazott programozási dokumentumok közül leginkább a Program kiegészítő dokumentumnak felleltethető meg.

Az EU-konformitás biztosítása mellett az operatív program megfelel a 18/1998. (VI. 25.), a területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló KTM rendelet vonatkozó előírásainak is.

Az operatív adatlapok kulcsa és a program középpontja: a *támogatható tevékenységek*. Az adatlapokon az intézkedések sorszámának és megnevezésének feltüntetése után az *általános célok* felsorolása következik. Az intézkedések céljai szorosan illeszkednek a célpiramis céljaihoz.

A *szükségesség indoklása* cellában megtalálható az adott intézkedés vázlatos hátttere, a szükségesség bemutatása, visszacsatolás a helyzetelemzésre, valamint utalás a támogatható tevékenységekre. Számszerű adatok ismertetésével azoknak a problémáknak a leírása, amelyeket a fenti intézkedés megvalósításával az adott területi egység, jelen esetben a Tisza-mente meg kíván oldani.

A következő rész az intézkedés tartalmának bemutatása, vagyis a *támogatható tevékenységek*, ütemezéssel kiegészítve. Az ütemezésnél a fent hivatkozottaknak megfelelően a 2007-2013-ig terjedő éveket vettük figyelembe. A támogatható tevékenységek nagy része – a rendelkezésre álló – hét évet felöleli.

A *projekt kiválasztási kritériumnál* a területi lehatárolás és a tartalmi kiválasztási szempontokra utaló, de csak a speciális kritériumok kerültek megfogalmazásra.

Ezt követő monitoring mutatók három csoportba oszthatók: outputmutatók, eredménymutatók, hatásmutatók. Outputmutató minden, közvetlenül az intézkedéshez kapcsolható, fizikai és pénzügyi egységben mérhető mutató, amelyek közvetlenül a támogatásból valósulnak meg, amire a támogatást ténylegesen fordítják, amit megépitenek, amit megvalósítanak stb.

Az eredménymutatók a támogatható tevékenységek közvetlen és azonnali eredményeihez kapcsolható mutatók, amelyek információt szolgáltatnak a bekövetkező változásról. Az eredménymutatók egyaránt lehetnek fizikai és pénzügyi mutatók.

Az intézkedés keretében megvalósított támogatható tevékenységek eredményei együttesen egy hosszabb ideig fennmaradó pozitív hatást válthatnak ki. A projektek megvalósításához köthető, a projektek közvetlen eredményein túlmutató hatások mérését szolgálják a hatásmutatók.

A közreműködő szervezetek, amelyek az intézkedés megvalósításáért, a támogatható tevékenységek kívánt eredményeinek eléréséért felelősek. Ezek azon szervezetek, amelyek az intézkedés céljaihoz, tevékenységeihez kapcsolódó forrással rendelkeznek.

Kedvezményezettek köre címszó alatt azon szervezetek, önkormányzatok, illetve vállalkozások bemutatása és specifikálása történt meg, amelyek a konkrét támogatásból részesülhetnek, illetve a forrásból részesülő támogatható tevékenységek kedvezményezettjei lesznek/lehetnek, mint projektgazdák.

A célcsoportokat azok a személyek, szervezetek alkotják, akik közvetlen haszonélvezői lesznek a támogatásban részesülő tevékenységeknek. Tehát a célcsoport az a társadalmi csoport, amelynek a helyzetén javítani kívánatos. Bizonyos esetekben megegyeznek a kedvezményezettekkel, de el is térhetnek tőlük.

A működési, megvalósítási terület az intézkedés megvalósításának helyszínére utal, fontos elv hogy - amennyiben lehetséges - megjelenjenek a támogatható tevékenységekhez igazodó területi specifikumok.

Az intézkedés megvalósításához szükséges források számszerűsítése millió Ft-ban megtörtént. A jelenlegi tervezési időszak *forrásszámításainak* kiinduló pontja a támogatható tevékenységek tartalmát adó konkrét feladatok, illetve naturáliák meghatározása volt

A 2007–2013-as időszakra feltárássra kerültek azok a fő források (európai alapok, hazai költségvetési források, a kistérségen belüli források) amelyek segíthetik a támogatható tevékenységek megvalósítását. Ez utóbbi azért szükséges, mivel jelenleg a következő ciklusra vonatkozó Nemzeti Fejlesztési Terv még most készül, ezért a konkrét pályázatok a 2007–2013-as időszakra még nem ismertek.

A programnak azon túl, hogy a térségben élő, dolgozó, tanuló, ide látogató és befektetni szándékozó személyeknek, szervezeteknek kíván hosszú távú iránymutatást adni, továbbá célja, hogy a megfogalmazott intézkedések országos szintre emelkedjenek, az új Nemzeti (Átfogó) Fejlesztési Tervben is szerepet kapjon.

I. Prioritás: Élhető környezet kialakítása

I.1. Specifikus cél: Környezeti állapot javítása

Sorszám, megnevezés	I.1.1. A termálvíz erőforrás-megőrző, komplex, környezetbarát hasznosítása ¹⁷
Általános célok	- Geotermikus energia környezetbarát, fenntartható hasznosítása - A felszín alatti vizek termál egészségturisztikai célú hasznosítása - A felszín alatti víztestek megőrzése, minőségük védelme, felszíni vizek szennyezésének csökkentése
Szükségességének indoklása	A Szentesi kistérség Magyarország legnagyobb hévíz-feltáró tevékenységének színtere és Európa legsűrűbb geotermikus mezej. A kistérségben 65 termál kutat tartanak nyilván. A kiemelt termálvizek alkáli hidrogén-karbonátos ásványvizek, esetenként jelentős fluorid-ion és metakvasav tartalommal. A kutak talpmélysége 400 és 3250 méter között váltakozik, valamennyi kút hőfoka 30 °C feletti, 22 kút vize 90 °C feletti kifolyási vízhőfokú. A kutak között található minősített gyógyvizet adó forrás is – amely a szentesi termál gyógyfürdőt táplálja –, de több kút vize tartalmaz a gyógyvízben megtalálható, értékes ásványi sókat. (Idekapcsolódó intézkedés: II.1.3.) A kutak vizét két lépcsőben hasznosítják: első lépcsőben főliák és üvegházak, valamint 4000 lakóegység automata, körvezetékkel fűtésére, második lépcsőben gyógyászati és turisztikai célokra. Szentes egyedülálló termálközmű-rendszerrel rendelkezik, mely három fűtőművet és öt termálkutat foglal magában. A háztartások felfűtését követően a zárt rendszerből kifolyó víz strandot és gyógyfürdőt táplál. Magyarországon a stratégiai jelentőségű felszín alatti vizek biztosítják az ország ivóvízellátásának több mint 97 %-át. Az egységes hidraulikai rendszert képező felszín alatti vizek elválaszthatatlan szerves részét képezik a termálvizek is. A felszín alatti vizek utánpótlódása korlátozott, ennek megfelelően a termálvíz sem megújuló energiaforrás, hanem a korlátozottan utánpótlódó felszín alatti víz elválaszthatatlan része. A kitermelt felszín alatti vizek felszíni befogadóba kerülve elhagyják az ország területét. A felszín alatti vizek minőségének védelme miatt, igen korlátozott azon igénybevételek száma, amelyek lehetőséget adnak a Magyarországon történő újrahasznosulására, helyben tartására. Erre jelenleg csak két vízhasználat esetében van mód: a környezetvédelmi kritériumokat kielégítő helyben tartásos szennyvízelhelyezések, illetve a zárt rendszerű energetikai célú termálvíz-kivétel.

¹⁷ Az adatlap kidolgozásához alapul szolgált az OTH Kiemelt Programok Főosztálya megbízásával a COWI Magyarország Kft. által készített Geo-Termál program dokumentációja.

	lek visszasajtolása. A használt termálvizek felszíni befogadóba történő vezetése - különösen a nagyobb hőmérsékletű és sókoncentrációjú energetikai célra használt vizek esetében - a felszíni vízfolyások vízminőségi károsodását okozhatja, amit a víz visszasajtolás, illetve ennek hiányában a megfelelő szennyvízkezelés kiküszöböl.
--	---

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.1.1.	A termálfürdő használtvíz kezelésének környezeti követelményeknek megfelelő megoldása	2007–2013
I.1.1.2.	Jelenlegi felszín alatti vízkivétellel járó geotermikus hőtermelő rendszereknél pótlólagos fejlesztések a környezetvédelmi követelmények kielégítése céljából	2007–2013
I.1.1.3.	Új felszín alatti vízkivétellel járó geotermikus hőtermelő rendszerek kialakítása vízvisszatáplálással	2007–2013
I.1.1.4.	Geotermikus hőtermeléshez szükséges infrastruktúra fejlesztése	2007–2013
I.1.1.5.	Új geotermikus hőtermelő rendszerek kialakítása felszín alatti víz kivétele nélkül	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	A projekt elősegíti az Eu Víz Keretirányelv (2000/60/EK) által előírt célok megvalósítását
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	- Geotermikus hőtermelésben foglalkoztatottak száma (fő), - Geotermikus hőtermelés mennyiségének növekedése (GJ), - Geotermikus hőtermelésre kivett felszín alatti vizek mennyiségének növekedése (m³), - Geotermikus hőtermelés esetén visszatáplált felszín alatti vizek mennyiségének növekedése (m³), - Az egészségturisztikai célra hasznosított termálvizek és gyógyvizek mennyiségének növekedése (m³), - Az egészségturisztikai létesítményekben a környezetvédelmi követelményeket kielégítően kezelt használtvíz mennyiségének növekedése (%).
Eredmény mutatók	- Geotermikus hőtermelés kapacitások (MW), - A geotermikus hőtermelésnél a felszín alatti víz kivételét szolgáló létesítmények kapacitásának növekedése (m³), - A geotermikus hőtermelésnél a felszín alatti víz visszatáplálását szolgáló létesítmények kapacitásának növekedése (m³), - Az egészségturisztikai célra hasznosított termálvizek kivételét szolgáló létesítmények kapacitásának növekedése (m³).

Hatásmutatók	- Növekszik a geotermikus energia részesedése a térség energia és hő termeléséből, - A felszín alatti vizek termál egészségturisztikai célú hasznosítása növekszik, - A felszín alatti víztestek mennyisége és minősége javul, felszíni vizek szennyezése csökken.
---------------------	--

Közreműködő szervezetek	- Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, - Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, - Szentes Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	- Önkormányzatok, önkormányzati társulások, - Gazdasági szervezetek.
Célcsoport	- Lakosság, - Egészségturisztikai szolgáltatást igénybevevő vendégek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.1.1.	A termálfürdő használtvíz kezelésének környezeti követelményeknek megfelelő megoldása	Szentes
I.1.1.2.	Jelenlegi felszín alatti vízkivétellel járó geotermikus hőtermelő rendszereknél pótlólagos fejlesztések a környezetvédelmi követelmények kielégítése céljából	Működő termálkutak
I.1.1.3.	Új felszín alatti vízkivétellel járó geotermikus hőtermelő rendszerek kialakítása vízvizsáplálással	Kistérség egész területe
I.1.1.4.	Geotermikus hőtermeléshez szükséges infrastruktúra fejlesztése	Kistérség egész területe
I.1.1.5.	Új geotermikus hőtermelő rendszerek kialakítása felszín alatti víz kivétele nélkül	Kistérség egész területe

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 Mft
I.1.1.1.	A termálfürdő használtvíz kezelésének környezeti követelményeknek megfelelő megoldása	100
I.1.1.2.	Jelenlegi felszín alatti vízkivétellel járó geotermikus hőtermelő rendszereknél pótlólagos fejlesztések a környezetvédelmi követelmények kielégítése céljából	200
I.1.1.3.	Új felszín alatti vízkivétellel járó geotermikus hőtermelő rendszerek kialakítása vízvizsáplálással	400
I.1.1.4.	Geotermikus hőtermeléshez szükséges infrastruktúra fejlesztése	200
I.1.1.5.	Új geotermikus hőtermelő rendszerek kialakítása felszín alatti víz kivétele nélkül	160
Összesen		1060

Források megnevezése (2007–2013)	- Európai Regionális Fejlesztési Alap, - Önkormányzati források,
---	---

	• Központi költségvetési forrás, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium célleitirányzatai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Vállalkozói tőke, • Hitel.
--	--

Sorszám, megnevezés	I.1.2. Kulturális és épített környezeti értékek védelme és funkcionális fejlesztése
Általános célok	• Élhető, kulturális javakban és épített értékekben gazdag települések kialakítása, • Helyi és térségi hagyományok fennmaradásának biztosítása, • Épített értékek felmérése, megőrzése, • Az helyi identitástudat erősítése.
Szükségességének indoklása	A kistérség megítélésében jelentős szerepet játszik a lakosság és választott vezetőik hagyományokhoz, kulturális és építészeti örökséghez fűződő viszonya. A helyi társadalom identitásának erősítésében fontos a környék hagyományainak, épített értékeinek megismerése, megőrzése. (Kapcsolódó intézkedés: II.1.3.) Támogatásra érdemes minden olyan kezdeményezés (hagyományörző egyesületek, népdalkörök, kézműves szakkörök, tanfolyamok, táborok stb.), rendezvény, amely segít az itt lakóknak gyökereik, hagyományaik megismerésében és továbbadásában a következő generációk és az újonnan a térségbe költözők számára egyaránt. A kistérség legtöbb településén vannak olyan épített értékek (szobrok, fészületek, épületek, temetők stb.), természetes tájalkotó elemek (idős fák, fasorok, kertek, parkok stb.), amelyek koruknál, elhelyezkedésüknek, kialakításuknak stb. fogva meghatározók, értéket képviselnek. Az épített örökség fennmaradásához nélkülözhetetlen számuk, állapotuk felmérése, helyreállításuk és amennyiben szükséges védelem alá helyezésük. Hasonlóképpen az egyedi tájértékek a felmérése, helyreállítása, védelme kistérségi és települési szinten is kiemelt feladat. Az épített értékek megőrzése, bemutatása és esetleg új, pl. közösségi funkciókkal való ellátása az itt élők közérzetét, (ön)értéktudatát javítja, erősítve a kötődést és kapcsolatot a szűkebb szülőföld öröksége, hagyományai és még meglévő értékei iránt, és nem utolsósorban hasznos az idelátogatók szempontjából is.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.2.1.	Hagyományörző egyesületek, kulturális rendezvények támogatása	2007–2013
I.1.2.2.	Helyi (települési, kistérségi) épített értékek (településszerkezet, településkép, épületek, építmények) felmérése, megőrzése és bemutató, tájékoztató rendszer kialakítása (információs táblák, honlapok, kiadványok)	2007–2013
I.1.2.3.	Történelmi, építészeti és közösségi értékeket hordozó településrészek, épületek felújítása, új funkciókkal történő hasznosítása, közösségi terekké fejlesztése (faluház, tájház, teleház stb.)	2007–2013

I.1.2.4.	Egyedi tájértékek felmérése, helyi védettség alá helyezése, állapotuk megóvása	2007–2013
----------	--	-----------

Projekt kiválasztási kritériumok	• Községi célú rendezvények, programok, • Hagyományos településképhez, településszerkezethez illeszkedő fejlesztés, • Műemlékek, helyi védelem alatt álló épített értékek, • Községi funkciójú épületek előnyt élveznek, • Oktatási, ismeretterjesztési célú fejlesztések, • Bemutathatóság.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Hagyományörző csoportok száma (db), • Rendezvények, fesztiválok száma (db), • Hagyományörzéssel kapcsolatos képzések, táborok száma(db), • Tájékoztató táblák száma (db), • Tájékoztató kiadványok száma (db), • Felmért épített értékek száma (db), • Felújított épületek száma (db), • Újonnan létrehozott községi épületek száma (db).
Eredmény mutatók	• Rendezvények látogatottsága (fő), • Képzéseken, tanfolyamokon résztvevők száma (fő), • Helyi védettségéről szóló rendeletek, • Örökségvédelmi hatástanulmányok, • Községi épületek látogatószáma (fő).
Hatásmutatók	• Identitástudat nő, • Községi élet erősödik, • Hagyományok, szokások fennmaradása, • Épített értékek fennmaradása, megújulása, • Településképp javul.

Közreműködő szervezetek	• Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Országos Lakás- és Építésügyi Hivatal.
Kedvezményezettek köre	• Települések önkormányzatai, és azok társulásai, • Közintézmények, • Közhasznú társaságok, • Civil szervezetek, • Egyházak és egyházi jogi személyek, • Vállalkozások, • Magányszemélyek.
Célcsoport	• Lakosság, • Térségbe látogató turisták.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.2.1.	Hagyományőrző egyesületek, kulturális rendezvények támogatása	Kistérség minden települése
I.1.2.2.	Helyi (települési, kistérségi) épített értékek (településszerkezet, településkép, épületek, építmények) felmérése, megőrzése és bemutató, tájékoztató rendszer kialakítása (információs táblák, honlapok, kiadványok)	Kistérség minden települése
I.1.2.3.	Történelmi, építészeti és közösségi értékeket hordozó településrészek, épületek felújítása, új funkciókkal történő hasznosítása, közösségi terekké fejlesztése (faluház, tájház, teleház stb.)	Kistérség minden települése
I.1.2.4.	Egyedi tájértékek felmérése, helyi védettség alá helyezése, állapotuk megóvása	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.2.1.	Hagyományőrző egyesületek, kulturális rendezvények támogatása	180
I.1.2.2.	Helyi (települési, kistérségi) épített értékek (településszerkezet, településkép, épületek, építmények) felmérése, megőrzése és bemutató, tájékoztató rendszer kialakítása (információs táblák, honlapok, kiadványok)	200
I.1.2.3.	Történelmi, építészeti és közösségi értékeket hordozó településrészek, épületek felújítása, új funkciókkal történő hasznosítása, közösségi terekké fejlesztése (faluház, tájház, teleház stb.)	500
I.1.2.4.	Egyedi tájértékek felmérése, helyi védettség alá helyezése, állapotuk megóvása	60
Összesen		940

Források (2007–2013)	megnevezése	• ERFA – kockázat megelőzés, turizmus, • EMVA, • Költségvetés célirányos támogatásai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Önkormányzatok forrásai, • Vállalkozói tőke, • Lakossági hozzájárulás.
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	I.1.3. Vízkárelhárítás, vízviasszatartó vízgazdálkodás kialakítása, víztestek rehabilitációja, jó állapotban tartása, élőhely-rehabilitáció
Általános célok	• Ár- és belvízi biztonság növelése, • Tájrehabilitáció, rendszerműködés helyreállítása, • Környezetszennyezések csökkentése, életkörülmények javítása.
Szükségességének indoklása	Az árvízvédelmi művek kiépítése nyomán a települések és a mezőgazdálkodók a hajdani ártér területét is használatba vették, de a megnövekedett árvízszintek és a szélsőséges víz-háztartás következtében a veszélyeztetettség folyamatosan nő. A probléma kezelése érdekében komplex program kidolgozására került sor, amely az árvízi biztonság megteremtését is szolgálja. A VTT a hazai árvízvédelmi fejlesztésekbe illeszkedve, két területre koncentrálni tervezi javítani a Tisza mentén az árvízi biztonságot: egyrészt a nagyvízi meder (a hullámtér) vízzállító képességének javításával, másrészt árvízi tározók építésével a mentett ártéren. A kistérség a programban a hullámtéri beavatkozások kapcsán érintett. A nagyberuházás mellett, a vagyoni és környezeti biztonság megteremtése érdekében továbbra is szükséges az elsőrendű gátak fenntartása, megerősítése, a hullámtér rendszeres karbantartása és a települések belvízrendezése. Az Eu Vízkormányozási Keretirányelvnek (2000/60/EK) megfelelően a vízgazdálkodási kérdéseket komplex módon kell kezelni. A hosszú távon fenntartható, racionális vízhasználat érdekében, vissza kell állítani a kistáji vízkörforgásokat, egyrészt földhasználat-váltással (II.2.3. intézkedés), másrészt a vizes élőhelyek és a kisvízfolyások rehabilitálásával. A vízpótlással, illetve a települések környezetvédelmi beruházásaival (I.2.1., I.2.2. intézkedés) fokozatosan megvalósulhat a vízszennyezések csökkentése, a felszíni és felszín alatti vizek minőségének helyreállítása.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.3.1.	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal és árvízvédelmi művek fejlesztése	2006 2007–2013
I.1.3.2.	VTT hullámtéri beavatkozásai (árapasztó vápa, tereprendezés, nyárigát elbontás, övzátványok rendezése, partbiztosítások)	2006 2007–2013
I.1.3.3.	Kurca rehabilitációja, kisvízfolyások (Veker-ér, Kórógy-ér, Mágocs-ér) felélesztése	2006 2007–2013
I.1.3.4.	Vizes élőhelyek kialakítása, tájrehabilitációja	2007–2013
I.1.3.5.	Települési belvízrendezés	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A projekt elősegíti az Eu Vízkormányozási Keretirányelv (2000/60/EK) által előírt célok megvalósítását,
---	---

	• VTT törvény által előírt ütemezés, • A vízügy feladatainak ütemezése.
--	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Vizes élőhelyek területe (ha), • vízminőségi mutatók, • Vízpótlást szolgáló vízrendszer hossza (km), • Kiépített árvízvédelmi védvonal hossza (km), • Fenntartott hullámtéri területek (ha), • Települési belvízelvezető rendszer hossza (km).
Eredmény mutatók	• Javul a vízminőség, • Árvízszint csökkenése (cm), • Ár és belvízkárok csökkenése (Ft), • Hullámtér vízlevezető képessége nő, • Aszálykárok csökkenése (mFt), • Degradált talajok aránya csökken (%).
Hatásmutatók	• Környezeti állapot javul, • Nő a biodiverzitás, • Javul a víztestek ökológiai állapota, • Gazdálkodás biztonságosabbá válik a területen, • Csökken az árvízveszély és a belterületi belvízveszély, • A hullámtér rendezettsége szélesíti a turisztikai célú hasznosítási lehetőségek skáláját.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Szentek Kistérség Többcélú Társulása • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Alsó-Tisza-Vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság. • Önkormányzatok, önkormányzati társulások. • Civil szervezetek. • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	• Lakosság

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.3.1.	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal és árvízvédelmi művek fejlesztése	Tisza, Körös mente
I.1.3.2.	VTT hullámtéri beavatkozásai (árapasztó vápa, tereprendezés, nyárigát elbontás, övzátónyok rendezése, partbiztosítások)	Tiszai hullámtér
I.1.3.3.	Kurca rehabilitációja, kisvízfolyások (Veker-ér, Kórógy-ér, Mágocs-ér, Ludas-ér) felélesztése	Kisvízfolyások
I.1.3.4.	Vizes élőhelyek kialakítása, tájrehabilitációja	Mély fekvésű területek

I.1.3.5.	Települési belvízrendezés	A kistérség minden települése
----------	---------------------------	-------------------------------

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2006 MFt	2007–2013 MFt
I.1.3.1.	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal és árvízvédelmi művek fejlesztése	2200	400
I.1.3.2.	VTT hullámtéri beavatkozásai (árapasztó vápa, tereprendezés, nyárigát elbontás, övzátonyok rendezése, partbiztosítások)	1000	1000
I.1.3.3.	Kurca rehabilitációja, kisvízfolyások (Veker-ér, Kórógy-ér, Mágocs-ér, Ludas-ér) felélesztése	70	450
I.1.3.4.	Vizes élőhelyek kialakítása, tájrehabilitációja	–	200
I.1.3.5.	Települési belvízrendezés	–	600
Összesen		3270	2650

Források megnevezése (2006, 2007–2013)	• Kohéziós Alap, • Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap, • Önkormányzati források, • Központi költségvetési forrás, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium céllelőirányzatai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok.
---	--

I.2. Specifikus cél: Az infrastruktúra fejlesztése

Sorszám, megnevezés	I.2.1. A tanyás térségek életminőségbeli felzárkóztatása
Általános célok	• A tanyák (és társadalmuk) megújulásának segítése • Az esélyegyenlőség és szolidaritás fokozása • Életkörülmények javítása (a népesség negatív irányú létszám változásának megszüntetése) • Környezetszennyezések csökkentése (víztestek állapotának javítása, talajszennyezések csökkentése) • Külső erőforrásoktól való függőség csökkentése
Szükségességének indoklása	A tanya olyan magányos településforma, amely a mezőgazdasági munkahely és lakóhely sajátos egységét jelképezi. A rendszerváltás felerősítette a külterületek átalakulási folyamatát. A klasszikus szerepek napjainkban történő érvényesülését nehezíti a tisztázatlan mezőgazdasági viszonyok és támogatások. Mindezek mellett a tanya társadalmára rányomja bélyegét a mélyszegénység folyamata. Összességében a halmozott hátrányok (gyors előregedés, elmagányosodás, (mély)szegénység és a tartós munkanélküliség, romló közbiztonság) jellemzőek. A megkettőzött szegregáció ezért a szociális szintű depriváció és földrajzi (térbeli) kirekesztettség között értelmezhető. A kistérségben az ott élők fokozottabb szociális segítségnyújtásra szorulnak. A tanyavilágot és a kisebb településeket a megélhetőségi lehetőségek hiányában hosszú távon elnéptelenedés fenyegeti. A tanyák infrastrukturális ellátottsága meglehetősen hiányos, a hagyományos hálózatépítő megoldások sok esetben irreálisan magas költségekkel járnak. Ezért szükséges a tanyák környezeti autonómiájának megteremtése.¹⁸ „Az autonómia tágabb értelemben olyan önállóság, mely az ésszerű lehetőségek szerinti legnagyobb mértékben a saját forrásokra való támaszkodást jelenti.” Ennek megfelelően az ivóvízellátás, szennyvízkezelés, hulladékkezelés és közlekedés területén jelentkező hiányosságokat oly módon kell megoldani, hogy csökkenjen az anyatelepüléstől való függés, illetve a tanyás térségek számára fontos környezeti erőforrások megőrzése biztosítva legyen. Tervezett tevékenységek az újratanyásodás folyamatának kereteit teremthetik meg azzal, hogy a város környéki tanyák tradícióját, hagyományait és innovációját segítik elő.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.2.1.1.	Külterület gondnoki hálózat létrehozása, a külterületi társadalom komplex felmérése	2007–2013
I.2.1.2.	Közösségi szervezettséget, megújuló- és megtartóképeséget fejlesztő humán programok támogatása	2007–2013
I.2.1.3.	Speciális egészségmegőrző projektek és a szociális	2007–2013

¹⁸ MTA RKK (szerk.: Csatári Bálint): Tanyakutatás 2005 Kutatási jelentések 1. füzet, Kecskemét. 2005

	segítés professzionalizációjának támogatása	
I.2.1.4.	Műszaki infrastruktúra (informatika és egyéb hagyományos közszolgáltatások) fejlesztése	2007–2013
I.2.1.5.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűtő kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	2007–2013
I.2.1.6.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	2007–2013
I.2.1.7.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	2007–2013
I.2.1.8.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	2007–2013
I.2.1.9.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Interprofesszionális projektek, • Hálózatos együttműködésekben alapuló projektek, • A hagyományok és az innováció fenntartása, • Modell-értékű projekt, • Környezetterhelés csökkentés hatékonysága, • A közműves szennyvízelvezető és –tisztító művel gazdaságosan el nem látható területekre vonatkozó Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Programjához (174/2003. (X. 28.) Korm. Rendelet) való illeszkedés.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• A komplex segítő szervezet költségvetése (mFt), • A szervezetben dolgozó szakalkalmazottak száma (fő), • A segítő tevékenység (anyagondnoki és támogató szolgálat) súlya a szervezetben (%), • Civil, közösségi, hagyományőrző programok, tantervek száma (db), • Az egészségügyi fejlesztések összege (m Ft) és a meg-, illetve felújított rendelői száma (db), • Az informatikai fejlesztések összege (mFt) és a jelző-rendszeres házigondozásba bekötött tanyák száma (db), • Hagyományos infrastruktúra fejlesztésére szánt források (m Ft), • Ártalommentesített fűtő kutak száma (db), • Vízfelhasználás (m³), • Egyedi szennyvíz-kezelő létesítmények száma (db), • Felszerelt napkollektorok száma (db), • Biomassza hasznosító kazánok, átmeneti tárolók (db), • Geotermikus energiát felhasználó rendszerek száma (db), • Beépített megújuló új villamosenergia kapacitás (kWh), • Korszerűsített bekötőutak hossza (km),

	• Komfortos lakások száma (db), • Szelektíven gyűjtött hulladék mennyisége (m³).
Eredmény mutatók	• Csökken a gyógyszerkasszára szánt kiadás és az egy orvosra jutó betegségrész, illetve a kórházi kezelési nap (Ft, illetve fő), • Csökken az elmagányosodás negatív mentális hatása, • Az informatikai kultúra terjedése (fő), • Humán erőforrás-fejlesztés, új komplex területi ellátás meggyökeresedése a humán közszolgáltatások területén (fő), • Felszíni vizekbe kerülő N és P tartalom csökken (µg/l), • Egyedi szennyvíz-kezelő létesítményekkel ellátott háztartások aránya növekszik (%), • Megújuló energiahordozóval megtermelt/ megtermelhető hő- és villamos energia arányának növekedése (összesített hőértékben PJ/év vagy %.).
Hatásmutatók	• A tanyák állapotának javulása, • Javul a tanyák elérhetősége, megközelíthetősége, • A tanyákon élők környezettudatosság nő, • Élhetőbb települési-tanyasi környezet, • Egészségtudatos magatartás kialakulása, • Az egyéni kockázatok csökkenése, • Társadalmi szolidaritás növekedése, • Tanyasi megtartóerő növekedése, • Felszíni és felszín alatti víztestek állapotának javulása, • Időszakos, szennyezett pangóvíz keletkezésének visszaszorulása, • Közegészségügyi mutatók javulása, • A hagyományos energiahordozóktól és energiainporttól való függőség mérséklődése, • A tanyákon élők gazdasági ereje nő.
Közreműködő szervezetek	• Egészségügyi Minisztérium, • Belügyminisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Energia Központ Kht., • Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Hivatal, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Szentek Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok és azok társulásai, • Települési önkormányzatok intézményei (iskolák, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok),

	• Házi orvosok, Egészségpénztárak, • Civil szervezetek, • Kutatóintézetek, • Közintézmények, • Közhatalnok társaságok, • Gazdasági vállalkozások, • Külterületi lakosság.
Célcsoport	• A kistérség lakossága,

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.1.1.	Külterület gondnoki hálózat létrehozása, a külterületi társadalom komplex felmérése	A kistérségi központ
I.2.1.2.	Közösségi szervezethez, megújuló- és megtartóképességet fejlesztő humán programok támogatása	Külterületi lakott helyek
I.2.1.3.	Speciális egészségmegőrző projektek és a szociális segítség professzionalizációjának támogatása	Külterületi lakott helyek
I.2.1.4.	Műszaki infrastruktúra (informatika és egyéb hagyományos közszolgáltatások) fejlesztése	Külterületi lakott helyek
I.2.1.5.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűtő kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	Külterületi lakott helyek
I.2.1.6.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	Külterületi lakott helyek
I.2.1.7.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	Külterületi lakott helyek
I.2.1.8.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	Külterületi lakott helyek
I.2.1.9.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	Külterületi lakott helyek

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.2.1.1.	Külterület gondnoki hálózat létrehozása, a külterületi társadalom komplex felmérése	350
I.2.1.2.	Közösségi szervezethez, megújuló- és megtartóképességet fejlesztő humán programok támogatása	70
I.2.1.3.	Speciális egészségmegőrző projektek és a szociális segítség professzionalizációjának támogatása	210
I.2.1.4.	Műszaki infrastruktúra (informatika és egyéb hagyományos közszolgáltatások) fejlesztése	350
I.2.1.5.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűtő kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése,	540

	víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	
I.2.1.6.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	720
I.2.1.7.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	1080
I.2.1.8.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	1080
I.2.1.9.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	180
Összesen		4 580

Források (2007–2013)	megnevezése	• Minisztériumi (EM, IHM, ICSSZM; OM, BM, KvVM, GKM,) céltámogatások, • Európai Szociális Alap, • Európai Regionális Fejlesztési Alap, • EMVA, • Önkormányzati és regionális források, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Vállalkozói tőke, • Lakossági hozzájárulás.
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	I.2.2. Települések közműszínvonalának emelése
Általános célok	• Életkörülmények javítása • Környezetszennyezések csökkentése • A víztestek jó ökológiai állapotba hozása
Szükségességének indoklása	A kistérség minden településén gondok vannak az ivóvízminőséggel. Elsősorban a magas arzén, illetve bór tartalom miatt 2006 decemberéig el kell végezni az ivóvízminőség javító beruházásokat Árpádhalmon, Nagymágocson, Szentés – Lapostó településrészen, Eperjesen, Fábiánsebestyénben, Nagytőkén. A szükséges beruházások megvalósulása a Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács által indított ivóvízminőség-javító program keretében várható. Derekegyháza, Szegváron és Szentés többi részén elsősorban a magas arzén és ammóniumtartalom miatt kell 2009. decemberéig ivóvízminőség-javítást végezni. A kistérség 8 települése közül csak Szentésen épült ki a szennyvízkezelő hálózat és a szennyvíztisztító. A Nemzeti Települési Szennyvíz- elvezetési és –tisztítási Megvalósulási Programról szóló a 30/2006.(II.8.) kormányrendelettel módosított 25/2002.(II.25.) kormányrendelet alapján: Szentésen (>15 000 LE) 2010 december 31-ig, Fábiánsebestyénben, Nagymágocson és Szegváron (2000–10 000 LE) 2015 december 31-ig meg kell oldani a szennyvízkezelést. A 2000 lakosegyenérték alatti településeken és a külterületi lakott helyeken, tanyákon a gazdaságosság érdekében az alternatív szennyvízkezelési (pl. ún. gyökérszívás) eljárások mellett az egyedi kommunális szennyvíztisztítók kialakításának lehetőségét szükséges vizsgálni. A fejlesztések megvalósításakor célszerű figyelemmel lenni a mélyárterek esetleges infrastruktúrájának kiváltására annak érdekében, hogy az ártér funkciói a későbbiekben teljesülhessenek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.2.2.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	2006 2007–2013
I.2.2.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	2007–2013
I.2.2.3.	Alternatív szennyvízkezelő rendszerek kialakítása	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Környezetterhelés csökkentés hatékonysága
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Ivóvízminőség javító beruházások (db), • Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások száma (db), • Közcsatornahálózat hossza (km), • Szennyvíztisztító kapacitás (m³).
Eredmény mutatók	• Ivóvíz arzén, ammónium-ion tartalmának csökkenése

	(mg/l), • Tisztított szennyvíz mennyisége (m ³), • Biológiai tisztított szennyvízmennyiség (m ³), • Csatornába, illetve a szennyvízhálózatba bekötött lakások aránya nő a lakásállományon belül (%), • Felszíni vizekbe kerülő N és P tartalom csökken (µg/l)
Hatásmutatók	• Bel- és külterületek talajvizeinek, felszíni vízfolyásainak elszennyeződésének csökkenése, • Időszakos, szennyezett pangóvíz keletkezésének visszaszorulása, • Víztestek ökológiai állapotának javulása, • Közegészségügyi mutatók javulása.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Dél-Alföld Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Szentesi Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok, és azok társulásai, • Közhasznú társaságok.
Célcsoport	• lakosság

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.2.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	Árpádhalom, Eperjes, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Nagytőke, Szentesi–Lapostó (2006-ig) Derekegyház, Szegvár, Szentesi, Szentesi–Magyartés (2009-ig)
I.2.2.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	Szentesi Fábiánsebestyén, Nagymágocs–Derekegyház, Szegvár
I.2.2.3.	Alternatív szennyvízkezelő rendszerek kialakítása	Árpádhalom, Eperjes, Nagytőke

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2006 MFt	2007–2013 MFt
I.2.2.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	— ¹⁹	— ²⁰
I.2.2.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	—	4 000
I.2.2.3.	Alternatív szennyvízkezelő rendszerek kialakítása	—	1 100
Összesen		—	5 100

Források megnevezése (2007–2013)	Európai Regionális Fejlesztési Alap, Önkormányzati források, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium célelőirányzatai, Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási
---	--

¹⁹ Dél-alföldi Ivóvízminőségjavító Program keretében

²⁰ Dél-alföldi Ivóvízminőségjavító Program keretében

	programok, Lakossági hozzájárulás.
--	---------------------------------------

Sorszám, megnevezés	I.2.3. Közlekedési hálózatok fejlesztése
Általános célok	• A szomszédos települések közötti kapcsolat javítása által az együttműködés segítése, • Az országos utak minőségének javításával, valamint az önkormányzati és a mezőgazdasági utak burkolásával a településkép és az életminőség javítása, • A kerékpáros turizmus fellendítése az Euro-velo és egyéb kerékpárutak kiépítésével, • Munkalehetőségek bővülése.
Szükségességének indoklása	A műszaki infrastruktúra hálózatok kiépítése, fejlesztése egy térség gazdasági fejlődésének alapvető feltétele. Az infrastruktúrális kapcsolatok javításával a külső és belső periférikus helyzet, és így a nagy fejlettségbeli különbség csökkenthető. A közúti közlekedés vezető szerepű a személy- és a teherforgalom lebonyolításában, így az úthálózatok kiépítettsége mellett az utak minősége kiemelkedő jelentőségű. A közlekedés fejlesztésének feladata a hiányzó közlekedési hálózati elemek és közlekedési létesítmények megvalósítása, valamint a meglévő hálózati elemek állapotának javítása, melyek megvalósulása esetén, javulnak a gazdasági létesítmények betelepülésének, a települések egymás közötti együttműködésének és a helyi lakosság munkába, iskolába járásának feltételei. (Kapcsolódó intézkedés: II.1.3.) Jelenleg főleg jelentős gépjármű forgalmú főutak belterületi szakaszai mentén találhatók önálló, kiépített kerékpáros nyomvonalak, amelyek belterületi forgalmi igényt elégítenek ki és a kerékpárosok biztonságát szolgálják. A földutak burkolása mind környezetvédelmi, mind településképi okokból fontos fejlesztési törekvés. A fejlesztések megvalósításakor célszerű figyelemmel lenni a mélyárterek sajátosságaira, esetleges infrastruktúrájuk kiváltására annak érdekében, hogy az ártér funkciói a későbbiekben teljesülhessenek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.2.3.1.	Országos mellékutak építése	2007-2013
I.2.3.2.	Országos mellékutak felújítása	2007-2013
I.2.3.3.	Kerékpárútépítés	2007-2013
I.2.3.4.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági földutak burkolása	2007-2013
I.2.3.5.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	2007-2013
I.2.3.6.	Önkormányzati autóbuszjárat a munkabajárás segítésére	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A 1107/2003. Kormányhatározat 4. pontja értelmében a VTT-vel érintett pályázatra jogosultak pályázatait prioritást élveznek, • A projekt illeszkedik az országos közlekedési és terület-
---	---

	fejlesztési koncepcióhoz, • A projekt hozzájárulásának mértéke a térség gazdasági és turisztikai felemelkedéséhez, • A projekt illeszkedik a külső hálózatokhoz, • A projekt elősegíti a belső együttműködések kialakulását, • A projekt megvalósítása helyi munkaerőt vesz igénybe, • A természetes állapot és a környezet legkisebb mértékű zavarása és szennyezése, • A projekt elősegíti a belső együttműködések kialakulását.
--	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Az újonnan megépített mellékutak hossza (km), • A felújított mellékutak hossza (km), • Az újonnan megépített kerékpárutak hossza (km), • Leburkolt belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak hossza (km), • Felújított belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak hossza (km), • Önkormányzati autóbuszjárat (db).
Eredmény mutatók	• A települések egymás közötti kapcsolatának javulása, • A periférikus helyzetben lévő települések kapcsolatainak gazdagodása, • Az utak minőségének javulása, • Munkába járás lehetőségeinek bővülése.
Hatásmutatók	• A településeken az életminőség javulása

Közreműködő szervezetek	• Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Útgazdálkodási és Koordinációs Igazgatóság, • Megyei önkormányzat, • Települési önkormányzatok, • Regionális Területfejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács • Csongrád Megyei Közlekedési Felügyelet, • Magyar Közút Kht. Csongrád Megyei Igazgatósága, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal.
Kedvezményezettek köre	• Magyar Közút Kht. Csongrád Megyei Igazgatósága, • Megyei és települési önkormányzatok, • Gazdasági társaságok, vállalkozások.
Célcsoport	• Lakosság, • Gazdasági társulások.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.3.1.	Országos mellékutak építése	Derekegyház elkerülő, Szentés északi elkerülő, Eperjes – Árpádhalom, Nagymágocs - Hódmezővásárhely
I.2.3.2.	Országos mellékutak felújítása	Derekegyház – Mindszent, Szegvár – Derekegyház, Orosháza – Árpádhalom, Nagymágocs – Hódmezővásárhely,

		Fábiánsebestyén – Eperjes - Gádosos
I.2.3.3.	Kerékpárútépítés	Derekegyház – Szentes, Eperjes, Szegvár, Szentes - Mindszent
I.2.3.4.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági földutak burkolása	A kistérség minden települése.
I.2.3.5.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	A kistérség minden települése.
I.2.3.6.	Önkormányzati autóbuszjárat a munkabajárás segítésére	Eperjes - Orosháza

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.2.3.1.	Országos mellékutak építése	2500
I.2.3.2.	Országos mellékutak felújítása	1320
I.2.3.3.	Kerékpárútépítés	1000
I.2.3.4.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági földutak burkolása	8000
I.2.3.5.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	1000
I.2.3.6.	Önkormányzati autóbuszjárat a munkabajárás segítésére	50
Összesen		13870

Források (2007–2013)	megnevezése	• GKM-Útfenntartás és fejlesztés előirányzat, • Kohéziós alap, • Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Önkormányzati források, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok.
---------------------------------	--------------------	--

II. Prioritás: Tájrehabilitáción alapuló gazdaságfejlesztés

II.1. Specifikus cél: A diverzifikált gazdaság fenntartható fejlesztése

<i>Sorszám, megnevezés</i>	II.1.1. Életképes, innovatív helyi kis- és középvállalkozások fejlesztése
Általános célok	• A mikro-, kis- és középvállalkozások versenyképességének növelése • A térség gazdasági diverzifikációja • Alternatív jövedelemszerzés ösztönzése • Foglalkoztatási helyzet javítása
Szükségességének indoklása	A vállalkozói aktivitás megyei viszonylatban jelentős és a vidéki térségek átlagánál is magasabb a kistérségben. A gazdaságban Szentese domináns szerepe érvényesül, a vállalkozások döntő többsége Szentésre koncentrálódik, mellette Szegváron is viszonylag sok vállalkozás működik. A kisvállalkozások száma kiemelkedően magas. A térség gazdasági prosperitásában ezért kiemelkedő szerep jut a foglalkoztatási szempontból is igen jelentős KKV szektornak. Helyzetbe hozásuk, fejlődésük elősegítése gazdasági és vállalkozásfejlesztési szolgáltatásokkal, technológiafejlesztésekkel, beruházásaik támogatásával lehetséges. A térség gazdasági fejlesztésében nagy szerepet játszhat a gazdasági diverzifikáció, benne a kézműves ipar fejlesztése, valamint a hagyományos ipar bővítése.

<i>Sorszám</i>	<i>Támogatható tevékenységek</i>	<i>Ütemezés</i>
II.1.1.1.	Vállalkozói központ és inkubátorház: vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	2007-2013
II.1.1.2.	A KKV-k versenyképességének javítása az információs hálózatok kiépítésével	2007-2013
II.1.1.3.	KKV-k technológia- és termékfejlesztése, innováció ösztönzése	2007-2013
II.1.1.4.	Alternatív jövedelemszerzés: kisipari, kézműves tevékenységek támogatása	2007-2013
II.1.1.5.	Gazdasági szolgáltatások bővítése	2007-2013
II.1.1.6.	A vállalkozások innovatív fejlesztéséhez szükséges minőségbiztosítási rendszerek bevezetése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A fejlesztés korszerűsége, innovativitás, • Vállalkozások versenyképességére gyakorolt hatás, • Foglalkoztatásra gyakorolt hatás, munkahelyteremtés, • Környezetvédelmi szempontok érvényesülése.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Létrejött vállalkozásfejlesztési, új gazdasági szolgáltatások száma (db), • Végrehajtott technológiai és termékfejlesztések, létrehozott új termékek száma (db), • Információs hálózatba bekapcsolódó KKV-k száma (db), • Bevezetett minőségbiztosítási rendszerek száma (db).

Eredmény mutatók	- Vállalkozásfejlesztési, gazdasági szolgáltatásokat igénybe vevő vállalkozások száma (db), - KKV szektorban foglalkoztatottak száma (fő), - Korszerű technológiájú vállalkozások száma (db).
Hatásmutatók	- A foglalkoztatás bővül (%), - A KKV-k nettó árbevételének növekedése (%), - A KKV-knál alkalmazásban állók számának és jövedelmének növekedése (%).

Közreműködő szervezetek	- Gazdasági – és Közlekedési Minisztérium, - Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, - Magyar Vállalkozásfejlesztési Kht., - Magyar Fejlesztési Bank, - Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, - Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Dél-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács.
Kedvezményezettek köre	- Mikro-, kis- és középvállalkozások, - Progress Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, - Települési önkormányzatok.
Célcsoport	- Mikro-, kis- és középvállalkozások, - A vállalkozásoknál alkalmazásban állók.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.1.1.	Vállalkozói központ és inkubátorház: vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	Szentés
II.1.1.2.	A KKV-k versenyképességének javítása az információs hálózatok kiépítésével	Kistérség minden települése
II.1.1.3.	KKV-k technológia- és termékfejlesztése, innováció ösztönzése	Kistérség minden települése
II.1.1.4.	Alternatív jövedelemszerzés: kisipari, kézműves tevékenységek támogatása	Kistérség minden települése
II.1.1.5.	Gazdasági szolgáltatások bővítése	Kistérség minden települése
II.1.1.6.	A vállalkozások innovatív fejlesztéséhez szükséges minőségbiztosítási rendszerek bevezetése	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.1.1.1.	Vállalkozói központ és inkubátorház: vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	280
II.1.1.2.	A KKV-k versenyképességének javítása az információs hálózatok kiépítésével	180
II.1.1.3.	KKV-k technológia- és termékfejlesztése, innováció ösztönzése	700
II.1.1.4.	Alternatív jövedelemszerzés: kisipari, kézműves tevékenységek támogatása	170
II.1.1.5.	Gazdasági szolgáltatások bővítése	120

II.1.1.6.	A vállalkozások innovatív fejlesztéséhez szükséges minőség-biztosítási rendszerek bevezetése	180
Összesen		1630

Források (2007–2013)	megnevezése	• Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke, • Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: : „1. K+F, innováció és vállalkozás” illetve „Vidéki körzetek és halásztól függő területek gazdasági diverzifikációja” • Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA); releváns támogatási terület: 3. tengely: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása, 52. cikk.
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.1.2. Gazdasági integráció, ipari potenciál erősítése
Általános célok	• Az ipar versenyképességének növelése • Korszerű gazdasági szerkezet kialakítása • Foglalkoztatási helyzet javítása • A gazdasági diverzifikáció erősítése
Szükségességének indoklása	Szentesen az ipar komoly hagyományokkal bír, ipari vállalatai megyei viszonylatban is jelentősek. A térségbe (városba) érkező külföldi tőke is az iparba fektetett be. Meghatározó ipari vállalatai a baromfifeldolgozó Hungerit Rt. és a villamosipari szelvényeket gyártó Kontavill Rt. A kistérségben a vállalkozói szektor kétpólusú: a 3 meghatározó jelentőségű, 250 főnél többet foglalkoztató vállalkozás (Hungerit Rt., Legrand Kontavill Rt. és az Árpád Agrár Rt.) mellett döntő arányban azok a KKV-k vannak, melyek a rendszerváltást követően sem omlottak össze, hanem gazdasági-foglalkoztatási szerepüket megtartották, és átalakulva működtek tovább. (Kapcsolódó intézkedések: II.1.1.) Az 1998-ban létrejött 120 hektáros Szentesi Ipari Parkban működik a városi vállalkozások 90 %-a. Az ipari park egy része a volt laktanyaterület, melynek rehabilitációja keretében vállalkozói inkubátorház létesült. Az ipari park fejlesztésének második és harmadik ütemében zöldmezős infrastruktúra épült ki, ahová befektetőket várnak. A térség agrárjellegéből kifolyólag az ipar is korábban a jó termőtalajokon termesztett mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódott. A szentesi kistérség ma is alapvetően mezőgazdasági jellegű. A térség iparát a feldolgozóipar, az építőipar, a gépipar, a bányászat és az energiaipar jellemzi a leginkább. A korábban Szentesen és Szegváron meghatározó szerepet betöltő könnyűipar az utóbbi időben már nem sorolható ide. Az Ipari Parkban működő vállalkozásoknál angol, francia, holland, dán, német, osztrák, ír és svéd érdekeltség is van. Az ipari park a térség gazdasági integrációjának és iparfejlesztésének bázisa lehet, fejlesztése így az egész ipari ágazat prosperitását segítheti. Mellette kiemelten fontos az egyes vállalati beruházások, a vállalkozók közötti gazdasági együttműködések ösztönzése, támogatása. Az ipari termelés hagyományai, a kiépült infrastruktúra, valamint a vállalkozási aktivitás szempontjából az ipar továbbra is hozzájárulhat a térség gazdasági fejlődéséhez.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.1.2.1.	KKV-k együttműködésének ösztönzése	2007-2013
II.1.2.2.	Klaszter(ek), beszállítói kapcsolatok kiépítése	2007-2013
II.1.2.3.	Ipari park infrastruktúrájának, szolgáltatásainak fejlesztése	2007-2013
II.1.2.4.	Ipari beruházások ösztönzése, technológia- és termékfejlesztés	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A fejlesztés korszerűsége, innovativitás, • Vállalkozások versenyképességére gyakorolt hatás,
---	--

	- Foglalkoztatásra gyakorolt hatás, munkahelyteremtés, - Együttműködő / érintett vállalkozások száma.
--	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	- Új vállalkozói együttműködések száma (db), - Végrehajtott technológiai és termékfejlesztések, létrehozott új termékek száma (db), - Létrejött klaszterek száma (db), - Ipari parkban létrejött szolgáltatásfejlesztések száma (db).
Eredmény mutatók	- Ipari vállalkozások száma (db), - Iparban foglalkoztatottak száma (fő), - Beszállítónak vált vállalkozások száma (db), - Ipari parkban létrejött új szolgáltatások száma (db), - Korszerű technológiájú ipari vállalkozások száma (db).
Hatásmutatók	- Az ipari foglalkoztatás bővül (%), - Az ipari vállalkozások nettó árbevételének növekedése (%).

Közreműködő szervezetek	- Gazdasági – és Közlekedési Minisztérium, - Magyar Vállalkozásfejlesztési Kht., - Magyar Fejlesztési Bank, - Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Dél-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács.
Kedvezményezettek köre	- Mikro-, kis- és középvállalkozások, - Ipari vállalkozások, - Progress Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, - Települési önkormányzatok, - Az ipari parkot üzemeltető szervezet.
Célcsoport	- Ipari vállalkozások, - Mikro-, kis- és középvállalkozások, - A vállalkozásoknál alkalmazásban állók.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.2.1.	KKV-k együttműködésének ösztönzése	Kistérség minden települése
II.1.2.2.	Klaszter(ek), beszállítói kapcsolatok kiépítése	Szentés központtal a kistérség minden települése
II.1.2.3.	Ipari park infrastruktúrájának, szolgáltatásainak fejlesztése	Szentés
II.1.2.4.	Ipari beruházások ösztönzése, technológia- és termékfejlesztés	Elsősorban Szentés

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.1.2.1.	KKV-k együttműködésének ösztönzése	350
II.1.2.2.	Klaszter(ek), beszállítói kapcsolatok kiépítése	400
II.1.2.3.	Ipari park infrastruktúrájának, szolgáltatásainak fejlesztése	200
II.1.2.4.	Ipari beruházások ösztönzése, technológia- és termékfejlesztés	1200
Összesen		2150

Források (2007–2013)	megnevezése • Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke, • Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: : „1. K+F, innováció és vállalkozás” illetve „Vidéki körzetek és halászatától függő területek gazdasági diverzifikációja”.
---------------------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.1.3. Sokszínű adottságokon alapuló egyedi turisztikai termékek fejlesztése
Általános célok	• A térség turisztikai vonzerejének növelése, • A minőségi vendégforgalom gyarapítása, • A vendégek hosszabb idejű tartózkodásának elérése.
Szükségességének indoklása	A kistérség Szentés központi ösztönző erejével a sokszínű természeti-kulturális értékeire alapozott egyedi turizmust épít ki a jövőben. A települések saját értékeiből táplálkozva a partnerkapcsolatok erősítése révén biztosítják majd a magas színvonalú vendégfogadást. A kistérségi adottságokat tekintve az egészségturizmus, a kulturális turizmus, az aktív turizmus, a falusi turizmus, az ökoturizmus és az agroturizmus kiemelt fejlesztési irányok. A turisztikai fejlesztések akkor válnak hatékonnyá, ha van a kistérségben olyan termék, amely regionális szinten versenyképes és vendégeket koncentrálnak. A termálturizmuson belül a gyógyászat és élményfürdőzés kiteljesítése a cél, amely vonzza a fizetőképes vendégkört, hosszú tartózkodási időt biztosít és magas költséssel jár. Ennek alapfeltétele a szálloda léte és a beutaztatás, mely tényezők szorosan összefüggnek, egymás feltételei. Szükséges a sportlétesítmények fejlesztése, a szolgáltatások számának és színvonalának növelése, valamint a Termál Gyógyfürdő fejlesztése. (Kapcsolódó intézkedések: I.1.1.) A kulturális turizmus fejlesztésének színtere Szentesen a megyeháza oktatási és konferencia-központtá alakítása, Népművészetek háza kialakítása, a Petőfi Szálló felújítása és hasznosítása, a református templom bekapcsolása az idegenforgalomba és regionális nagyrendezvény szervezése; térségi szinten pedig programcsomagok kialakítása a látnivalók összekapcsolásával. (Kapcsolódó intézkedések: I.1.2.) Az aktív turizmus fejlesztésén belül a kerékpárutak, vízi utak további kiépítése és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások kiszélesítése szerepel. (Kapcsolódó intézkedések: I.2.3.) A térségben a falusi turizmus még gyenge lábakon áll, ennek erősítése az agro- és ökoturizmussal párhuzamosan bemutatóhelyek kialakításával, rendezvények szervezésével szükséges. A kistérségi turizmus fejlődéséhez elengedhetetlen a turizmus infrastruktúra feltételeinek javítása és a települési együttműködés szorosabbá tétele, a turisztikai célú civil szervezetek szervezése. Ugyanilyen fontos a szomszédos és távolabbi térségekkel való együttműködés, közös programajánlat összeállítása, közös marketing folytatása (kiállítások, kiadványok, információs táblarendszer, információs iroda kialakítása).

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.1.3.1.	Termál-, gyógy- és élményturizmus fejlesztése (strandfürdő fejlesztése, fedett uszoda építése, gyógyszolgáltatások)	2007–2013
II.1.3.2.	Kulturális-, konferencia és vallás turizmus programjainak szélesítése és háttér-infrastruktúrájának javítása	2007–2013
II.1.3.3.	Vízi turizmus fejlesztése (szolgáltatások, Kórógy-ér alkalmassá tétele, kotrás)	2007–2013
II.1.3.4.	Kerékpárutak jelzőrendszerének, valamint kiszolgáló egyseégeinek bővítése	2007–2013
II.1.3.5.	Horgász, vadász és lovasturizmus fejlesztése	2007–2013
II.1.3.6.	A falusi turizmus kistérségi rendszerének kiépítése, szolgáltatásainak emelése, az öko- és gasztroturizmus társítása	2007–2013
II.1.3.7.	Minőségi szálláshelyfejlesztés (szállodák, panziók)	2007–2013
II.1.3.8.	Marketing erősítése és tájékoztató kiadványok készítése. Információs iroda létrehozása.	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Komplex turisztikai termékek kialakításához való hozzájárulása, • Térségben való gondolkodás, együttműködés, • Illeszkedés a megyei, regionális és országos fejlesztési koncepciókhoz, programokhoz, • Helyi munkaerőt foglalkoztató vállalkozások bővítése, • Családi és gyermeküdültetés elősegítése, • A természeti-tájszerkezeti adottságokhoz igazodó szálláshelyek fejlesztése, • Településkép javítását szolgáló és egyediséget jelentő fejlesztés, • Helyi lakosság életkörülményeit is pozitívan befolyásoló beruházás, • A hagyományokhoz igazodó kínálatbővítés, • Természetmegőrzés, • Népeségmegtartó és identitástudat növelő program kialakítás.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Új turisztikai programok száma (db), • Új turisztikai bázisok, bemutatóhelyek, centrumok száma (db), • Rendezvények száma (db), • Térségbe látogatók száma (fő), • Marketing termékek száma (db), • Szállásférőhelyek száma (db), • Szolgáltató egységek száma (db), • Táborozásban résztvevő gyerekek száma (fő), • Tájékoztató táblák, kiadványok száma (db), • Parkosított, kivilágított egységek száma, területe (db, ha),

	• Kampányok, akciók száma (db), • Koordinált programok, programcsomagok száma (db).
Eredmény mutatók	• A kistérségbe látogatók száma nő, • Új épített értékekkel gazdagodik a térség, • Turisztikai vonzerő, sokszínűség alakul ki, • A térségi hagyományt folytatók köre bővül, • Tájékoztatás javul, • Vendégforgalom növekedése (%), • Vendégéjszakák számának növekedése (%), • Új épített értékekkel gazdagodik a település, • A kistérség marketing arculatának kialakulása, • A marketing és tanácsadó vállalkozások számának növekedése, • A települések idegenforgalmi vonzereje nő, • A kistérségi tudat erősödése.
Hatásmutatók	• Az idegenforgalomból származó bevételek nőnek, • A kistérség ismertsége nő, • A foglalkoztatás bővül, • Alternatív jövedelemszerzési lehetőség alakul ki, • Az életszínvonal emelkedik, • A térségi hagyományok feléledése, • Életfeltételek javulása, • A kistérség turisztikai versenyképességének javulása.
Közreműködő szervezetek	• Miniszterelnöki Hivatal, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Magyar Turizmus Rt, • Regionális Idegenforgalmi Bizottság, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Települési önkormányzatok, • Körös-Maros Nemzeti Park, • Helyi egyesületek, • Civil szervezetek.
Kedvezményezettek köre	• Idegenforgalmi, turisztikai vállalkozások, • Civil szervezetek, • Települési Önkormányzatok, • Vállalkozók, szolgáltatók, • Helyi önkormányzati társulások, • Helyi kistérségi, megyei, regionális fejlesztési szervezetek, • Lakosság.
Célcsoport	• Lakosság, • Vendégek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.3.1.	Termál-, gyógy- és élményturizmus fejlesztése (strandfürdő fejlesztése, fedett uszoda építése, gyógyszolgáltatások)	Szentés
II.1.3.2.	Kulturális-, konferencia és vallás turizmus programjainak szélesítése és háttér-infrastruktúrájának javítása	Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Szegvár, Szentés
II.1.3.3.	Vízi turizmus fejlesztése (szolgáltatások, Kórógy-ér alkalmassá tétele, kotrás)	Szentés, Szegvár
II.1.3.4.	Kerékpárutak jelzőrendszerének, valamint kiszolgáló egységeinek bővítése	Derekegyház, Szentés, Eperjes, Szegvár
II.1.3.5.	Horgász, vadász és lovasturizmus fejlesztése	Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Nagytőke, Szegvár, Szentés
II.1.3.6.	A falusi turizmus kistérségi rendszerének kiépítése, szolgáltatásainak emelése, az öko- és gasztroturizmus társítása	Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Fábiánsebestyén, Nagymágocs, Nagytőke, Szegvár, Szentés
II.1.3.7.	Minőségi szálláshelyfejlesztés (szállodák, panziók)	Szentés, Szegvár, Nagymágocs, Fábiánsebestyén
II.1.3.8.	Marketing erősítése és tájékoztató kiadványok készítése. Információs iroda létrehozása.	Szentés, Szegvár

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 Mft
II.1.3.1.	Termál-, gyógy- és élményturizmus fejlesztése (strandfürdő fejlesztése, fedett uszoda építése, gyógyszolgáltatások)	2700
II.1.3.2.	Kulturális-, konferencia és vallás turizmus programjainak szélesítése és háttér-infrastruktúrájának javítása	1500
II.1.3.3.	Vízi turizmus fejlesztése (szolgáltatások, Kórógy-ér alkalmassá tétele, kotrás)	100
II.1.3.4.	Kerékpárutak jelzőrendszerének, valamint kiszolgáló egységeinek bővítése	120
II.1.3.5.	Horgász, vadász és lovasturizmus fejlesztése	1500
II.1.3.6.	A falusi turizmus kistérségi rendszerének kiépítése, szolgáltatásainak emelése, az öko- és gasztroturizmus társítása	2000
II.1.3.7.	Minőségi szálláshelyfejlesztés (szállodák, panziók)	3600
II.1.3.8.	Marketing erősítése és tájékoztató kiadványok készítése. Információs iroda létrehozása.	1200
Összesen		12720

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Önkormányzati források, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium céllelőirányzatai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Saját erő, • Hitel
---------------------------------	--------------------	---

II.2. Specifikus cél: Tájpotenciált megtartó, jövedelmező mezőgazdaság kialakítása

Sorszám, megnevezés	II.2.1. Az adottságoknak megfelelő, a táj karbantartására, gazdasági hasznosítására képes agrárszerkezet kialakítása
Általános célok	• Versenyképesség megőrzése, növelése, • Termelési szerkezet átalakítása, • Talajdegradáció csökkentése, • Biodiverzitás és agro-biodiverzitás növelése.
Szükségességének indoklása	A jó minőségű termőtalajok, a kedvező klimatikus adottságok és a geotermikus energiában való bővelkedés által a térségben megtermelt mezőgazdasági termékek skálája széles. Hagyományos, illetve tájjellegű termék a szentesi kosszarvú, az étkezési fehér paprika, paradicsompaprika, a fejes fehér káposzta, hónapos retek, karalábé, vörös káposzta, a rózsavirágú naspolya, mint kuriózum, valamint a Hungerit Rt. által előállított liba- és kacsamáj. Az állatállomány csökkenése az értékesítési gondok miatt mindenképp a minőségi termelést helyezi előtérbe. (Kapcsolódó intézkedések: II.2.2.) A térség kedvező mezőgazdasági adottságainak megőrzése, fejlesztése, a minőségi termék előállítás, valamint a környezeti tényezők, természeti erőforrások védelme és fenntartható használata érdekében fejlesztendő az agrotechnikai módszerek és a technológiai színvonal. Komoly probléma és a termelést hátráltató tényező, hogy a kistermelők földterületei külön parcellákon vannak (nem megoldott a birtokrendezés problémája), továbbá nem rendelkeznek megfelelő anyagi háttérrel a saját termelés beindításához, vagy annak fejlesztéséhez, így továbbra is bérbe adják földjeiket. A bérleti szerződések - amit a földtulajdonosok egymás között kötnek - többnyire egy évre szólnak, míg a gazdasági társaságok és földtulajdonosok között megkötött szerződés általánosan öt évre szól. A tartós bérlet még nem elég elterjedt és még nincs megfelelő tartalma a szerződéseknek, amely a földtulajdonosok számára biztonságot és biztos megélhetést jelentene. A probléma kezelését, a gazdaságos földhasználat kialakulását szolgálják a parcellarendezések és földcserék. A kistérség északkeleti részén fekvő Cserebökényi puszták extenzív, legeltető állattartásra lenne alkalmas, sajnos mára jelentősen lecsökkent a juhállomány. A termő- és élőhelyi adottságokhoz nem kellően alkalmazkodó területhasználat racionalizálása érdekében, a gyenge termőhelyi adottságokkal rendelkező területeken művelési ágváltás, extenzifikáció szükséges. (Kapcsolódó intézkedések: II.2.3.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.2.1.1.	Növénytermesztés integrált agrotechnika alkalmazásával	2007–2013
II.2.1.2.	Állattartó telepek technológiai és higiéniai korszerűsítése	2007–2013
II.2.1.3.	Tájjellegű termékek előállítása, márkavédelme	2007–2013

II.2.1.4.	Extenzív, legeltető állattartás	2007–2013
II.2.1.5.	A természetes, földrajzi elemek és a birtokhatárok összehangolása, parcellarendezés, földcsere	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• összehangolt, minőségi és mennyiségi termelésfejlesztés, • gyakori belvízkárokkal sújtott területek, szikesek intenzív szántóföldi termelésből történő kivonása, • talaj- és vízkészletvédő agrotechnika alkalmazása, • Szentesi hungarikumok minőségi előállítás.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• tájjellegű termékek száma (db, t/termékfajta), • állatlétszám (db), • modernizált állattartó telepek száma (db), • integrált technológiát alkalmazó gazdaságok száma(db).
Eredmény mutatók	• tájjellegű termékek számának növekedése (db, t/termékfajta), • állatlétszám növekedése (db), • modernizált állattartó telepek számának növekedése (db), • integrált technológiát alkalmazó gazdaságok száma nő (db).
Hatásmutatók	• biodiverzitás és környezetminőség javulása, • tájkép javulása, • megfelelő kultúrállapot elérése, • technológiai, minőségi színvonal emelkedése.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal, • Csongrád Megyei Agrárkamara, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Árpád Kistérségfejlesztő Önkormányzati Egyesület, • Szentes Kistérség Többcélú Társulása, • Települési Önkormányzat.
Kedvezményezettek köre	• Települési Önkormányzat, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	• Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, • Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.2.1.1.	Növénytermesztés integrált agrotechnika alkalmazásával	Szentesi kistérség
II.2.1.2.	Állattartó telepek technológiai és higiéniai korszerűsítése	Szentesi kistérség
II.2.1.3.	Tájjellegű termékek előállítása, márkavédelme	Szentesi kistérség
II.2.1.4.	Extenzív, legeltető állattartás	Szentesi kistérség, elsősor-

		ban Szentcsanak-Cserebökény, Nagytköke, Szegvár, Derekegyház gyeppterületei
II.2.1.5.	A természetes, földrajzi elemek és a birtokhatárok összehangolása, parcellarendezés, földcsere	Szentesi kistérség

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.2.1.1.	Növénytermesztés integrált agrotechnika alkalmazásával	3500
II.2.1.2.	Állattartó telepek technológiai és higiéniai korszerűsítése	3500
II.2.1.3.	Tájjellegű termékek előállítása, márkavédelme	2000
II.2.1.4.	Extenzív, legeltető állattartás	1200
II.2.1.5.	A természetes, földrajzi elemek és a birtokhatárok összehangolása, parcellarendezés, földcsere	1500
Összesen		11700

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap • Minisztériumi (FVM, KvVM) céltámogatás • Önkormányzati forrás • Vállalkozói tőke
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.2.2. Az agrárszerkezet-váltást és a vertikum kiépülését segítő térségi együttműködések fejlesztése
Általános célok	• Termelési szerkezet átalakítása, • Termelési veszteségek csökkentése, • Versenyképesség növelése, • Kiegyenlített fejlődés, • Népeségmegtartó-erő növelése.
Szükségességének indoklása	A agráriumban jelentős veszélyt jelent az Európai Unióban érvényesülő túltermelés, a szoros piaci verseny, a magas termelési, tartási és minőségbiztosítási követelmény, a fejlesztéshez, olykor az életben maradáshoz szükséges tőke hiánya. E probléma kezelésére megalakult a gyümölcs- és zöldségtermelőket egységes rendszerbe integráló Termelési és Értékesítési Rendszer, amelynek segítségével, közös csomagolástechnikával, közös marketingtevékenységgel léphetnek a kistermelők piacra. A zöldségtermesztés és a baromfitenyésztés szervezett termékpálya kapcsolatokra épül, a többi mezőgazdasági termék esetében ez esetleges. A sertésfelvásárlás és a tejfelvásárlás megoldott a kistérség településein, e termékek azonban ezzel ki is kerülnek a kistérségből. A mezőgazdasági termékekre épült feldolgozók a térségen belüli mezőgazdasági termelés szerkezetét követik, de egyes élelmiszeripari üzemek hiánya érzékelhető (pl.: konzervgyár, gyümölcsaszaló, zöldségszárító, primőrzöldség feldolgozó). Fontos, hogy minél több olyan családi gazdaság jöjjön létre a térségben, amely magas színvonalon, és jövedelmezően termel. A kistérség kedvező agrárpotenciáljára építve, a versenyképesség megőrzése, fejlesztése érdekében megvalósítható a helyi adottságokhoz igazodó, gazdálkodók közötti és térségi együttműködés, a termékpályák teljesebb kiépítése. Az egyedi, minőségi termelést segíti elő a hungarikumok termelési – feldolgozási - értékesítési hálózatának létrehozása, illetve fejlesztése.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.2.2.1.	Termelők gazdálkodási társulásainak létrehozása, működtetése	2007–2013
II.2.2.2.	Feldolgozó üzemek létesítése, korszerűsítése	2007-2013
II.2.2.3.	Tájjellegű és minőségi agrártermékek marketingje	2007-2013
II.2.2.4.	Termelői értékesítési hálózat erősítése, működtetése	2007-2013
II.2.2.5.	Helyi termékpiac térségi együttműködésben történő fejlesztése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• gazdálkodók közötti együttműködések, eszköz- és géphasználat, gazdálkodás, legeltetés, valamint feldolgozás és értékesítés céljából, • kistérségek közötti együttműködések preferálása az értékesítési hálózatban, • tájjellegű termékek feldolgozottsági szintjének emelése.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	- szövetkezesek, társulások száma (db), - feldolgozó üzemek száma (db), - feldolgozóüzemek korszerűsítésére fordított pénzösszeg (mFt), - bevezetett tájjelegű, minőségi agrártermékek, - agrármarketingre fordított pénzek (mFt), - értékesítési egységek száma (db) - értékesítés volumene (Ft).
Eredmény mutatók	- szövetkezesek, társulások növekvő száma (db), - feldolgozó üzemek növekvő száma (db), - értékesítés növekvő volumene (Ft).
Hatásmutatók	- termelési költségek csökkenése, - népességmegtartó képesség növekedése, - kistérség kiegyenlített fejlődése, - minőségi termék előállítás növekvő színvonala.

Közreműködő szervezetek	- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, - Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal, - Csongrád Megyei Agrárkamara, - Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, - Árpád Kistérségfejlesztő Önkormányzati Egyesület, - Szentesi Kistérség Többcélú Társulása, - Települési Önkormányzat.
Kedvezményezettek köre	- Települési Önkormányzat, - Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	- Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, - Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.2.2.1.	Termelők gazdálkodási társulásainak létrehozása, működtetése	Szentesi kistérség
II.2.2.2.	Feldolgozó üzemek létesítése, korszerűsítése	Szentesi kistérség
II.2.2.3.	Tájjelegű és minőségi agrártermékek marketingje	Szentesi kistérség
II.2.2.4.	Termelői értékesítési hálózat erősítése, működtetése	Szentesi kistérség
II.2.2.5.	Helyi termékpiac térségi együttműködésben történő fejlesztése	Szentesi kistérség, elsősorban Szentesi

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.2.2.1.	Termelők gazdálkodási társulásainak létrehozása, működtetése	1000
II.2.2.2.	Feldolgozó üzemek létesítése, korszerűsítése	3000

II.2.2.3.	Tájjellegű és minőségi agrártermékek marketing-je	2000
II.2.2.4.	Termelői értékesítési hálózat erősítése, működtetése	800
II.2.2.5.	Helyi termékpiac térségi együttműködésben történő fejlesztése	1500
Összesen		8300

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap • Minisztériumi (FVM, KvVM) céltámogatás • Önkormányzati forrás • Vállalkozói tőke
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.2.3. A termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodó tájhasználat kialakítása
Általános célok	• Értékfenntartó gazdálkodási rendszerek kialakítása, • Biológiai és táji sokféleség (diverzitás) növelése, • A porszennyezés mérséklése, • Talajok kémiai és fizikai szennyezésének csökkentése, • Turisztikai vonzerő növelése, • Az élet- és környezetminőség javítása.
Szükségességének indoklása	A konvencionális mezőgazdasági stratégia nemcsak a kiváló termőhelyi adottságú területeken jellemző, hanem a mélyebb fekvésű és környezetileg érzékenyebb térségekben is. Itt a károk fokozottan jelentkeznek, de a kedvező adottságú, környezetileg kevésbé érzékeny területeken is jelentős a fizikai degradáció (defláció, porosodás, tömörödés stb.) és kémiai szennyezés. Amennyiben megvalósulna a vízrajzi, domborzati, valamint a talajtani adottságokhoz igazodó tájhasználat, jelentősen csökkenne a környezet, különösképpen a talajok kémiai szennyeződése, a defláció okozta fizikai talajpusztulás, valamint a szélsőséges vízháztartási vízviszonyok és az egyoldalú termékszerkezet miatt meglévő magas termelési kockázat. A tájhasználat-váltás a negatív hatások mérséklése mellett számos kedvező folyamatot indítana el. Ezek közül legfontosabb a sokféleség vagy diverzitás növelése a következő területeken: a földhasználat és üzemméretek sokfélesége, az élőhelyek sokfélesége, a természetben élő és a kultúrfajok diverzitása. A mozaikos tájszerkezet továbbá kedvező hatást gyakorolna a térség turisztikai vonzerejére, az itt élő népesség élet- és környezetminőségére és nem utolsósorban jövedelemszerzési lehetőségeire és termékszerkezet-bővítésére. (Kapcsolódó intézkedések: II.1.3., II.2.1., II.2.2)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.2.3.1.	Szántóterületek gyepesítése, a telepítések ápolása	2007–2013
II.2.3.2.	Invazív gyomok visszaszorítása	2007-2013
II.2.3.3.	Mezőgazdasági területek erdősítése, a telepítések ápolása	2007-2013
II.2.3.4.	A tájrehabilitáció során kialakított vizes élőhelyek fenntartása	2007-2013
II.2.3.5.	Mezővédő erdősávok, fás-cserjés sövények létesítése	2007-2013
II.2.3.6.	Füves mezsgyék kialakítása	2007-2013
II.2.3.7.	Szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A erdőtelepítés során az őshonos fafajokat előnybe kell részesíteni, • Új gyepek létesítése során a fajgazdag telepítést előnybe kell részesíteni, • Gyepterületek fenntartása során a legeltetési hasznosí-
---	--

	tást előnybe kell részesíteni, • Talaj- és vízkészletvédő agrotechnika alkalmazása alapvető kívánalom.
--	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Újonnan telepített erdő (ha), • Újonnan telepített gyepek (ha), • A fenntartott vizes élőhelyek területe (ha), • Telepített mezővédő erdősávok hossza (km), • Telepített füves mezsgyék hossza (km), • Extenzifikált szántók területe (ha).
Eredmény mutatók	• Termesztett növényfajok és fajták száma (db), • A biotóphálózat sűrűsége (m²/ha), • Védett növényfajok száma (db), • Vadfajok populációinak egyedsűrűsége (db/km²).
Hatásmutatók	• Biológiai és táji sokféleség növekedése, • Deflációs károk csökkenése, • A talaj kémiai szennyezésének csökkenése, • A porszennyezés csökkenése, • Kedvezőbb mezőgazdasági energiamérleg, • Kedvezőbb mikroklima, kiegyenlítettebb vízháztartás, • A népességmegtartó-képesség növekedése, • A turisztikai vonzerő növekedése.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal és Falugazdász hálózat, • Csongrád Megyei Agrárkamara, • Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Állami Erdészeti Szolgálat Kecskeméti Igazgatósága, • Települési önkormányzatok és azok társulásai.
Kedvezményezettek köre	• Települési Önkormányzat, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások,
Célcsoport	• Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, • Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.2.3.1.	Szántóterületek gyepesítése, a telepítések ápolása	Szegvár, Szentés, Nagytőke
II.2.3.2.	Invazív gyomok visszaszorítása	Kistérség teljes területe
II.2.3.3.	Mezőgazdasági területek erdősítése, a telepítések ápolása	Szegvár, Szentés, Nagytőke, Derekegyház
II.2.3.4.	A tájrehabilitáció során kialakított vizes élőhelyek fenntartása	Szegvár, Szentés, Nagytőke, Derekegyház
II.2.3.5.	Mezővédő erdősávok, fás-cserjés sövények létesítése	Kistérség teljes területe
II.2.3.6.	Füves mezsgyék kialakítása	Kistérség teljes területe

II.2.3.7.	Szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja	Kistérség teljes területe
-----------	--	---------------------------

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.2.3.1.	Szántóterületek gyepesítése, a telepítések ápolása	600
II.2.3.2.	Invazív gyomok visszaszorítása	100
II.2.3.3.	Mezőgazdasági területek erdősítése, a telepítések ápolása	3000
II.2.3.4.	A tájrehabilitáció során kialakított vizes élőhelyek fenntartása	300
II.2.3.5.	Mezővédő erdősávok, fás-cserjés sövények létesítése	500
II.2.3.6.	Füves mezsgyék kialakítása	100
II.2.3.7.	Szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja	1100
Összesen		5700

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA), • Önkormányzati tőke, • Nemzeti kiegészítő források, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	II.2.4. A tanyás térségek gazdasági szerepének erősítése
Általános célok	• A tanyasi gazdálkodás fejlesztése, • A gazdasági diverzifikáció elősegítése a tanyás térségekben.
Szükségességének indoklása	A rendkívül kiterjedt külterülettel és számos tanyaközponttal rendelkező Szentesen, és a szintén tanyás településszerkezetű kistérségben a tanyai gazdálkodás (és életforma) továbbra is magas arányú és nagy jelentőségű. A tanyás térségek gazdasági fellendítése indokolt, mivel mára már a tanyavilág kialakulásában kulcsszerepet játszó gazdasági jelleg jelentősen visszaszorult. A gazdasági funkcióval bíró tanyákon belül döntő gazdasági tevékenységet továbbra is a mezőgazdaság jelenti. Figyelembe véve, hogy a közeljövőben a mezőgazdaság szerepe nem fog jelentősen növekedni, a tanyás térségekben is hangsúlyt kell fektetni a gazdasági diverzifikáció elősegítésére. A tanyavilág gazdasági-termelő funkciójának újbóli megerősödéséhez szükséges a gazdasági-tevékenységi körök bővítése. A tanyák „életben tartása” gazdaságuk fellendítésével, a jelenlegi termelési szokásokon történő változtatásokkal, a piaci igényekhez igazodó korszerűsítéssel képzelhető el, tekintettel a tanyák tájfenntartó funkciójának érvényesítésére is. (Kapcsolódó intézkedések: II.1.3., II.2.1., II.2.2., II.2.3., III.1.1.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.2.4.1.	Gazdasági diverzifikáció elősegítése: helyi termék előállítása, feldolgozása, kézműipar, kisipar, szolgáltatások bővítése	2007-2013
II.2.4.2.	A piaci igényeknek és a tanyai gazdálkodásnak megfelelő mezőgazdasági tevékenységek támogatása	2007-2013
II.2.4.3.	Tanyai-falusi turizmus elősegítése	2007-2013
II.2.4.4.	A települések és a tanyás terek közötti gazdasági kapcsolat erősítése. távmunka, szövetkezesek ösztönzése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• innovativitás, • gazdasági diverzifikáció elősegítése, • helyi termékek előállítása, feldolgozása, • tanyai lakosság foglalkoztatására gyakorolt hatás.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Tanyai gazdaságokban létrehozott új termékek, szolgáltatások száma (db), • Tanyákon létrehozott kisipari vállalkozások száma (db), • Tanyákon létrehozott falusi turizmus szálláshelyek száma (db), • Tanyákon kiépült távmunka lehetőségek száma (db).
Eredmény mutatók	• Tanyákon működő vállalkozások száma (db), • Tanyán élő foglalkoztatottak száma (fő), • Gazdasági funkcióval bíró tanyák száma (db), • Tanyákon előállított új termékek, szolgáltatások száma

	(db), • Településközpontok és tanyás településrészek között létrejött gazdaság, távmunka száma (db).
Hatásmutatók	• A tanyai lakosság foglalkoztatása bővül (%), • Vállalkozói aktivitás javul a tanyavilágban (%), • A tanyán működő vállalkozások számának növekedése (%), • A gazdasági funkcióval bíró tanyák aránya növekszik (%).

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Gazdasági – és Közlekedési Minisztérium, • Magyar Vállalkozásfejlesztési Kht., • Magyar Fejlesztési Bank, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács.
Kedvezményezettek köre	• Tanyán működő vállalkozások, tanyai gazdálkodók, • Települési önkormányzatok.
Célcsoport	• Tanyán működő vállalkozások, • Tanyás térségekben gazdálkodók, • Térségbe látogató turisták, • Tanyai lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.2.4.1.	Gazdasági diverzifikáció elősegítése: helyi termék előállítása, feldolgozása, kézműipar, kisipar, szolgáltatások bővítése	A települések tanyás külterületi határrészei, tanyák, tanyaközpontok
II.2.4.2.	A piaci igényeknek és a tanyai gazdálkodásnak megfelelő mező-gazdasági tevékenységek támogatása	A települések tanyás külterületi határrészei, tanyák, tanyaközpontok
II.2.4.3.	Tanyai-falusi turizmus elősegítése	A települések tanyás külterületi határrészei, tanyák, tanyaközpontok
II.2.4.4.	A települések és a tanyás terek közötti gazdasági kapcsolat erősítése. távmunka, szövetkezések ösztönzése	Belterületi településközpontok, ill. tanyák, tanyaközpontok

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFT
II.2.4.1.	Gazdasági diverzifikáció elősegítése: helyi termék előállítása, feldolgozása, kézműipar, kisipar, szolgáltatások bővítése	180
II.2.4.2.	A piaci igényeknek és a tanyai gazdálkodásnak megfelelő mezőgazdasági tevékenységek támogatása	1600
II.2.4.3.	Tanyai-falusi turizmus elősegítése	500
II.2.4.4.	A települések és a tanyás terek közötti gazdasági kapcsolat erősítése. távmunka, szövetkezések ösztönzése	400
Összesen		2680

Források (2007–2013)	megnevezése	• Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke,
---------------------------------	--------------------	--

	• EMVA 3. tengely: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálás, 52. cikk; Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás 53. cikk; A turisztikai tevékenységek ösztönzése, 55. cikk, • Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: : „1. K+F, innováció és vállalkozás” illetve „Vidéki körzetek és halászatától függő területek gazdasági diverzifikációja”.
--	---

III. Prioritás: A társadalmi tőke differenciált fejlesztése

III.1. Specifikus cél: Réteg-specifikus társadalom menedzsment

<i>Sorszám, megnevezés</i>	III.1.1. Aktív, innovatív csoportok társadalmi, gazdasági érvényesülésének segítése
<i>Általános célok</i>	• A középosztály erősítése • Esélyegyenlőség emelése, minőségi életfeltételek biztosítása, • Magas színvonalú távközlési és informatikai szolgáltatások, illetve alkalmazások elérése, • Az információs társadalom kiépítésének erősítése, az informatika társadalmasítása.
<i>Szükségességének indoklása</i>	Egy térség, illetve ezen belül a települések megújuló képességének legfontosabb meghatározói az ismert okok (gazdaság, az infrastruktúra fejlettsége, a lakosság ellátottságának színvonala, a munkahellyel való ellátottság és a munkanélküliség nagysága) mellett értelmiségmegtartó képessége. Ez a komplex, középosztály-fejlesztő problémakör túlmutat a hagyományos fejlesztési irányokon. Fontos a nem hagyományos foglalkoztatási formák terjesztése. Ma Magyarországon a foglalkoztatás tekintetében csupán tízed százalékokban mérhető a távmunkában résztvevők aránya. A távmunka alacsony elterjedtsége, ebből adódó tartalékokai, valamint a rugalmas munkaszervezésben rejlő lehetőségei miatt hazánkban mindenképpen a foglalkoztatási alrendszer új irányai közé sorolható. (Kapcsolódó intézkedések: II.2.4.) Mindez megköveteli az e-gazdaság társadalmi hátterének megalapozását, a magas színvonalú távközlési és informatikai szolgáltatások, illetve alkalmazások elérését, egyszerűen: az informatika-kultúra társadalmasítását. (Kapcsolódó intézkedések: III.2.1, III.2.2.) Ebben a folyamatban a gazdaság jelenti az egyik legerősebb motort. Különösen fontos ezért a tudásgazdaság és a hálózatos együttműködés és az EU-s piaci tudások erősítése. Az információs társadalom kiépítésének sikeressége nemcsak a hálózat és a berendezés ellátottságtól függ, hanem a helyi felvilágosító és képzési programok elindulásától, továbbá települési integrált programok, valamint informatikai alkalmazások (pl.elektronikus ügyintézés, távmunka, távdiagnosztika) bevezetésétől is. Ezért nagyon fontos az, hogy a gazdaság igényét követni tudja a település is. Ezért sürgetjük a digitális város (Szentés) program megvalósítását, amelyhez a térség települései is csatlakozhatnak. Lényeges eleme programunknak a kistérség jövőbeli diplomásainak letelepedését, illetve a „hazai” szakmai kapcsolatrendszer erősítő intézkedések kidolgozása is.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.1.1.1.	Táv munka projektek elindítása (adatbank és távmunkás foglalkoztatás, közösségi távmunkahelyek)	2007-2013
III.1.1.2	Digitális település programok megvalósítása (szélessávú informatikai hálózatok létesítése, vezeték nélküli net-elérés – wi-fi - rendszerének kiépítése, informatikai forradalom társadalmasítása, elektronikus ügyintézés, távdiagnosztikai projektek)	2007-2013
III.1.1.3.	Kis- és középvállalkozások informatikai célú fejlesztése (netes megjelenítés, hazai és EU-s hálózatépítő tanácsadás)	2007-2013
III.1.1.4.	A kistérség jövőendő diplomásainak letelepedését erősítő intézkedések kidolgozása.	2007-2013
III.1.1.5.	Képzési, felnőttképzési stratégia elkészítése, aktualizálása	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Interprofesszionális projektek, • A projekt hosszú távú fenntarthatósága, • Társadalmi esélyegyenlőség biztosítása, • A digitális szakadék szűkítése az informatikai szolgáltatások, alkalmazások fejlesztésével, • Gazdasági tartalomszolgáltatás.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Az újonnan létrehozott közösségi távmunkahelyek száma (db), • Az informatikai beruházások összege (mFt), • A rendszerbe állított új számítógépek, wi-fi és hagyományos elérések száma (db), • A térségben távmunkában dolgozók száma (fő), • Az új informatikai hálózatba kötött kkv-k száma (db), • Tanácsadások száma (db), • Ösztöndíjasok száma (fő), • A kistérségi kapcsolatrendszer felerősítésében résztvevők száma (fő), • Képzési, felnőttképzési stratégiák száma (db).
Eredmény mutatók	• E-mail címmel és Internet kapcsolattal rendelkező munkavállalók száma (fő), • A térségben található közösségi hozzáférési pontok száma (db), • Az informatikai szektorhoz tartozó munkahelyek száma (db), • Távmunka-adatbank létrehozása (MB nagyságú információmennyiség), • E-mail címmel és internet kapcsolattal rendelkező kkv-k száma (db), • Működő gazdasági tartalomszolgáltató projektek száma (db), • A hálózati és hagyományos tanácsadáson résztvevő kkv-k száma (db),

	• A kistérségben bejegyzett domain nevek száma (db).
Hatásmutatók	• Csökken a digitális szakadék, • A kistérség népességmegtartó képessége erősödik, • A foglalkoztatási szint bővül, • A rendszeresen internetezők aránya növekszik, • Az e-ügyintézés és a e-gazdaság terjedése, • A XXI. század tudás társadalmának megfelelő munkahelyek meggyökeresítése, • Az informatikai szektor bevételeinek növekedése, • Kulturális tőke növekedése (végzett osztályok száma).

Közreműködő szervezetek	• Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, • Informatikai és Hírközlési Minisztérium, • Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Szentes Kistérség Többcélú Társulása, • Települési önkormányzatok, • Munkaügyi Központ.
Kedvezményezettek köre	• Csongrád Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, • Kereskedelmi és Iparkamara, • Munkaadói és munkavállalói szervezetek, • Teleházak, • Kutatóintézetek, • Települési önkormányzatok és intézményeik, • Informatikai és média cégek, • Kis- és középvállalkozások.
Célcsoport	• A kistérség aktív korú lakossága, • Tanyai lakosság és vállalkozások, • Kis- és középvállalkozások.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.1.1.1.	Távmunka projektek elindítása (adatbank és távmunkás foglalkoztatás, közösségi távmunkahelyek)	A kistérség minden települése, illetve a mikrokörzeti központok
III.1.1.2	Digitális település programok megvalósítása (szélessávú informatikai hálózatok létesítése, vezeték nélküli net-elérés – wi-fi - rendszerének kiépítése, informatikai forradalom társadalmazása, elektronikus ügyintézés, távdiagnosztikai projektek)	A kistérségi központ
III.1.1.3.	Kis- és középvállalkozások informatikai célú fejlesztése (netes megjelenítés, hazai és EU-s hálózatépítő tanácsadás)	A kistérségi mikrokörzeti központok
III.1.1.4.	A kistérség jövődiplomáinak lete-	A kistérségi mikrokörzeti központok,

	lepedését erősítő intézkedések kidolgozása.	illetve minden település
III.1.1.5.	Képzési, felnőttképzési stratégia elkészítése, aktualizálása	A kistérségi mikrokörzeti központok, illetve minden település

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 M Ft
III.1.1.1.	Táv munka projektek elindítása (adatbank és távmunkás foglalkoztatás, közösségi távmunkahelyek)	500
III.1.1.2.	Digitális település programok megvalósítása (szélessávú informatikai hálózatok létesítése, vezeték nélküli net-elérés – wi-fi - rendszerének kiépítése, informatikai forradalom társadalmasítása, elektronikus ügyintézés, távdiagnosztikai projektek)	890
III.1.1.3.	Kis- és középvállalkozások informatikai célú fejlesztése (netes megjelenítés, hazai és EU-s hálózatépítő tanácsadás)	490
III.1.1.4.	A kistérség jövőbeli diplomásainak letelepedését erősítő intézkedések kidolgozása.	210
III.1.1.5.	Képzési, felnőttképzési stratégia elkészítése, aktualizálása	140
Összesen		2.230

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Európai Szociális Alap, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, GKM, IHM) pályázatok, • Önkormányzati és regionális források, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	III.1.2. Az aktív életre ösztönző, szociális gazdasági kezdeményezések súlyának növelése
Általános célok	• Társadalmi érvényesülést segítő kompetenciák megszerzése, • Az életminőség javítása, • Az esélyegyenlőség fokozása, • A térségi foglalkoztatottsági arány bővítése.
Szükségességének indoklása	A Szentesi kistérség foglalkoztatásában és gazdasági szerkezetében a mezőgazdasági tevékenység a meghatározó. A vállalkozások között többségben vannak a kisvállalkozások. 300 fő felett foglalkoztató cégek csak Szentesen működnek, számbeli arányuk 0,3% kistérségi szinten. A Szentesi kistérségben a gazdaságilag aktív népesség a lakónépességhez viszonyítva 45,1 %. A munkanélküliségi ráta megfelel az országos átlagnak. A regisztrált munkanélküliek körében a fizikai foglalkozásúak alkotják a többséget, míg az iskolai végzettség tekintetében a szakmunkásképzőt, szakközépiskolát, gimnáziumot végzettek aránya magas. A munkanélküliek között felsőfokú végzettségű a kistérség legtöbb településén nincsen, arányuk egyedül Szentesen közelíti meg az egy százalékot. A roma társadalmi csoportok körében a munkanélküliség 4-5-ször magasabb, mint a többséget jelentő lakosság aktív munkavállalóinak körében. Indulnak ugyan a kistérségben felzárkóztató és átképző programok, hatékonyságuk és integrációs szerepük azonban kevésbé hatékony. A tartós munkanélküliek körében a hagyományos közmunkaprogramok mellett hangsúlyt kell helyezni a munkaerőpiacról régen kirekesztettek munkába-állításának mentális állapotának fejlesztésére, valamint az olyan segítő programokra, amelyek nem a pénzben kapható támogatásokra koncentrálnak. A szegregációs folyamatok növekedése miatt szükséges az integráció feltételeinek megteremtése (a társadalmi segítő háló) a rászoruló társadalmi csoportoknak. Az egyéni és közösségi kompetenciák megszerzése érdekében biztosítani kell a közoktatás hatékonyságát akkor, amikor a települési iskolákban hátrányos helyzetű tanulók száma növekszik. Ez nagymértékben hozzájárulhat a szociális konfliktushelyzetek individuális megoldásához, a társadalmi mobilitási pályán való elinduláshoz, valamint a térség megújításához.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.1.2.1.	Közmunkaprogramok indítása a mentális szupervízió biztosításával	2007–2013
III.1.2.2.	A nem segélyalapú szociálpolitikai kezdeményezések meggyökeresítése	2007–2013
III.1.2.3.	A kistérségi szintű esélyegyenlőségi program elkészítése, folyamatos frissítése	2007-2013

III.1.2.4.	Alternatív pedagógiai módszerekkel működő iskolai közösségek, oktatási-nevelési kerekasztalok létrehozása	2007-2013
------------	---	-----------

Projekt kiválasztási kritériumok	• Integrált fejlesztési programok, • Kistérségi (mikrokörzeti) lefedettség.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Szakértő segítők száma (fő), • A nem segélyalapú (produktív) kezdeményezések száma (db), • Komplex közmunka-programok száma (db), • Kistérségi esélyegyenlőségi program (db), • Oktatási-nevelési kerekasztalok száma.
Eredmény mutatók	• A közmunkaprogramokon résztvevők száma (fő), • A produktív szociálpolitikában kedvezményezettek száma (fő), • Javuló továbbtanulási mutatók (felvettek száma), • Kevesebb betegség-típus előfordulása (fő).
Hatásmutatók	• Javuló települési környezet, • Az életminőség javulása, • A társadalmi konfliktus-szituációk csökkenése, • A település megtartó erejének növekedése, • Az integrációs folyamatok hatékonyságának emelkedése.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium • Oktatási Minisztérium, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Szentesi Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	• Civil szervezetek, alapítványok (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei (művelődési házak, könyvtárak, iskolák, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok), • Települési önkormányzatok, • Agrárvallalkozások, • Megyei Pedagógiai Intézet és Munkaügyi Központ.
Célcsoport	• A kistérség lakossága

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.1.2.1.	Közmunakaprogramok indítása a mentális szupervízió biztosításával	A kistérség minden települése
III.1.2.2.	A nem segélyalapú szociálpolitikai kez-	A kistérség minden települése

	deményezések meggyökeresítése	
III.1.2.3.	A kistérségi szintű esélyegyenlőségi program elkészítése, folyamatos frissítése	A kistérség települései
III.1.2.4.	Alternatív pedagógiai módszerekkel működő iskolai közösségek, oktatási-nevelési kerekasztalok létrehozása	A kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.1.2.1.	Közmunkaprogramok indítása a mentális szupervízió biztosításával	350
III.1.2.2.	A nem segélyalapú szociálpolitikai kezdeményezések meggyökeresítése	210
III.1.2.3.	A kistérségi szintű esélyegyenlőségi program elkészítése, folyamatos frissítése	70
III.1.2.4.	Alternatív pedagógiai módszerekkel működő iskolai közösségek, oktatási-nevelési kerekasztalok létrehozása	140
Összesen		770

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Szociális Alap, • ORTT pályázatok, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, FVM, BM) cél-támogatások, • Nemzeti Civil Alap, • Önkormányzati és regionális források, • Civil szervezetek forrásai, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	---

III.2. Specifikus cél: Társadalmi-területi kohézió erősítése

Sorszám, megnevezés	III.2.1. A civil szervezetek szerepének bővítése, erősítése, aktivitásuk kiaknázása
Általános célok	• A szerves fejlődés megerősítése • A nem kormányzati szervezetek fejlesztése • Együttműködések fokozása • Tartalmi és szervezeti professzionalizáció
Szükségességének indoklása	A kistérségben a civil szervezetek száma a rendszerváltást követően jelentősen növekedett. Civil szervezet ma már a térség minden településén működik (hozzávetőlegesen 50 civil szervezet és ugyanennyi alapítvány, közalapítvány). Tevékenységi körük szerint vannak egyházi, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi, nyugdíjas, sport, baráti, roma érdekvédelmi, zenei-kulturális, oktatási, katonai, szakszervezeti, a taxisok, gazdálkodók érdekeit védő szervezetek. A települések önszervezői hajlama adott, és ez alapja lehet a települések fejlődésének. Látható, hogy számos civil szervezet működik a kistérségben, bár önkormányzat és civil szervezet közötti szerződéses feladatmegosztásról nem tudunk. Több településen is kezdeményezés van civil kerekasztalok létrehozására a civil élet összefogásának erősítése, érdekeik közös képviselete, az információáramlás biztosítása érdekében. (Kapcsolódó intézkedések: III.1.1., III.2.2.) Ezért a civil szervezeti pezség kereteit (civil stratégia, civil infrastruktúra, ifjúsági és roma célcsoportok, képzések és szerződéses kapcsolatok) kell a középtávon biztosítani a kistérségben, hogy kiteljesedhessen az a társadalmi tőke, amely a nem kormányzati szervezetek működésében rejlik.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.1.1.	Civil stratégiák kialakítása	2007-2013
III.2.1.2.	Hagyományos és info-kommunikációs infrastruktúra-fejlesztés és civil házak létesítése	2007-2013
III.2.1.3.	A fiatal felnőtt és a középiskolás korosztálynak, illetve a roma csoportoknak szóló közéleti és civil képzések, programok indítása	2007-2013
III.2.1.4.	Civil szervezeti professzió támogatása (Pl. Kábítószerügyi Egyeztető Fórum és szerződéses kapcsolatok létrehozása, kiterjesztése)	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Együttműködések intenzitása, • Az integrált program megvalósításának elősegítése.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Kidolgozott civil stratégiák száma (db), • Infrastrukturális beruházások nagysága (mFt), • Civil Házak száma (db),

	• Képzési programok száma (db), a képzéseken résztvevők száma (fő), • Ifjúságsegítési, drogrevenenciós programok, kiadványok száma (db), • Szerződéses kapcsolatok száma (db).
Eredmény mutatók	• Bevont többletforrások nagysága (Ft), • Megvalósított projektek száma (db), • Civil szervezetek által foglalkoztatottak száma (fő), • Innováció, kreativitás, önkéntes munka növekedése, • Az ifjúsággal, drogmegelőzéssel foglalkozó rendezvényekre készült kiadványok száma (db), • Önkormányzati forrás megtakarítás (mFt).
Hatásmutatók	• A települések megtartó erejének növekedése, • Hatékonyabb forrásallokáció elérése, • Identitástudat erősödése, • A társadalmi szolidaritás növekedése, • A fiatalok civil tudatának erősítése.

Közreműködő szervezetek	• Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, • Nemzeti Civil Alap, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat , • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Szentesi Kistérség Többcélú Társulása, • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Alapítványok, egyesületek, klubok, körök (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei, • Diákönkormányzatok, hallgatói önkormányzat, főiskolai öntevékeny csoportok, • Települési önkormányzatok, • Egyházak, • Teleházak.
Célcsoport	• Lakosság, • civil szervezetek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.1.1.	Civil stratégiák kialakítása	A kistérségi mikrokörzeti központok, illetve a kistérség minden települése
III.2.1.2.	Hagyományos és info-kommunikációs infrastruktúra-fejlesztés és civil házak létesítése	A kistérség minden települése különös tekintettel a mikrokörzeti központokra
III.2.1.3.	A fiatal felnőtt és a középiskolás korosztálynak, illetve a roma csoportoknak szó-	A kistérségi mikrokörzeti központok, illetve a kistérség minden települése

	ló közeleti és civil képzések, programok indítása	
III.2.1.4.	Civil szervezeti professzió támogatása (Pl. Kábítószerügyi Egyeztető Fórum és szerződéses kapcsolatok létrehozása, kiterjesztése)	A kistérségi központ

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.2.1.1.	Civil stratégiák kialakítása	140
III.2.1.2.	Hagyományos és info-kommunikációs infrastruktúra-fejlesztés és civil házak létesítése	490
III.2.1.3.	A fiatal felnőtt és a középiskolás korosztálynak, illetve a roma csoportoknak szóló közeleti és civil képzések, programok indítása	210
III.2.1.4.	Civil szervezeti professzió támogatása (Pl. Kábítószerügyi Egyeztető Fórum és szerződéses kapcsolatok létrehozása, kiterjesztése)	70
Összesen		910

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Szociális Alap, • EGT (a Európai Gazdasági Térség) Finanszírozási Mechanizmus és a Norvég Alap, • ORTT pályázatok, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, IHM) céltámogatások, • Nemzeti Civil Alap, • Önkormányzati források, • Civil szervezetek forrásai, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	III.2.2. A kistérségi együttműködések erősítése, szervezett keretek közé terelése
Általános célok	• A szerves fejlődés megerősítése, • A nem kormányzati szervezetek fejlesztése, • Együttműködések fokozása, • Társadalmi-társági érvényesülést segítő kompetenciák megszerzése.
Szükségességének indoklása	A XXI. századi Magyarország bármely kistérségében fontos kitörési pontot jelenthet a megküzdés kompetenciáinak megszerzése. A küzdés - amely a létezés és megújulás egységét jelenti - egyéni és közösségi szintű programok összehangolásából áll. Támogatható tevékenységek a kistérségi társadalom szempontjából azért is fontosak, mert erősítik a közösségi együttműködések számát, s ezáltal megfelelnek a hálózatiság követelményeinek. Ilyen elgondolás a virtuális közösségi identitás megalapozása, a testvér települési kapcsolatok fejlesztése (Szentesi jó gyakorlatának terjesztése) és a látótutak, közös pályázatok generálása. (Kapcsolódó intézkedések: III.1.1., III.2.1.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.2.1.	Közösségi- és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; kisközösségi rádiózás terjesztése	2007-2013
III.2.2.2.	A kistérség internetes megjelenésének fejlesztése, interaktív honlapok kialakításnak ösztönzése	2007-2013
III.2.2.3.	Kistérségek, települések összefogásának segítése (látótutak, közös pályázatok, modellprogramok megismerése az alföldi nagyrégióban és a határon túli területeken, testvér-települési kapcsolatok dinamizálása stb.)	2007-2013
III.2.2.4.	Testvér települési kapcsolatok fejlesztése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Együttműködések intenzitása, • Az integrált program megvalósításának elősegítése.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Újjonnan létrejött, megerősödött civil szervezetek száma (db), • Hálózatba szerveződött civil szervezetek száma (db), • Infrastrukturális beruházások nagysága (mFt), • Teleházak, teleknyhók száma (db), • Honlapok száma (db), • Látótutak száma (db), • Közös pályázatok száma (db), • Testvértelepülések száma (db).
Eredmény mutatók	• Bevont többletforrások nagysága (Ft), • Megvalósított projektek száma (db),

	• Civil szervezetek által foglalkoztatottak száma (fő).
Hatásmutatók	• Innováció, kreativitás, önkéntes munka, jó gyakorlatok átvétele, • A kistérség megtartó erejének növekedése, • Hatékonyabb forrásallokáció és kommunikáció, • Identitástudat erősödése, • A társadalmi szolidaritás növekedése, • Települési stratégiák társadalmasítása.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Informatikai és Hírközlési Minisztérium, • Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, • Nemzeti Civil Alap, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Szentesi Kistérség Többcélú Társulása, • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Alapítványok, egyesületek, klubok, körök (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei, • Testvér települési konzorciumok, • Egyházak, • Teleházak.
Célcsoport	• A kistérség lakossága, • civil szervezetei.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.2.1.	Közösségi-és kommunikációs terek human és infrastrukturális (infokommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; kisközösségi rádiózás terjesztése	A kistérségi mikrokörzeti központok, illetve a kistérség minden települése
III.2.2.2.	A kistérség internetes megjelenésének fejlesztése, interaktív honlapok kialakításnak ösztönzése	A kistérség minden települése különös tekintettel a két városra
III.2.2.3.	Kistérségek, települések összefogásának segítése (látóutak, közös pályázatok, modellprogramok megismerése az alföldi nagyrégióban és a határon túli területeken, testvér-települési kapcsolatok dinamizálása stb.)	A kistérségi mikrokörzeti központok, illetve a kistérség minden települése
III.2.2.4.	Testvértelepülési kapcsolatok fejlesztése	A kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.2.2.1.	Közösségi-és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; kisközösségi rádiózás terjesztése	420
III.2.2.2.	A kistérség internetes megjelenésének fejlesztése, interaktív honlapok kialakításnak ösztönzése	100
III.2.2.3.	Kistérségek, települések összefogásának segítése (látóutak, közös pályázatok, modellprogramok megismerése az alföldi nagyrégióban és a határon túli területeken, testvér-települési kapcsolatok dinamizálása stb.)	250
III.2.2.4.	Testvértelepülési kapcsolatok fejlesztése	210
Összesen		980

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Szociális Alap, • EGT (a Európai Gazdasági Térség) Finanszírozási Mechanizmus és a Norvég Alap, • ORTT pályázatok, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, IHM) céltámogatások, • Nemzeti Civil Alap, • Önkormányzati források, • Civil szervezetek forrásai, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	---

V. Mellékletek

V.1. Interjúalanyok listája

Név	Szervezet, beosztás
Boros Szilvia	Szentés kistérségi menedzser
Dr. Czabarka János	Nagymágocs Nagyközség Polgármestere
Faur Zoltán	Szentés-ckő, elnök
Herceg Árpád	ATIKÖVIZIG, csoportvezető
Kollár János	Eperjes Község Polgármestere
Korom Pál	VE-GA Gyermek- és Ifjúsági Szövetség, Szentés, Környezetvédelmi, vízügyi főtanácsos
Kozák Péter	ATIKÖVIZIG, osztályvezető
Lencséné Szalontai Mária	Szentés- szociálpolitikai osztály, vezető
Marsi Tibor	Szentés, vezető falugazdász
Dr. Nyári Károly	NFA Szentés területi kirendeltség, irodavezető
Tonnes Zsolt	Csongrád Megyei Munkaügyi Központ, kirendeltség-vezető
Staberecz Ferenc	Nagytőke Község Polgármestere
Szabó István	Derekegyház Község Polgármestere
Szenczi Sándorné	Szegvár Nagyközség Polgármestere
Szakáll Sándor	FVM Csongrád Megyei FM hivatal, hivatalvezető helyettes

V.2. Táblázatos mellékletek

1. A népesség alakulása
2. Néhány szociálisan hátrányos helyzetű csoport jellemző mutatói
3. Háziorvosi ellátás
4. Az információs-kommunikációs ellátottság néhány mutatója
5. A települések ár-és belvíz veszélyeztetettségi besorolása
6. Termálkutak
7. Földminősítés
8. Területhasználat, művelési ágak megoszlása
9. Szántóföldi növények vetésszerkezete
10. Kistérségi rendezvények
11. Vonzerőleltár
12. Szállásférőhelyek
13. Vendégforgalom
14. Ivóvízminőség

1. Táblázat: A népesség alakulása

Település/lakónépesség száma (fő)	1970	1980	1990	2001	2004
Árpádhalom	1116	815	676	609	589
Derekegyház	2245	2221	1949	1791	1770
Eperjes	1480	1104	840	665	609
Fábiánsebestyén	2526	2517	2422	2278	2234
Nagymágocs	4443	4090	3719	3435	3449
Nagytóke	1016	716	587	521	501
Szegvár	6307	5838	5260	4913	4909
Szentese	33910	35317	32891	31638	30259
Kistérség összesen	53043	52618	48344	45850	44320

Forrás: KSH

2. Táblázat: Néhány szociálisan hátrányos helyzetű csoport jellemző mutatói

Kistérség	Pszichiátriai betegek		Szenvedélybetegek		Hajléktalanok	
	száma, fő	aránya, %	száma, fő	aránya, %	száma, fő	aránya, %
Csongrádi	286	1,1	366	1,5	0	0
Szentesi	1.587	2,6	1.351	2,2	72	0,1
Szentesi	216	1,1	225	1,2	24	0,1
Makói	848	1,7	1.855	3,7	13	0,0
Mórahalmi	227	1,3	466	2,7	1	0,0
Szegedi	1.946	0,9	3.992	1,9	33	0,0
Szentesi	374	0,8	732	1,6	40	0,1
<i>Megye összesen</i>	<i>5.484</i>	<i>1,3</i>	<i>8.987</i>	<i>2,1</i>	<i>183</i>	<i>0,0</i>

Forrás: Csongrád Megyei Önkormányzat Szociális szolgáltatástervezési koncepciója 2004.

3. Táblázat: Háziiorvosi ellátás

	Működő háziiorvosok száma				A háziiorvosi ellátásban a rendelésen megjelentek száma			
	2000.	2001.	2002.	2003.	2000.	2001.	2002.	2003.
Települések	2000.	2001.	2002.	2003.	2000.	2001.	2002.	2003.
Árpádhalom	0	0	0	0	4 072	4 227	3 496	4 897
Derekegyház	1	1	1	1	9 385	8 323	8 126	8 262
Eperjes	0	1	1	1	6 517	5 637	7 191	9 863
Fábiánsebestyén	1	1	1	1	16 563	13 485	18 269	18 131
Nagymágocs	3	3	3	3	28 918	25 012	26 131	28 680
Nagytóke	1	0	0	0	3 442	3 780	3 864	7 588
Szegvár	3	3	3	3	32 719	35 310	32 294	38 491
Szentese	11	12	12	18	101 957	102 198	105 301	128 914
Kistérség	20	21	21	27	205 573	197 972	204 672	244 826

Forrás: TEIR, KSH TSTAR (VÁTI Kht 2003. december)

4. Táblázat: Az információs-kommunikációs ellátottság néhány mutatója

Település	Telefonbekötések aránya (%)	Kábeltévé hálózat	Teleház	e-Magyarország pontok száma	Domain név szerverek száma	IKT vállalkozások száma
Árpádhalom	40,38	1	-	-	1	-
Derekegyház	59,53	-	-	1	3	-
Eperjes	41,67	-	-	1	2	-
Fábiánsebestyén	63,9	-	1	1	-	1
Nagymágocs	56,32	-	1	-	2	-
Nagytkő	28,45	-	-	1	1	-
Szegvár	49,74	1	-	3	7	1
Szentes	61,33	1	-	3	114	19
Kistérség	58,65	3	2	10	130	21

Forrás: TEIR, KSH TSTAR, KSH CégKódTár, Internet Szolgáltatók Tanácsa, Teleház Szövetség, NHH.

5. Táblázat: A települések ár-és belvíz veszélyeztetettségi besorolása

Település	Megye	Jellemző minősítés
Derekegyház	Csongrád	C
Szegvár	Csongrád	B
Szentes	Csongrád	C

A - erősen veszélyeztetett, B - közepesen veszélyeztetett

C - enyhén veszélyeztetett

Forrás: Melléklet a 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelethez

6. Táblázat: Termálkutak

Település	Kút neve	Kataszteri szám	Hasznosítás	Építés éve	Talpmélység (m)	Kifolyó-víz hőmérséklet (°C)	Hévíztermelés / Év (Mm ³)
Árpádhalom	Árpád MgTsz	5-146	mezőgazdasági	1962	400	33	
Árpádhalom	Árpád MgTsz. (Sertéshízaló)	5-157	lezárva	1964	408	32	1989 / 29
Árpádhalom	vízmű 3	5-244	vízmű	1988	518	36	1993 / 69
Cserebökény	Ecser-Donát Szövetkezet 2	5-2	mezőgazdasági	1963	535	35	
Cserebökény	Ecser-Donát Szövetkezet 1	5-47	mezőgazdasági	1968		100	1989 / 388
Cserebökény	Pankotai Á. G	5-48	eltömve	1967	580	39	
Cserebökény	FÁB. 1	5-59	lezárva	1968	3250	70	
Cserebökény	Népszab.MgTsz. 2	5-83	eltömve	1970	760,6	39	
Cserebökény	Új Élet MgTsz	5-151	eltömve	1961	550	30	
Cserebökény	Termál MgTsz	5-210	eltömve	1973	451	30	
Derekegyház	Tompaháti vízmű 2	5-238	vízmű	1985	500	30	1993 / 7
Eperjes	Multicoop Kft. II	5-3	ipari	1958	650	43	1989 / 10
Eperjes	Multicoop Kft. I	5-4	ipari	1952	631,5	42	1989 / 13
Eperjes	vízmű 2	5-152	vízmű	1976	405	30	1993 / 24
Fábiánsebestyén	Pankotai Á. G. TX	5-56	mezőgazdasági	1969	2004,1	96	1993 / 255
Fábiánsebestyén	Pankota K. Kft. T-2	5-80	mezőgazdasági	1970	2001,5	96	1993 / 86
Fábiánsebestyén	Kinizsi MgTsz. III	5-87	mezőgazdasági	1971	2190	94	1989 / 458
Fábiánsebestyén	Kinizsi MgTsz	5-147	mezőgazdasági	1965	450	31	1989 / 80
Fábiánsebestyén	SERTÖV	5-148	eltömve	1970	450	-1	
Fábiánsebestyén	vízmű II	5-149	vízmű	1972	450	30	1993 / 75
Nagymágocs	Egyesült MgTsz	5-88	mezőgazdasági	1971	2000,5	96	1993 / 188
Nagymágocs	vízmű 1	5-168	vízmű	1961	450	30	1993 / 49
Nagymágocs	Egyesült MgTsz	5-169	mezőgazdasági	1964	444	30,5	1993 / 15
Nagymágocs	Strand	5-246	lezárva	1987	906	52	
Szegvár	Kötélgyártó Kft. 1	5-20	ipari	1963	915	37	1989 / 63
Szegvár	Primor-Profit Kft. 1	5-53	mezőgazdasági	1968	2193	87	1993 / 256
Szegvár	Primor-Profit Kft. 2	5-77	mezőgazdasági	1970	2500	94,5	1993 / 174
Szegvár	Primor-Profit Kft. 3	5-129	mezőgazdasági	1978	1800	69	1993 / 179
Szegvár	Primor-Profit Kft. 4	5-144	mezőgazdasági	1980	2500	90	1993 / 179
Szegvár	Primor-Profit Kft. 5	5-242	mezőgazdasági	1988	2485,3	92	1993 / 168
Szegvár	Primor-Profit Kft. 6	5-260	mezőgazdasági	1990	2291	82	1993 / 154
Szentés	Kórház I	5-21	kommunális	1958	1736,1	77	1993 / 29
Szentés	Árpád MgTsz. 1	5-27	mezőgazdasági	1964	1995	90	1989 / 194
Szentés	Ecser-Donát Szöv. (Donát-1.)	5-37	lezárva	1966	1997,5	96	
Szentés	Termál MgTsz. (Ilonapart 1.)	5-40	mezőgazdasági	1967	2004	86	1989 / 540
Szentés	Ecser-Donát Szöv. (Donát 2.)	5-44	mezőgazdasági	1967	2198,6	98	1989 / 486
Szentés	Primor Kft. I	5-45	mezőgazdasági	1968	2203	98	1989 / 291
Szentés	Kertészeti Kutató	5-57	mezőgazdasági	1969	1796	78	1989 / 455
Szentés	Rét-Berek Szöv. (Ilonapart 2.)	5-60	mezőgazdasági	1969	1999,8	78	1989 / 183
Szentés	Ecser-Donát Szöv. (Donát 3.)	5-61	mezőgazdasági	1969	1814,9	87	1989 / 486
Szentés	Termál MgTsz. (Ilonapart 3.)	5-62	mezőgazdasági	1969	2001	83	1989 / 141
Szentés	Árpád MgTsz. III/2	5-66	mezőgazdasági	1969	2025	91	1990 / 324
Szentés	Rét-Berek Szöv. (Berekhát 1.)	5-74	mezőgazdasági	1970	2000,5	86	1989 / 540
Szentés	Árpád MgTsz. II/2	5-75	mezőgazdasági	1970	1800	81	1989 / 194

Szentes	Árpád MgTsz. II/3	5-76	mezőgazdasági	1970	1992,5	84	1989 / 194
Szentes	Primor Kft. 2	5-78	mezőgazdasági	1970	1900	84	1989 / 266
Szentes	Termál MgTsz. (Ilonapart 4.)	5-86	mezőgazdasági	1970	2500	99	1989 / 588
Szentes	Árpád MgTsz. III/2	5-96	mezőgazdasági	1971	2401	96	1989 / 204
Szentes	Árpád MgTsz. II/4	5-100	mezőgazdasági	1972	2303	96	1989 / 194
Szentes	Kórház II	5-108	kommunális	1976	1594	63	1989 / 347
Szentes	Árpád MgTsz. I/1	5-124	mezőgazdasági	1979	2239,5	93,5	1989 / 200
Szentes	Árpád MgTsz. I/4	5-125	mezőgazdasági	1979	1998	86	1989 / 194
Szentes	Árpád MgTsz. I/5	5-126	mezőgazdasági	1979	2257,3	88	1989 / 194
Szentes	Árpád MgTsz. I/7	5-127	mezőgazdasági	1980	1999	80	1989 / 194
Szentes	Árpád MgTsz. I/6	5-131	mezőgazdasági	1979	1806	74	1989 / 194
Szentes	Árpád MgTsz. I/3	5-143	mezőgazdasági	1978	2398	98	1989 / 194
Szentes	Baromfifeldolgozó Rt. 3	5-145	ipari	1977	546	30	1993 / 286
Szentes	Árpád MgTsz. I/2	5-211	mezőgazdasági	1979	2000	84	1989 / 337
Szentes	Kontakta Alkatrészgyár	5-212	ipari	1983	2346,3	92	1989 / 321
Szentes	Városi Szolgáltató Kft	5-236	ipari	1986	1991,5	72	
Szentes	Hámán Kató ltp. termelo	5-237	kommunális	1986	2344,7	95	1989 / 227
Szentes	Árpád MgTsz.	5-250	mezőgazdasági fűtés	1987	2896,5	90	
Szentes	Berekháti vízmű III/2	5-251	vízmű	1970	510	30	1993 / 104
Szentes	Városgazdálkodási Vállalat	5-254	kommunális fűtés +használt me- legvíz	1986	1991,5	72	
Szentes	Árpád Zöldségtermelő Szövetk.	5-259	mezőgazdasági	1987	2893	90	
Szentes	Hámán Kató ltp. visszasajtoló	5-237	visszasajtoló	1986	2344,7	55,6	

Forrás: VITUKI: Vízkészlet gazdálkodási atlasz

7. Táblázat: Földminősítés

Települések	Szántóterület átlagos AK- értéke
Árpádhalom	30,00
Derekegyház	32,00
Eperjes	22,78
Fábiánsebestyén	22,00
Nagymágocs	34,00
Nagytőke	21,00
Szegvár	27,82
Szentes	24,00
Kistérség	26,06

Forrás: Szentesi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programja, 2004

8. Táblázat: Területhasználat, művelési ágak megoszlása

Település	Művelés ág (ha)											
	Szántó	Kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Nádas	Halastó	Termőterület	Kivett	Összes terület
Szentés	23996	94	181	18,5	6794	29083,5	935,3	179,4	143	30341	4984,4	35325,3
Árpádhalom	4122		0,2		38	4160,5	72,7	7		4240,4	279,7	4520
Derekegyház	3385	1	4		619	4009,6	722,8	20,3	55,5	4808,2	571,2	5379,4
Eperjes	6012		3,3		739	6755,5	101	12		6868,7	523,9	7392,6
Fábiánsebestyén	5464		11	0,2	1046	6522,6	107	31		6660,4	513	7173,5
Nagymágocs	6362	9	35	1,2	131,1	6539	335,4	2,2		6876,6	631,3	7507,9
Nagytőke	3132		0,2		1654	4797,5	159,3	44		5000,7	467,6	5468,3
Szegvár	5801	6	23	0,2	1083	6913,7	525,6	38,3	2,6	7480,2	1141,3	8621,6
Kistérség	58274	110	257,7	20,1	12104,1	68781,9	2959,1	334,2	201,1	72276,2	9112,4	81388,6

Forrás: FVM, FM hivatal, Szeged, Falugazdász hivatal, Szentés, 2005.

9. Táblázat: Szántóföldi növények vetésszerkezete

Növény	Vetésterület (ha)
Tavaszi árpa	990
Borsó	580
Zöldborsó	553
Zab	630
Szója	360
Cukorrépa	1943
Burgonya	37
Napraforgó (olajipari)	4698
Kukorica (takarmány+vetőmag)	15959+320
Silókukorica	1850
Zöldségfélék	2850
Őszi árpa	1760
Őszi búza	15022
Rozs	10
Triticale	930
Őszi káposztarepce	1431

Forrás: FVM, FM hivatal, Szeged, 2005

10. Táblázat: Kistérségi rendezvények

Település	Kulturális hagyományok, rendezvények, összefüggések
Fábiánsebestyén	Lovasnapok
Nagymágocs	Falunap
Szegvár	Vőfélytalálkozó, Majális, Pünkösdi, falunapi fesztivál, Kézműves Karácsonyi Vásár
Szentés	Télbúcsúztató karnevál, Szentési Parádé, Majális, Szentési Expo, Népi Kirakodóvásár, Kurca-parti Koktél party, Szent István nap, Lecsőfőző fesztivál

Forrás: Tourinform iroda

11. Táblázat: Vonzerőleltár

Vonzerők	Szabadvízi strand	Strandfürdő, uszoda	Műemlék, kastély, kúria	Népi építészeti emlék, skanzen, népművészeti termék	Múzeum, tájház, kiállítás, régészeti emlék	Védett természeti érték, arborétum, állatkert	Rendezvény	Mozi, színház, műv. ház	Hajóállomás, kishajó kikötő	Természetjárás, jelzett turistaút	Horgászati lehetőség	Lovaglási lehetőség	Vadászati lehetőség	Szálloda, panzió	Falusi vendéglátás, turistaház	Kemping	Étterem, cukrászda
Árpádhalom			+	+		+		+		+			+				
Derekegyház			+			+				+	+		+		+		
Eperjes			+			+	+			+	+	+	+			+	
Fábiánsebestyén				+	+	+						+			+		+
Nagymágocs			+	+		+	+	+			+		+		+		
Nagytóke						+		+									
Szegvár	+		+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+		+
Szentés		+	+	+	+	+	+	+	+					+	+	+	+

Forrás: Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004., www.Csongrad-megye.hu; www.szentese.hu; www.segyvar.hu; www.arpadhalom.hu; www.nagymagocs.hu; www.nagytoke.hu; www.vendegvaro.hu; www.falutur.hu; www.itthon.hu;

12. Táblázat: Szállásférőhelyek

Település / Szál- lás-férőhelyek száma	Panziók		Turista- szállások		Kempingek		Nyaraló- házak		Fizető- vendéglátás		Szállodák		Összes kereske-delmi		Falusi szállás- adás		Magán fizető- vendéglátás		Összes ma- gánszállás		Összes szállásfé- rőhely száma		Vendéglátóhe- lyek száma		Ebből étter- mek és cuk- rászdák szá- ma	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Árpádhalom	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3	2
Derekegyház	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	6	0	0	6	6	6	6	6	4	6	2
Eperjes	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	4	3	2
Fábiánsebestyén	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	9	9	6
Nagymágocs	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	15	6	9
Nagytőke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2	2
Szegvár	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26	40	0	0	26	40	26	40	17	24	17	9
Szentés	26	52	7	33	15	15	48	80	30	0	0	0	23	61	8	11	49	32	57	43	28	65	13	13	12	92
Összesen	26	52	7	33	15	15	48	80	30	0	0	0	23	61	40	57	49	32	89	89	32	70	17	19	16	124

Forrás: TEIR

13. Táblázat: Vendégforgalom

Vendég- forgalom	Vendégek száma összesen a kereske- delmi szálláshelyeken /Szervezett fizetőven- dég látás nélkül/		Külföldi vendégek száma a kereskedelmi szállás-helyeken /Szervezett fizetőven- dég látás nélkül/		Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szállás- helyeken /Szervezett fi- zetővendég látás nélkül/		Külföldiek által eltöltött vendég- éjszakák száma a ke- reskedelmi szállás- helyeken-/Szervezett		Vendégek száma a ma- gán-szállásadásban (fi- zető-falusi)		Külföldi vendégek szá- ma a magán- szállásadásban		Vendég-éjszakák száma a magán- szállásadásban		Külföldiek által eltöltött vendég- éjszakák száma a ma- gán-szállásadásban		Vendégek száma össze- sen		Vendég-éjszakák szá- ma összesen		1 vendégre jutó ven- dégéjszakák száma	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Árpádhalom	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Derekegyház	0	0	0	0	0	0	0	0	18	21	0	3	112	191	0	42	18	21	112	191	6,2	9,1
Eperjes	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Fábiánsebestyén	0	88	0	0	0	196	0	12	0	6	0	2	0	10	0	6	0	94	0	206	0,0	2,2
Nagymágocs	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Nagytkő	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Szegvár	0	0	0	0	0	0	0	0	81	81	24	12	621	458	148	183	81	81	621	458	7,7	5,7
Szentes	3558	7730	626	549	9408	18557	2248	2242	468	319	19	14	1254	691	69	36	4026	8049	10662	19248	2,6	2,4
Összesen	3558	7818	626	549	9408	18753	2248	2254	567	427	43	31	1987	1350	217	267	4125	8245	11395	20103	2,8	2,4

Forrás: TEIR

14. Táblázat: Ivóvízminőség

Település	Vízszennyezők előfordulása									Ivóvízminőség javítási feladat
	Bór (>1,0 mg/l)	Fluorid (>1,5 mg/l)	Arzén (>0,05 mg/l)	Arzén (0,05- 0,03 mg/l)	Arzén (0,03- 0,01 mg/l)	Ammónium (>0,5 mg/l)	Vas (>0,2 mg/l)	Mangán (>0,05 mg/l)	KOIps index (>5,0 mg/l)	
Árpádhalom				+		+			+	2006 dec.25-ig
Derekegyház					+	+				2009. dec.25-ig
Eperjes		+	+			+			+	2006 dec.25-ig
Fábiánsebestyén	+				+	+				2006. dec.25-ig
Nagymágocs				+		+				2006. dec.25-ig
Nagytőke	+					+				2006. dec.25-ig
Szegvár					+	+				2009. dec.25-ig
Szentes– Lapostó				+		+	+			2006. dec.25-ig
Szentes					+	+				2009. dec.25-ig
Szentes– Magyartés						+				2009. dec.25-ig

Forrás: 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről

IV.3. Térképi mellékletek

1. Elhelyezkedés
2. Agrárkörnyezeti területalkalmasság
3. Területhasználat
4. Domborzati adottságok
5. Talajtérkép
6. Szántóföldi alkalmasság
7. Védett természeti területek; Ökológiai hálózat
8. Vízgazdálkodás
9. Árvízi öblözetek
10. Intenzív mezőgazdaságra jellemző tájhasználat
11. Természeti rendszerekhez igazodó tájhasználat
12. Közlekedés

IV.4. Felhasznált irodalom

Garami László – Garami Lászlóné: Zöld utakon – Védett természeti értékeink útikalauza, Mezőgazda Kiadó, 1997., Budapest

Dr. Marosi Sándor – Dr. Somogyi Sándor /szerk./: Magyarország kistájainak katasztere, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, 1990., Budapest

Tardy János /szerk./: Magyarországi települések védett természeti értékei, Mezőgazda Kiadó, 1996., Budapest

Szentesi Kistérség Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Programja, Árpád Kistérségfejlesztő Önkormányzati Egyesület, Szentes, 2004. január 25.

Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia 2005-2013 (2005)

Magyar Turizmus Rt. Marketing Terve (2005)

Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004

[www. Csongrad-megye.hu](http://www.Csongrad-megye.hu)

www.szentes.hu

[www. szentesi-kisterseg.celodin.hu](http://www.szentesi-kisterseg.celodin.hu)

www.szegvar.hu

www.arpadhalom.hu

www.nagymagocs.hu

www.nagytoke.hu

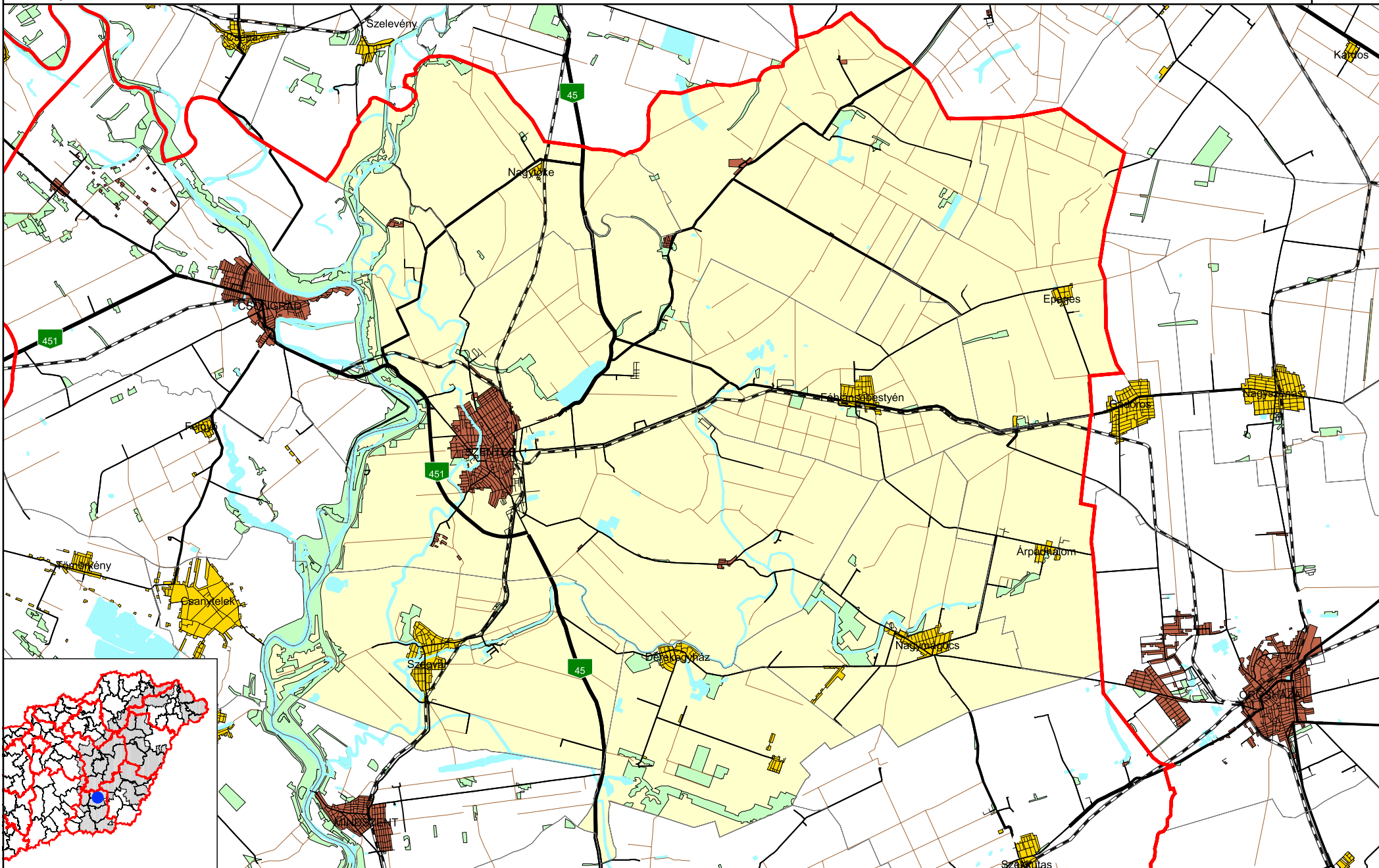
www.vendegvaro.hu

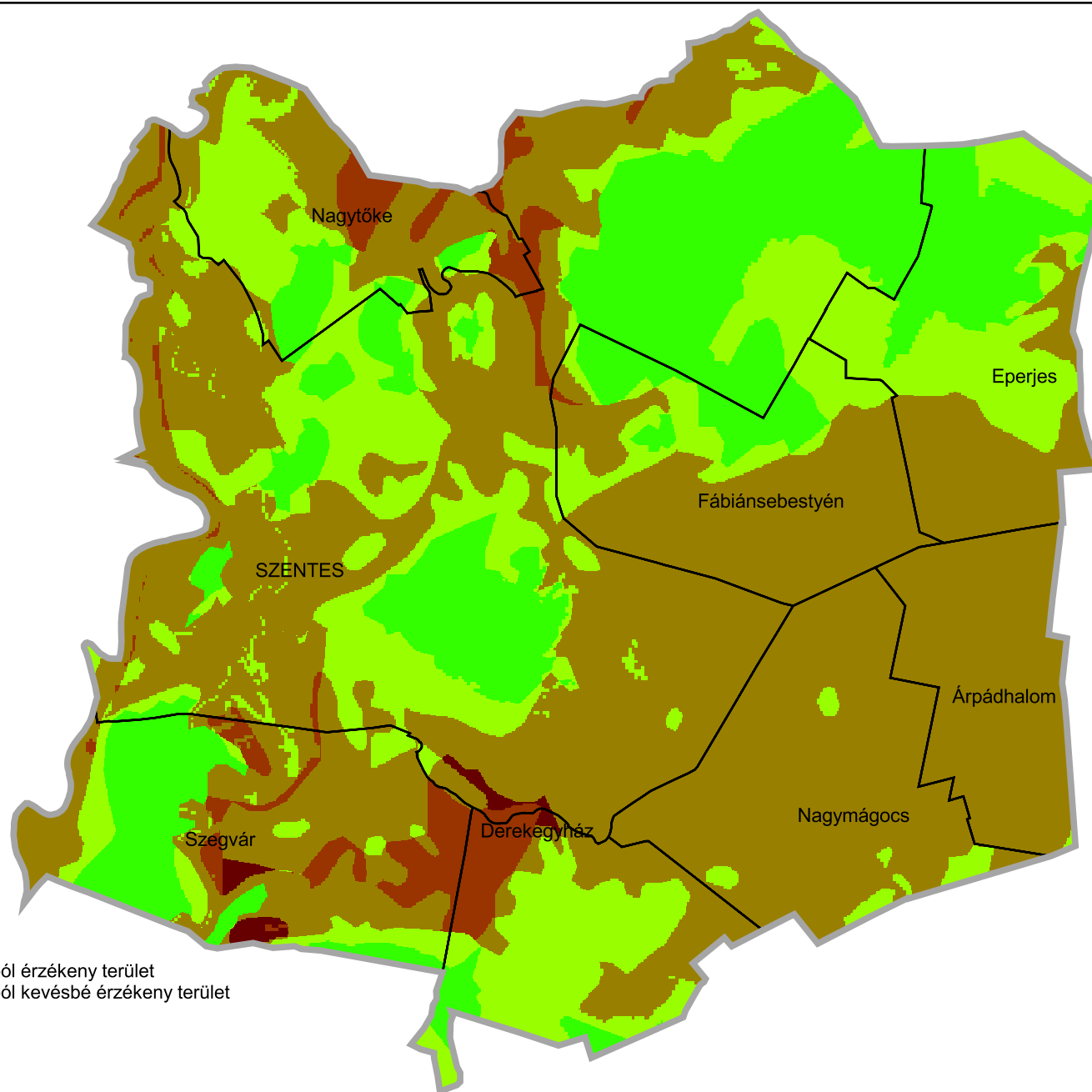
www.falutur.hu

www.itthon.hu

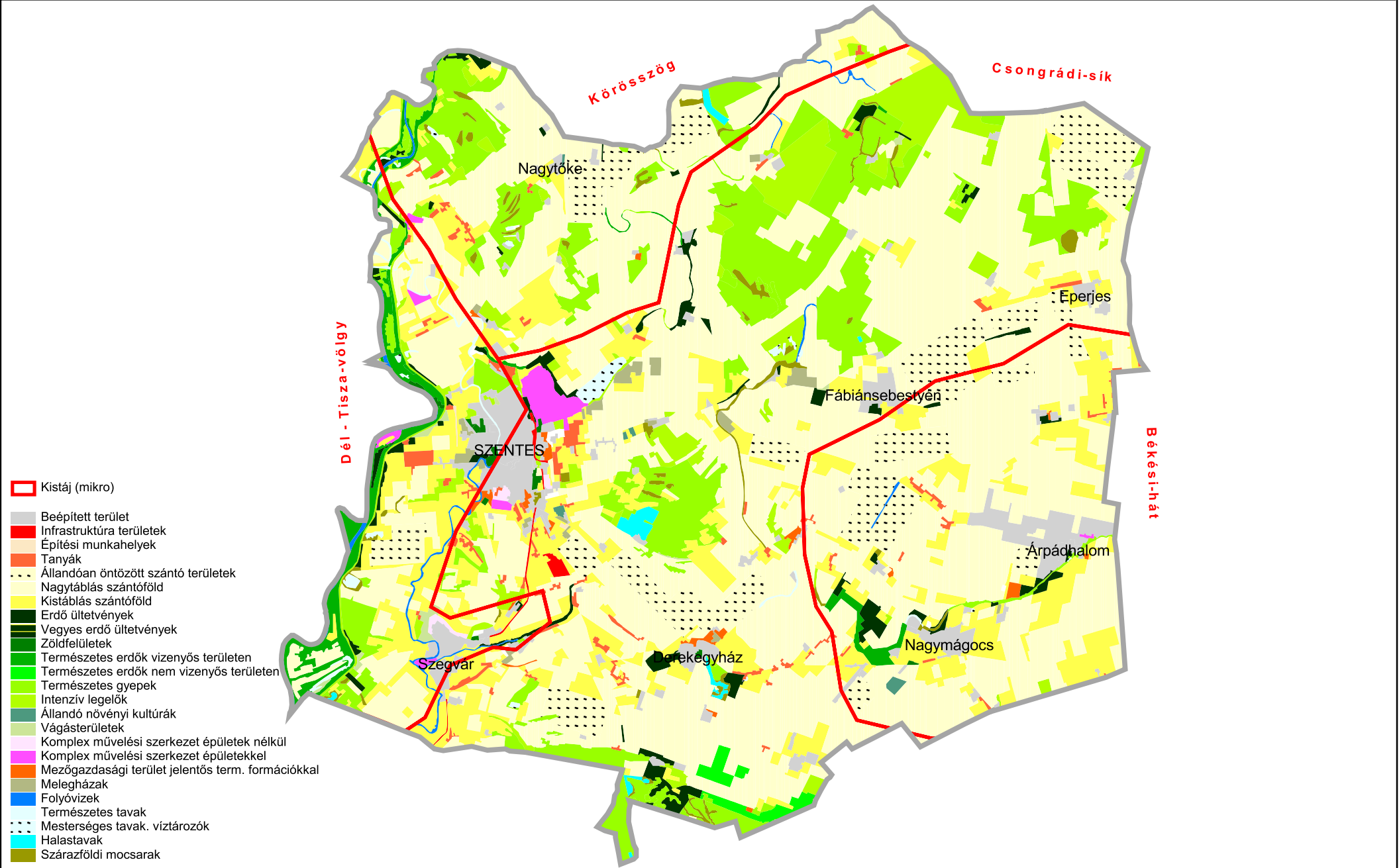
www.knp.hu

www.vendegvaro.hu

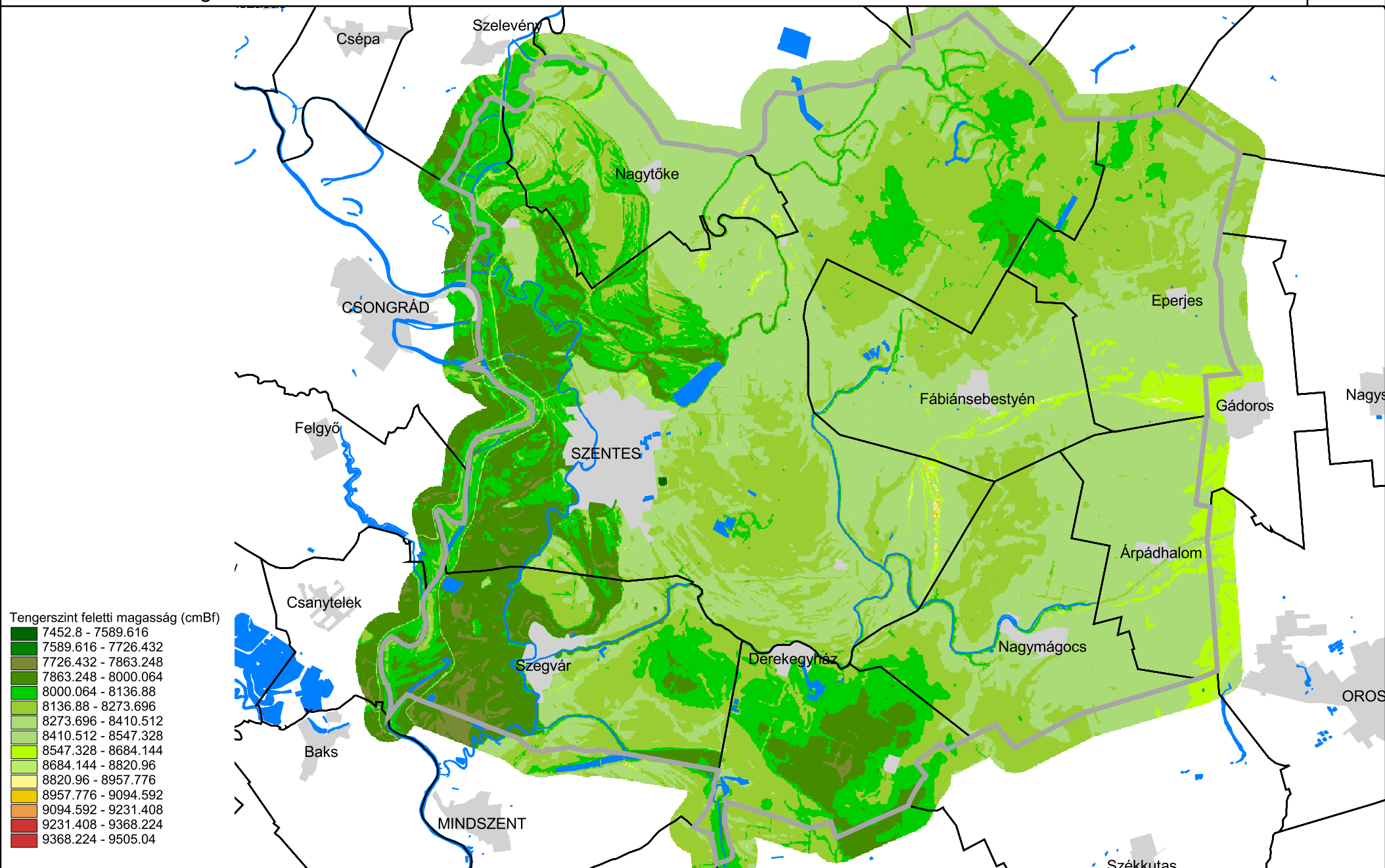




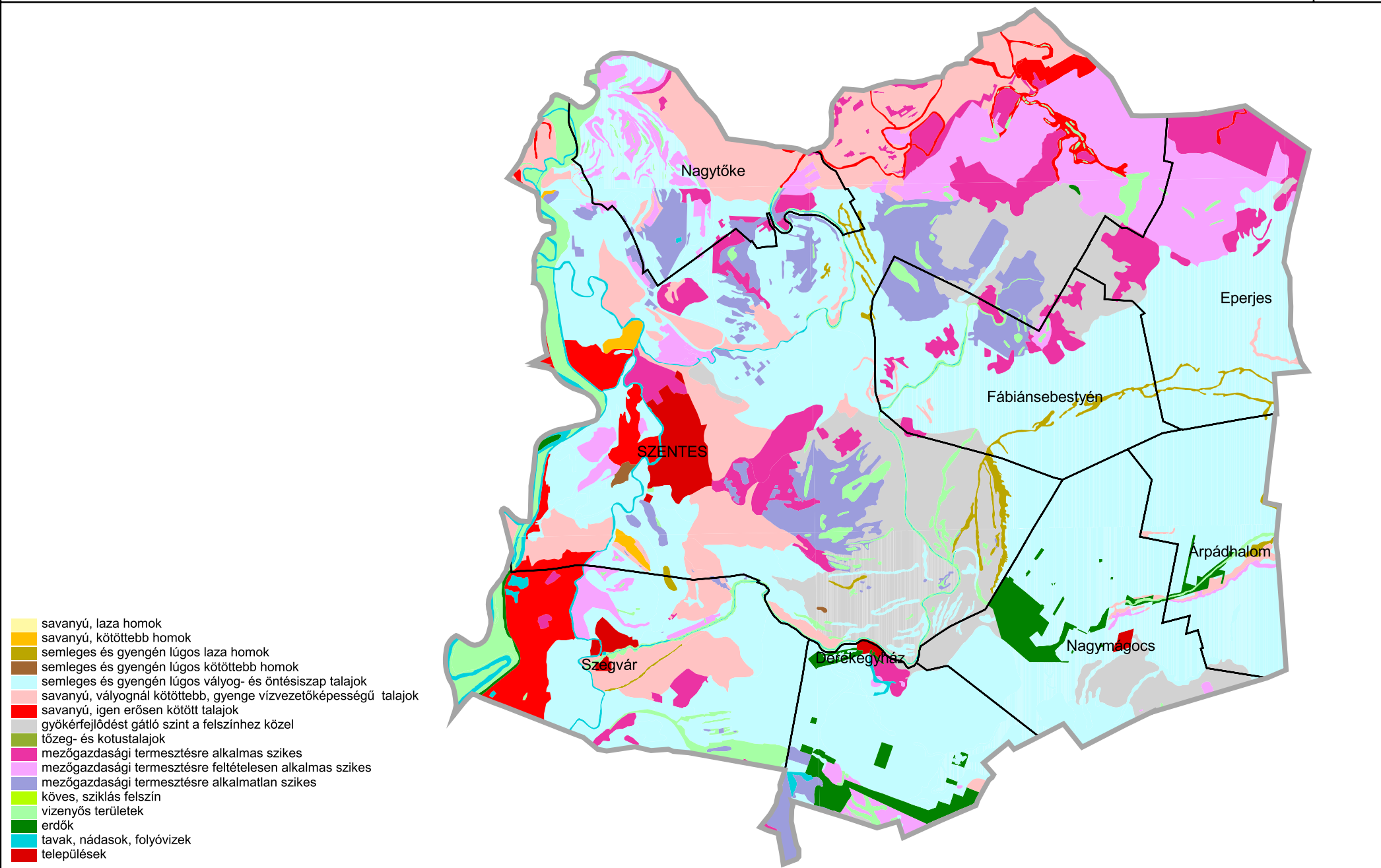
- Természeti - környezeti szempontból érzékeny terület
- Természeti - környezeti szempontból kevésbé érzékeny terület
- Kettős meghatározottságú terület
- Jó termőhelyi adottságú terület
- Kiváló termőhelyi adottságú terület

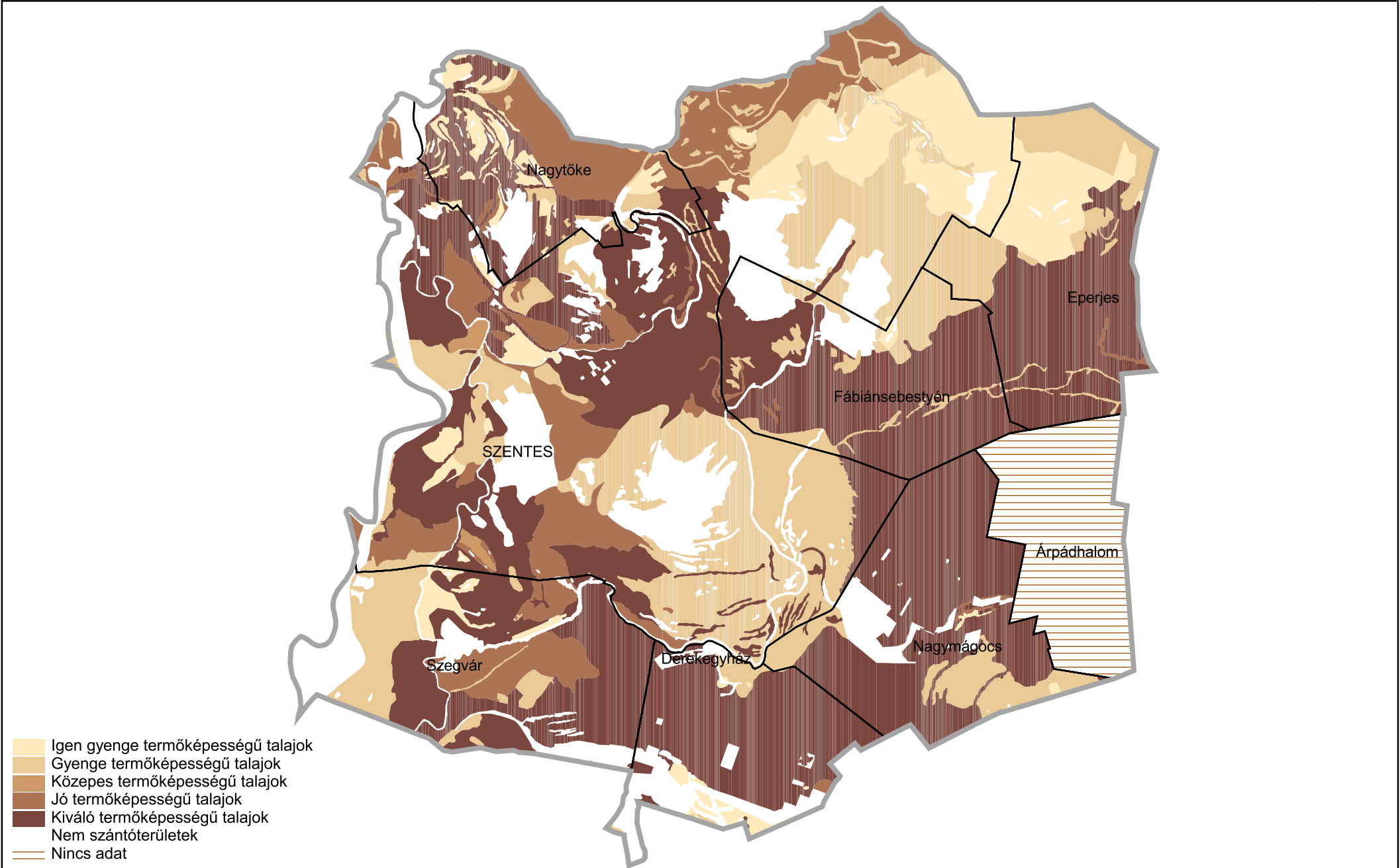


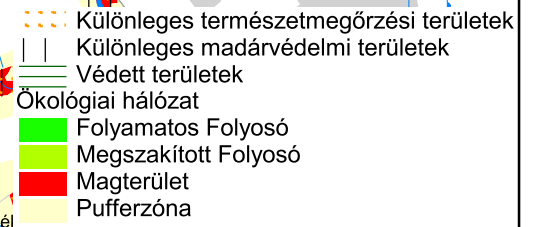
Domborzati adottságok

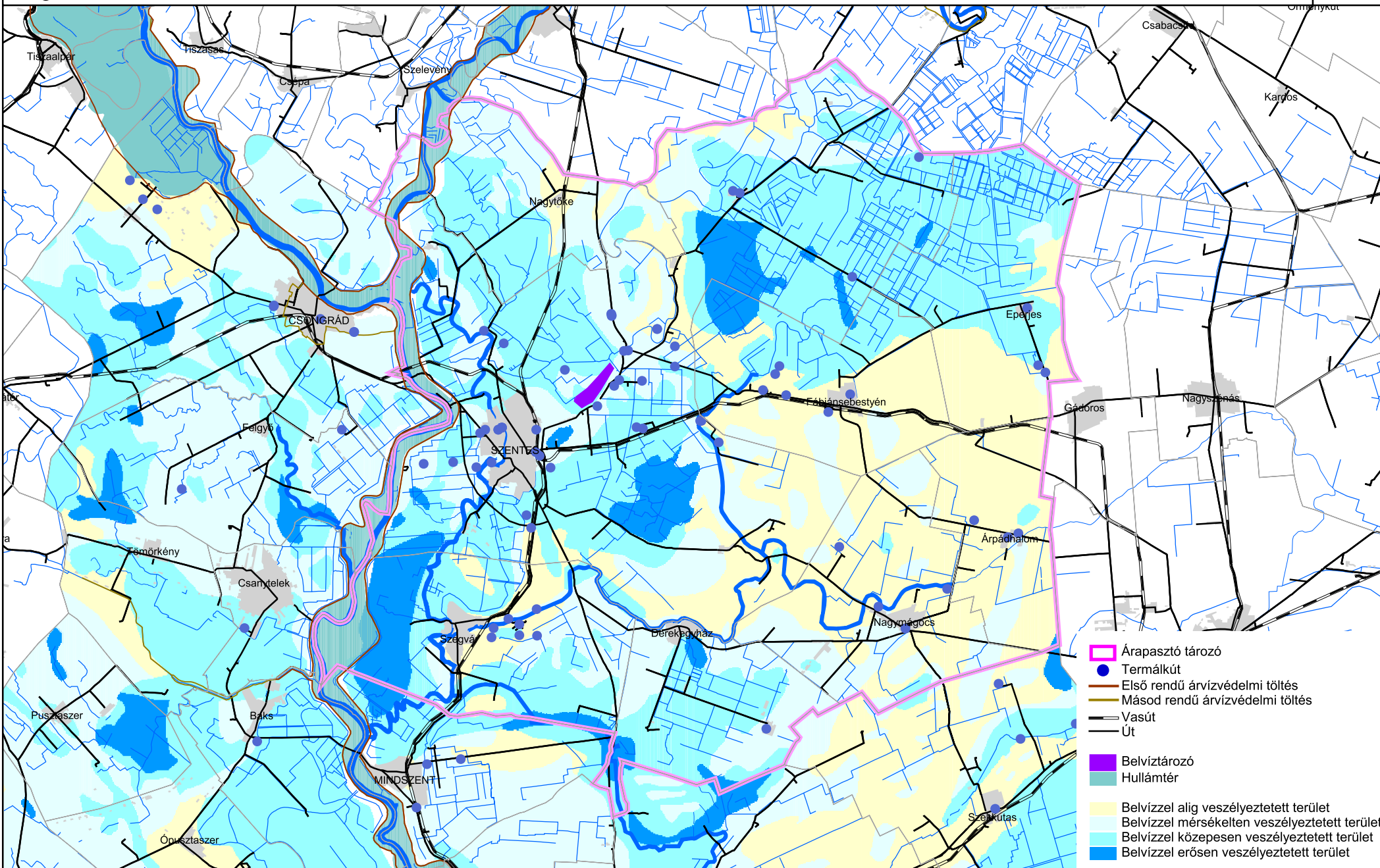


Talajtérkép

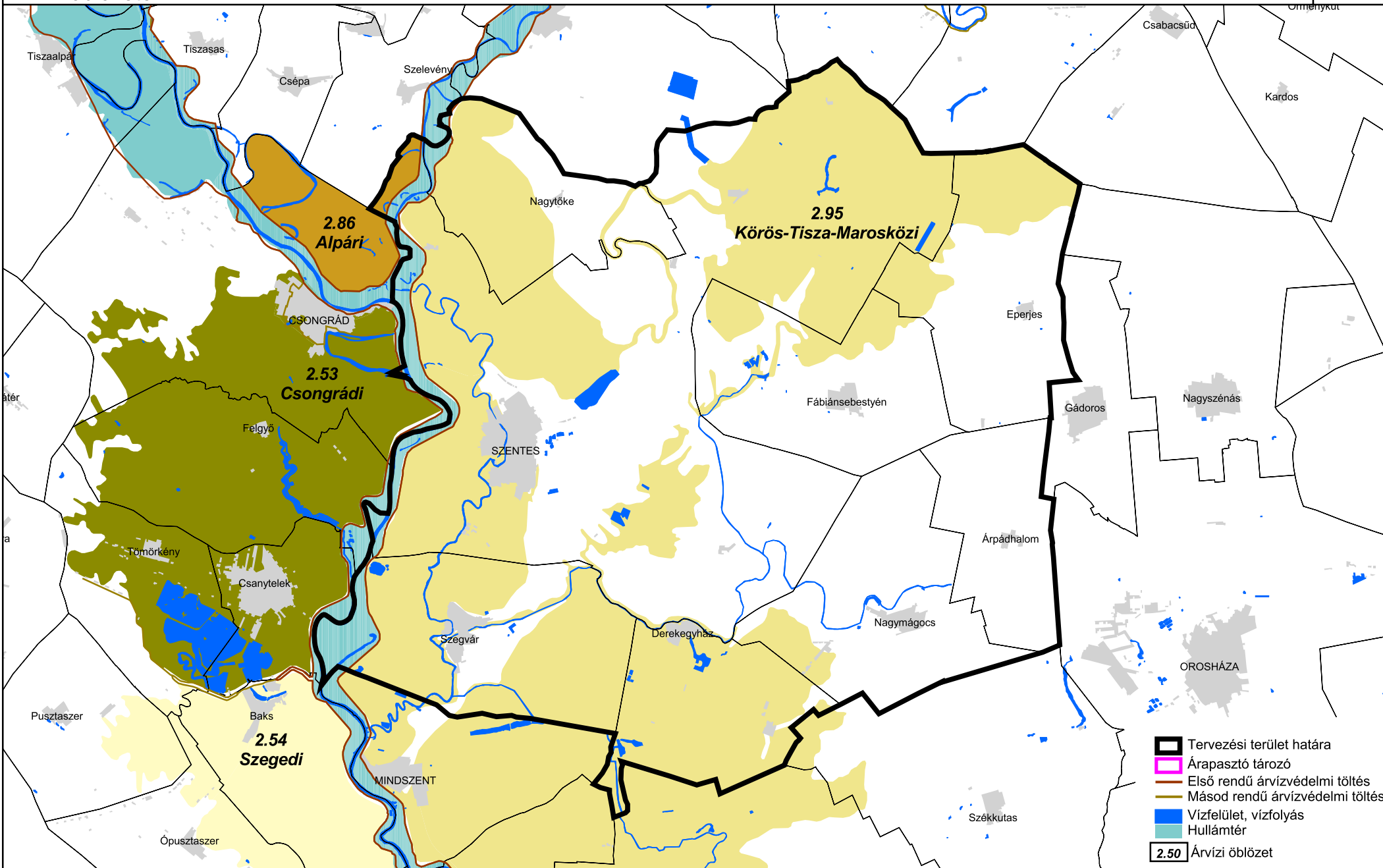


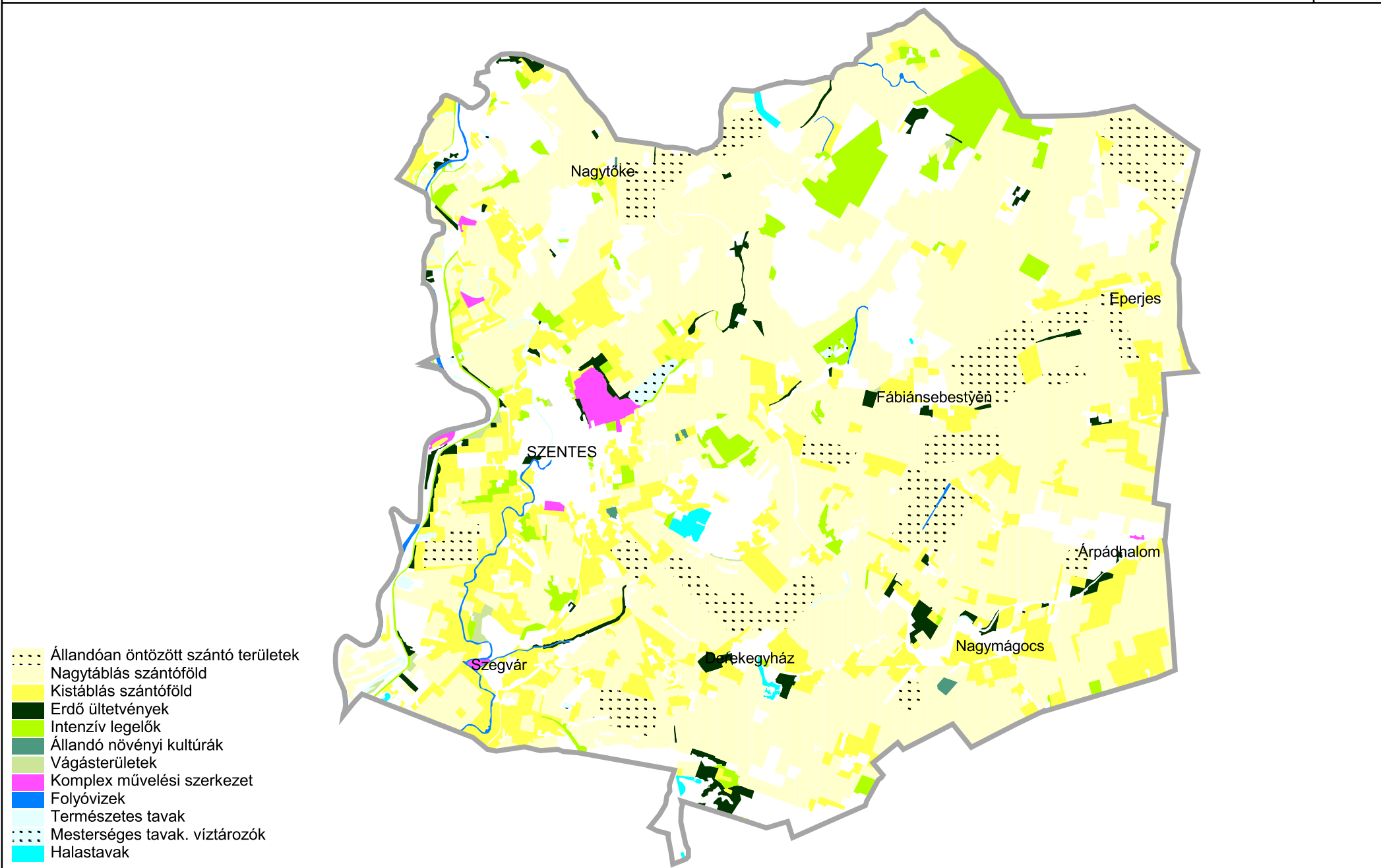


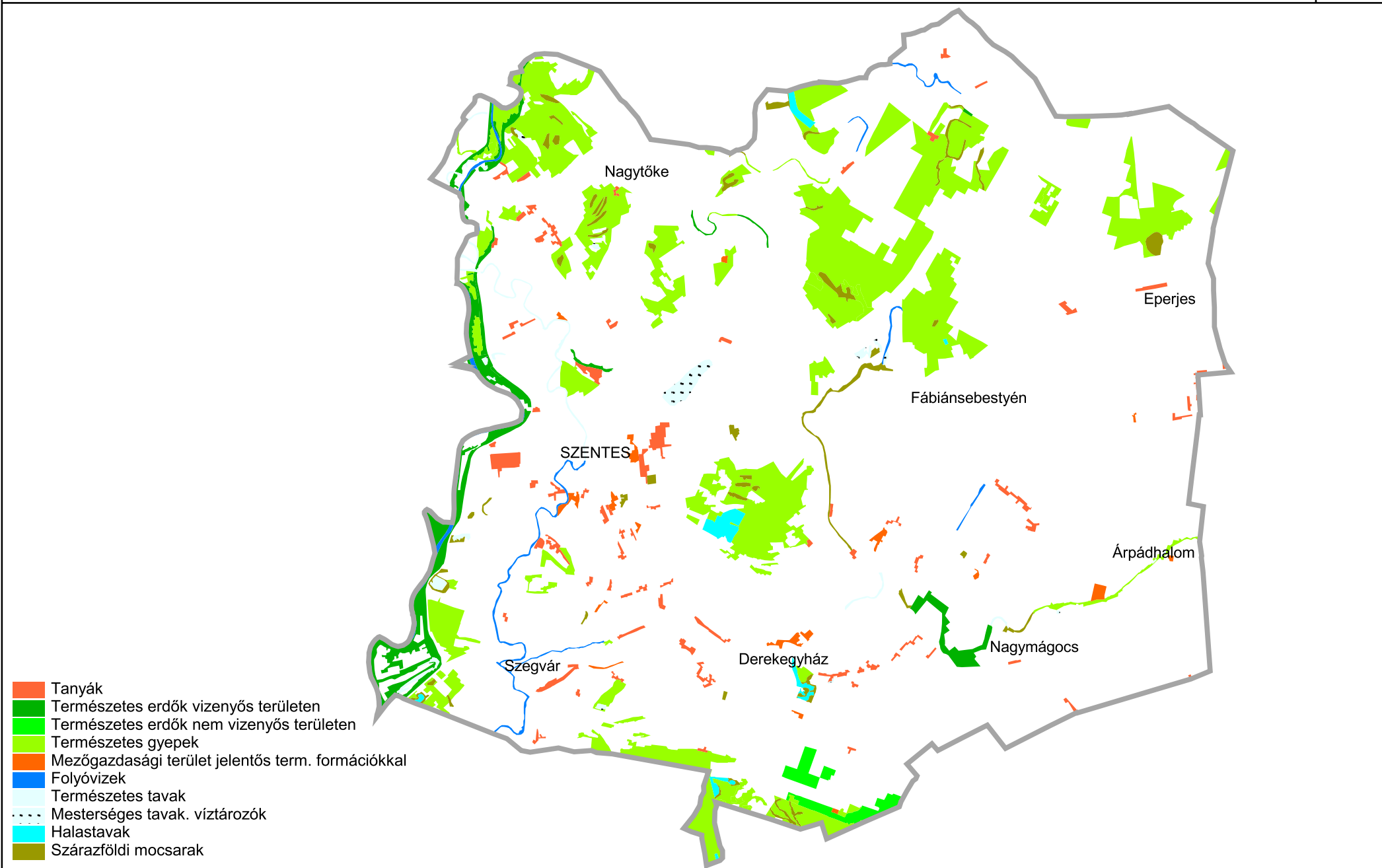




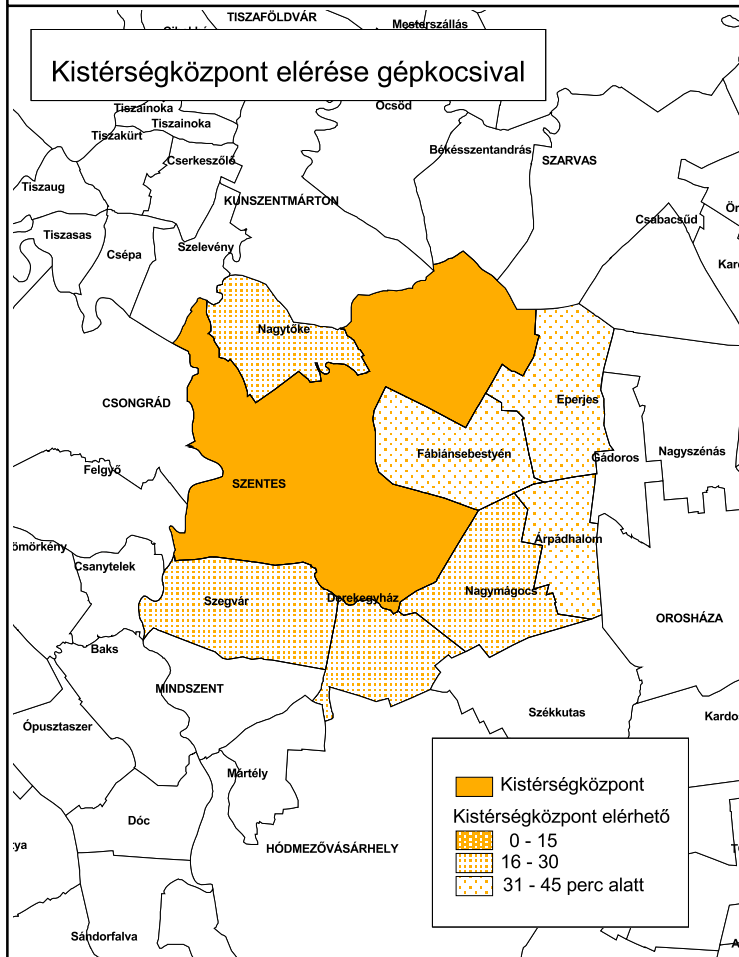
Árvízi öblözetek



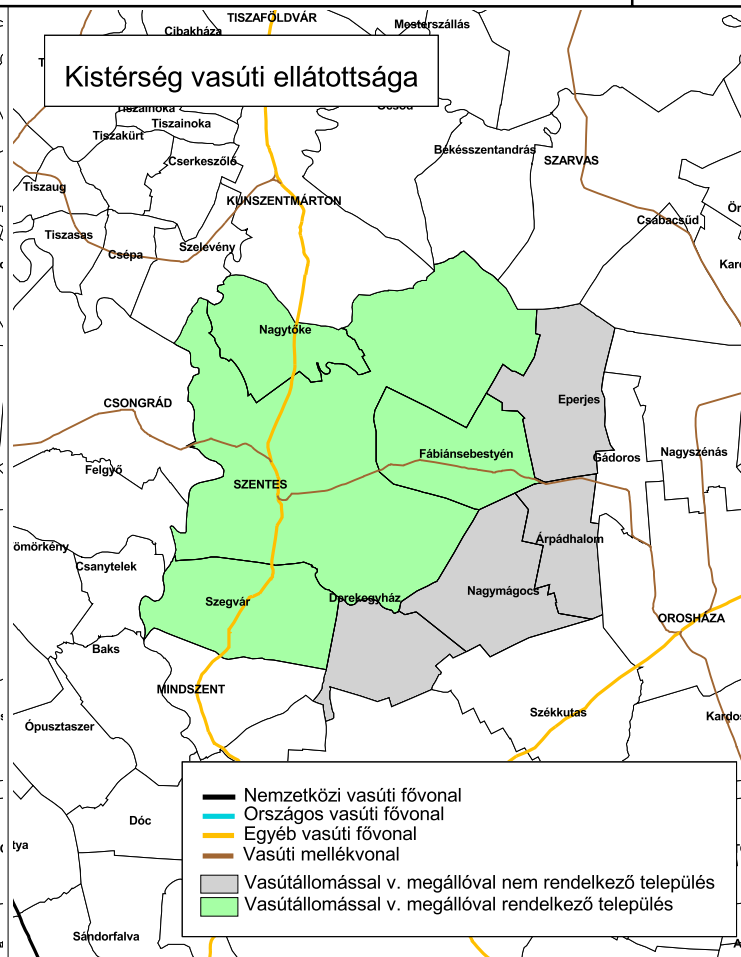




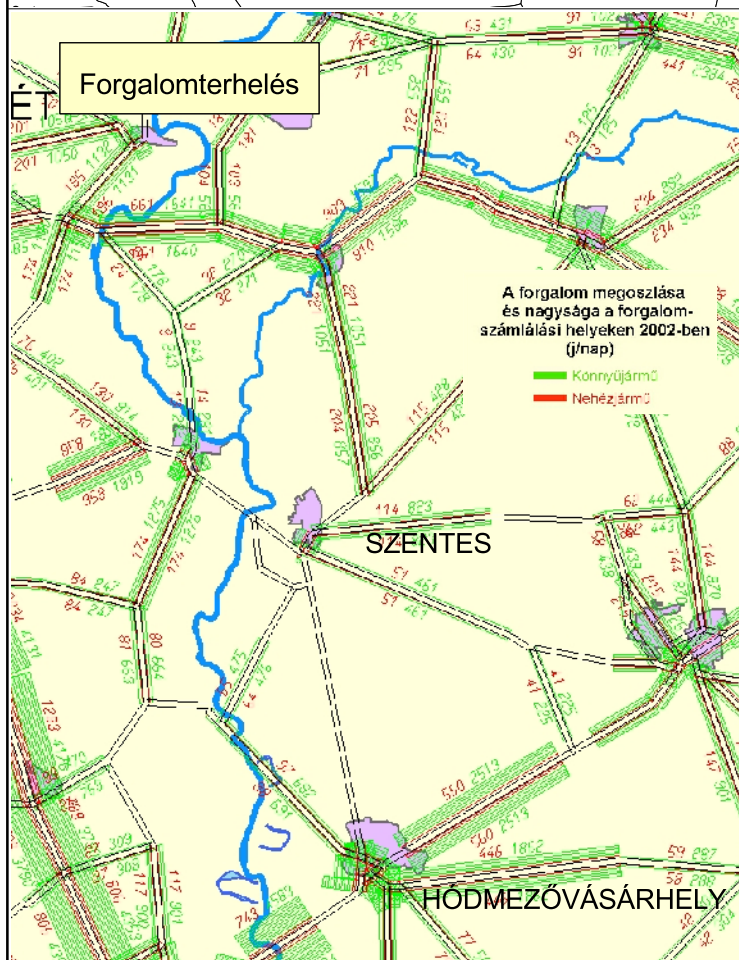
Kistérségközpont elérése gépkocsival



Kistérség vasúti ellátottsága



Forgalomterhelés



Gépkocsiellátottság

